

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**TERVÎHU'L-KULÛB Fİ-ZİKRİ MÛLÛKİ BENÎ EYYÛB
(ÇEVİRİ VE DEĞERLENDİRME)**

Ayad Abdalkhalıq RSTAM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK

OCAK - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TERVÎHU'L-KULÛB Fİ-ZİKRİ MÛLÛKİ BENÎ EYYÛB
(ÇEVİRİ VE DEĞERLENDİRME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayad Abdalkhalıq RSTAM

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Ortaçağ Tarihi

“Bu tez 17/01/2024 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Efe YEŞİLDURAK	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Recep KELEŞ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ayad Abdalkhalıq RSTAM

17/01/2024

ÖN SÖZ

Ortadoğu, Mısır, Hicaz, Yemen ve Kuzey Afrika’da hüküm süren Eyyûbîler, İslam tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Kökenleri ihtilaflı olan bu aile, XII. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Eyyûbîler başlarda İmâdüddin Zengî’nin idaresinde Haçlılar’la yapılan savaşlara katılmış ve başarı göstermişlerdir. Daha sonra Selâhaddin Eyyûbî’nin Haçlı Seferlerine karşı kazandığı zaferlerle birlikte, İslam dünyasında derin bir etki yaratmıştır. Selâhaddin Eyyûbî’nin 1193’te vefat ettiği sırada devletin sınırları Trablusgarp’tan Hemedan ve Ahlat’a, Yemen’den Malatya’ya kadar uzanıyordu. Eyyûbîlerin hükümrانlık dönemi, İslam medeniyetinin sosyal, kültürel ve askeri yönlerini şekillendirmeye katkı sunmuştur. Selâhaddin Eyyûbî başta olmak üzere Eyyûbî sultanları çok sayıda medrese inşa etmiş ve eğitim faaliyetlerine önem vermiştir. Eyyûbîler devri eğitim ve öğretim bakımından İslâm tarihinin son derece parlak bir dönemini teşkil etmiştir. Özellikle Eyyûbî sultanları ve emirleri, hadis ilmine gösterdikleri önemle tanınmışlardır.

Eyyûbîlerin kökeni ile ilgili olarak çok sayıda görüş ortaya atılmıştır. Bu hususta bir eser telif eden Murtazâ ez-Zebîdî, Eyyûbî ailesini tanıtmıştır. Biz de Arapça olarak telif edilen bu eseri ilim dünyasına kazandırarak bu alandaki bir boşluğu doldurmayı amaçladık.

Çeviri yöntem ve usulleri çerçevesinde bizi yönlendiren, kaynaklar ve örnekleri gösteren, tezin hazırlanmasında ve gerekli düzeltmelerin yapılmasında çok büyük emeği olan danışman hocam sayın Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK’e çok teşekkür ediyorum. Ayrıca tezin yazımı ve tercümesinde her daim destek olan Dr. Emre Ömür’e teşekkür ederim. Türkiye’de okuduğum süre zarfında bizlere kucak açan ve yardımcı olan Türk halkına, bugünlere gelmemde büyük emekleri olan anne babama ve tezin hazırlanması sırasında büyük fedakarlıkla gösteren eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Ayad Abdalkhalıq RSTAM

17/01/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: ESER VE YAZAR.....	6
1.1. Eserin Adı ve Yazım Tarihi.....	6
1.2. Eserin nüshaları	6
1.3. Eser Hakkında Yapılan Araştırmalar.....	6
1.4. Eserin Kaynakları	7
1.5. Eserin Müellifi.....	8
2. BÖLÜM: ESERİN İÇERİK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	13
3. BÖLÜM: METİN ÇEVİRİSİ.....	20
SONUÇ	85
KAYNAKÇA.....	87
ÖZ GEÇMİŞ	91

KISALTMALAR

- Bkz.** : Bakınız
H. : Hicrî
M. : Miladî
ö. : Ölüm tarihi
s. : Sayfa

ÖZET	
Başlık: Tervîhü'l-Kulûb Fi-Zikri Mülûki Benî Eyyûb (Çeviri ve Değerlendirme)	
Yazar: Ayad Abdalkhalîq RSTAM	
Danışman: Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK	
Kabul Tarihi: 17/01/2024	Sayfa Sayısı: iv (ön kısım) + 91 (ana kısım)
Eyyûbiler 1171-1341 tarihleri arasında Ortadoğu, Mısır, Hicaz, Yemen ve Kuzey Afrika'da hüküm süren ve İslam tarihinde önemli bir yer tutan bir devlettir. Kökenleri hakkında kaynaklarda farklı bilgiler bulunan bu aile, Zengîlerin idaresi altında Haçlılar'la yapılan savaşlara katılmıştır. Eyyûbî devleti, Selâhaddin Eyyûbî ile birlikte İslam dünyasında derin bir etki yaratmıştır. Eyyûbîlerin kökeni ile ilgili olarak çok farklı görüşler ortaya atılmıştır. Onların Arap, Türk veya Kürt kökenli oldukları iddia edilmiştir. Murtaş ez-Zebîdî de Eyyûbî ailesi hakkında bir eser telif etmiştir. Eserine Eyyûbî sultanları ve emirlerinin yanı sıra onların çocukları hakkında kısa bilgiler vermiştir. Eser Selâhaddin el-Müneccid tarafından tahkik edilmiş ve üzerine ilaveler yapılarak 1969 yılında basılmıştır. el-Müneccid Zebîdî'nin eserindeki bazı hataları da düzeltmiştir. Eserle birlikte Eyyûbî ailesinin bütün fertleri gün yüzüne çıkmıştır. Bu çalışmada Zebîdî'nin Arapça olarak telif ettiği Tervîhu'l-Kulûb Fi-Zikri Mülûki Benî Eyyûb adlı eseri tarih araştırma tarzı ve metoduna göre Türkçeye çevrilmiş ve hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan tercüme ve değerlendirme sonucunda Eyyûbî ailesinin fertlerinin isimleri, künyeleri, vefat tarihleri ve yeri, özellikle de hadis ilmine verdikleri önem ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın alandaki bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz.	
Anahtar Kelimeler: Eyyûbîler, Tervîhu'l-kulûb, Zebîdî, Ensâb	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Tarvîh al-Qulûb Fi-Dhikri Mulûk Banî Ayyûb (Translation and Evaluation)	
Author of Thesis: Ayad Abdalkhalîq RSTAM	
Supervisor: Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK	
Accepted Date: 17/01/2024	Number of Pages: iv (pre text) + 91 (main body)
The Ayyubids were a dynasty that ruled the Middle East, Egypt, Hejaz, Yemen, and North Africa between 1171 and 1341, holding a significant place in Islamic history. This family, whose origins are subject to dispute, participated in the Crusades under the administration of the Zengids. The Ayyubid state, created a profound impact in the Islamic world under the leadership of Salah ad-Din Yusuf ibn Ayyub. There have been various opinions regarding the origins of the Ayyubids, with claims of their Arab, Turkish, or Kurdish ancestry. Murtaza al-Zabidi, a renowned scholar, authored a significant work on the Ayyubid family. In this work, he provided brief information about the Ayyubid sultans and emirs, as well as their children. Salahaddin al-Munajjid edited and supplemented Zabidi's original work, correcting some errors, and this revised version was published in 1969. With this publication, the details about all members of the Ayyubid family have been brought to light. This study involves not only the translation of Zabidi's Arabic work, "Tervîhu'l-Kulûb Bi-Zikri Mulûki Beni Ayyûb" (The Refreshment of Hearts by Mentioning the Kings of the Ayyubids), into Turkish but also includes a critical evaluation in terms of historical research methodology and style. The translation and subsequent analysis have revealed the names, honorifics, death dates, and places of the Ayyubid family members, especially highlighting their significant contributions to the science of Hadith. We believe that this work fills a gap in the field.	
Keywords: Ayyubids, Tarvîh al-Qulûb, Zabidi, Ansab	

GİRİŞ

Eyyûbîlerin atası el-Melik'l-Efdal Necmeddin Eyyûb b. Şâdî, Azerbaycan bölgesinin Arran ve Gürcistan tarafında Duvîn kapısının yakınındaki Ecdânekân köyünde doğmuştur.¹ Eyyûbîler, Zengîler Hanedanı'nın devamı olarak ortaya çıkmış bir hanedandır. Hanedanın Türk, Kürt ve Arap kökenli olduğu iddia edilmekle birlikte bu konuda kesin bilgi yoktur. Ancak Hezbâniyye aşiretinin Revvâdiye kolundan olduğu kuvvetle muhtemeldir.² Eyyûbî Hanedanı'nın kurucusu Necmeddin Eyyûb, önce Şeddâdîler'in, sonra da Selçuklu saray ağası Bihrûz el-Hâdim'in hizmetinde bulunmuş ve Tikrît valisi olarak atanmış önemli bir şahsiyettir.³

552/1131'de Musul Atabegi İmâdüddin Zengî'nin Tikrît yakınlarında Abbasi Halîfesi Müsterşid Billâh ve Karaca Sâkî'nin güçlerine yenilmesinden sonra Tikrit Valisi Necmeddin Eyyûb gemiler tahsis ederek onun Dicle'yi geçmesine yardım etmiştir. Bu şekilde Zengî ile Necmeddin Eyyûb arasında ilişkiler gelişmiştir. Necmeddin Eyyûb, kardeşi Şîrkûh'un bir Selçuklu kâtibini öldürmesi sonrasında Tikrit'te kalamamış ve Zengî'nin yanına gitmiştir. İmadeddin Zengî de onlara yardım etmiştir.⁴

Eyyûbîler 559-564/164-1169 yılları arasında düzenlenen Mısır seferleriyle ün kazandı. Nûreddin Zengî Şîrkûh'u ve yeğeni Selâhaddin'i Mısır'a gönderdi.⁵ Selâhaddin Eyyûbî, amcası Şîrkûh'un yanında Mısır'a yaptığı seferler sırasında önemli bir rol oynamış ve sonunda Mısır'ın veziri olarak atanan amcasının vefatı üzerine Fâtımîlerin Mısır veziri olmuştur. Vezirliği sırasında Fâtımîleri ortadan kaldırmayı başarmıştır.⁶

Nûreddin Zengî'nin ölümünden sonra, Eyyûbîler Suriye'de etkinliklerini arttırmış ve Selâhaddin, Suriye'nin çeşitli bölgelerinde kontrolü sağlamıştır. Selâhaddin Kevkeb'i terk ettikten sonra Dimaşk'a gitti. 13 Haziran 1188'de Dimaşk'tan Hıms'a hareket etti.

¹ Bedrettin BASUĞULUY, *Eyyubiler: Haçlılar Karşısında İslam'ın Sağlam Bir Kalesi* (İstanbul: Siyer yayınları, 2017) 25.

² Zafer Ümit Kolukısa, *es-Sül'uk li-ma'rifeti düveli'l-mül'uk adlı eserin I. Cildi (Eyyûbîler kısmının) çevirisi ve değerlendirilmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 22.

³ Ramazan Şeşen, "Eyyûbîler"(1169-1260), (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları, 2012), 18-19.

⁴ Metin Dönmez, *Nûreddin Mahmud B. Zengî ve Selâhaddin Eyyûbî İlişkileri*, (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 47-48. Abdulhalim Oflaz, Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Eyyubiler (Melik Adil Dönemi) (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019), 21.

⁵ Şeşen, "Eyyûbîler".

⁶ Kolukısa, *es-Sül'uk li-ma'rifeti düveli'l-mül'uk adlı eserin I. Cildi (Eyyûbîler kısmının) çevirisi ve değerlendirilmesi*, 24. Kazım yaşar KOPRAMAN, Mısır memlukleri tarihi- Sultan al- Malik al- Muayyad Şeh al Mahmudi Devri(1412-1421) (Ankara: Kültür bakanlığı yayınları, 1989), 5.,

Haçlılar'a karşı Hittîn Savaşı'nda kazandığı büyük zaferle dikkat çeken Selâhaddin, Kudüs'ü Haçlılardan geri aldı. Ancak Avrupa'dan gelen yeni bir Haçlı seferine direnmesine rağmen, 1192'de Haçlılarla yapılan antlaşmayla bazı toprakları Haçlılara bırakmıştır. Selâhaddin'in ölümünden sonra, Eyyûbîler arasında iktidar mücadeleleri başlamış ve devletin gücü zayıflamıştır. Bu dönemde, Eyyûbîlerin Mısır'daki hakimiyeti sona ermiş ve yerini Memlûkler almıştır. Eyyûbî Hanedanı, Âdil ve Kâmil dönemlerinde diğer hükümdarlar arasında birlik sağlayamamış ve zamanla parçalanarak zayıflamıştır. Hanedanın Suriye ve diğer bölgelerdeki etkinliği, Moğol istilaları ve iç çekişmeler sonucu sona ermiştir.⁷

Eyyûbîler, Zengî ve Fâtımî devletlerinden miras aldıkları kurumları birleştirerek daha düzenli hale getirmiştir. Bu kurumlar, daha sonra Memlûkler Devleti'nde de devam etmiştir. Mısır'daki İsmâîlî kurumlar kaldırılıp Sünnî kurumlar kurulmuş, askeri teşkilat Zengî modeline uyarlanmıştır. Nûreddin Mahmud Zengî (118-1174) zamanında Halep ve Dimaşk merkezken, Selâhaddin döneminde Kahire ve Dimaşk önemli merkezler haline gelmiştir.⁸

Eyyûbîler ilme önem veren bir hanecedir. Selçukluların başlattığı ve Suriye'de kurulan medreseler, Nûreddin Zengî döneminde daha da yaygın hale gelmiştir. Eyyûbîler döneminde, Mısır, Hicaz ve Yemen'de açılan medreselerde, Şâfiî, Hanefî ve daha az olmak üzere Hanbelî gibi farklı mezheplerin fikhî ders olarak okutulmaktaydı. Medreselerin yanında, dârülhadis ve dârülkur'ân gibi diğer dini eğitim kurumları da bulunuyordu.⁹ Selâhaddin, Haçlılarla yaptığı ve zaferle sonuçlanan bazı savaşlarla Mısırlılar arasında meşhur oldu. İsmâîlî olan Fâtımî halifelerinin mezhebini benimsemeyen Mısırlılar, Sünnî inançlarını korudular. Onlar İsmâîlî mezhebenden olmayan Sünnî vezirin yönetiminden daha hoşnutlardı. Selâhaddin Eyyûbî Mısırlıları yeniden eğitmek için 1170-1176 yılları arasında dört medrese kurdu.¹⁰ Bu medreseler zamanla artarak Mısır'ı bir kez daha entelektüel bir yaşam merkezine dönüştürdü.¹¹

⁷ Şeşen, "Eyyûbîler", 17.

⁸ Şeşen, "Eyyûbîler", 18. *Lus guo, Understandin Egep= History, Geography, Economy (U. S. A: OXFORD Historical Studeis, 2011), 30.*

⁹ Şeşen, "Eyyûbîler", 18-19.

¹⁰ Selâhaddin Eyyûbî, el-Medresetü'n-Nasriyetü'l-Üla, el-Medresetü'n-Nasriyetü's-Saniyye, el-Medresetü'l-Kamhiyye, el-Medresetü'l-Süyûfiyye adında dört medrese inşa etmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Mahmut Dünder, *Mısır Eyyûbîlerinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014) 42-61.

¹¹ Afaf Lutfi Al-Sayyid Marsot, *Mısır Tarihi Arapların Fethinden Bugüne*. Çev, Gül Çağalı Güven (İstanbul: 2010), 20.

Kaynaklar Eyyûbîlerin kökeni ile ilgili farklı görüşler ortaya koymuştur. Murtazâ ez-Zebîdî *Tervîhu'l-Kulûb* adlı eserinde Eyyûbîler ile ilgili farklı kaynaklarda yer alan bilgileri bir araya getirmiştir. *Tervîhu'l-Kulûb*'un Türkçe çevirisini yaptığımız araştırmamız giriş, değerlendirme ve tercüme metinden oluşmaktadır. Tercüme edilen metnin içinde Murtazâ ez-Zebîdî'nin hayatı, hayatıyla ilgili kaynaklar, yetiştiği çevre ve kültürü, *Tervîhu'l-Kulûb* kitabı ve elyazma nüshaları ile ilgili başlıklar yer almaktadır. Çalışmanın sonunda *Tervîhu'l-Kulûb*'ta geçen isim, mekân ve eserlerin indeksleri verilmiştir.

Çalışmanın Konusu

Çalışmanın konusu Murtazâ ez-Zebîdî'nin H. 1187 (M. 1773) yılında telif ettiği ve Eyyûbî hanedanının fertlerini ele alan *Tervîhu'l-Kulûb Fi-Zikri Mülûki Benî Eyyûb* adlı eseridir. Murtazâ ez-Zebîdî, bu eseri tarih ve terâcim kitaplarının yanı sıra hadis cüzleri, semâ kayıtları ve mu'cemlerden yararlanarak telif etmiştir. Eserde Eyyûbî hanedanına mensup sultan, emir ve kadınların isimleri, künyeleri, lakapları, doğum ve vefat tarihleri gibi bilgileri zikretmektedir. Ayrıca bazı hanedan mensuplarının yaptığı işler ve ilim ile ilgili çalışmalarını ele almaktadır. Zebîdî, hadis ile ilgilendiğinden dolayı hanedan mensuplarının şerî ilimler, özellikle de hadis ilminde yaptıklarından özellikle bahsetmiştir. Verdiği bilgilerin arasında hanedan mensuplarının hadis dinlemeleri ve rivayet etmeleri, hocaları ve kendilerinden hadis rivayet eden kişilerin isimleri de yer almaktadır. Selâhaddin el-Müneccid de eserde adı geçen Eyyûbîlerin hal tercemelerini tarih ve terâcim kitaplarından yararlanarak yazmıştır. Ayrıca Zebîdî'nin zikretmediği Eyyûbîlerin hal tercemeleriyle birlikte eserin sonuna kaydetmiştir. Bu çalışmanın birinci kısmında *Tervîhu'l-Kulûb Fi-Zikri Mülûki Benî Eyyûb*'a dair bir değerlendirme, ikinci kısmında ise eserin Türkçe çevirisi yer almaktadır.

Çalışmanın Önemi

Eyyûbîler İslam tarihinde önemli bir yer tutan ailelerin arasında yer almaktadır. Zengîlerin bir devamı olan, Haçlılarla yapılan savaflara katılan hanedanın en meşhur şahsiyeti olan Selahaddin Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethetmesi, günümüze kadar uzanan bir etki yapmıştır. Bu ailenin aslı tartışmalı olup bu konuda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Eyyûbî ailesinin Türk-Kürt-Arap karışımı olduğu iddia edilmiştir. Bununla birlikte

güvenilir rivayetlere göre onlar, Hezbâniyye aşiretinin Revvâdiyye kolundandır. Murtazâ ez-Zebîdî'nin *Tervîhu'l-Kulûb Fi-Zikri Mülûki Benî Eyyûb* adlı bu eseri de Eyyûbî ailesinin kökeni, fertleri, vefat tarihleri ve hadis ilmine verdikleri önemi ortaya koymasından dolayı önem arz etmektedir. Eser tarihî kaynaklara dayanarak Eyyûbî ailesi hakkında dağınık olan bilgileri bir araya getirmiş ve bazı gizli kalan hususları açığa çıkarmıştır. Bu eser, Eyyûbîlerin kökeni ile ilgili olarak günümüzde de devam eden bazı tartışmalara nokta koyacak niteliktedir. Dili Arapça olan eser, Selâhaddin el-Müneccid tarafından tahkik edilerek ilim dünyasına sunulmuştur. Tahkik edilmiş eser giriş, Murtazâ ez-Zebîdî'nin hayatı ve *Tervîhu'l-Kulûb Fi-Zikri Mülûki Benî Eyyûb*'un anametninden oluşmaktadır. Metinde Eyyûbî melik ve emirleri kronolojik olarak sıralanmıştır. Bu kişilerin kısa bir şekilde isimleri, künyeleri, doğum veya vefat tarihleri verilmiştir. Ayrıca hadis semâi ve rivayetlerine dair bilgiler verilmiştir. Çalışmamızda Selâhaddin el-Müneccid'in tahkiki esas alınarak eserin Türkçe çevirisi ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Çalışma ensâb alanında önemli bir yer tutan Murtazâ ez-Zebîdî'nin *Tervîhu'l-Kulûb Fi-Zikri Mülûki Benî Eyyûb* adlı eserini Türkçeye kazandırmak ve ilmî bir değerlendirmesini yapmayı amaçlamaktadır. Bu eserle neseble ilgili devam eden bazı tartışmalara ilmî bir katkı sunmanın yanı sıra gelecekte yapılacak olan çalışmalara kapı aralayacağını ümit ediyoruz. Ayrıca bu çeviri ve değerlendirme, Eyyûbîler alanındaki Türkçe literatürdeki bir eksikliği kapatacaktır. Bu eserin çevirisi ve değerlendirmesinin, dönem araştırmalarına ilgiyi arttıracığı, bu alanda Türkçe eser boşluğunu bir nebze de olsa dolduracağı kanaatindeyiz.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmamızda Murtazâ ez-Zebîdî tarafından Arapça olarak telif edilen *Tervîhu'l-kulûb fi-zikri Mülûki Benî Eyyûb* adlı eserin Türkiye Türkçesine çevirisi yapılmıştır. Tercümede Selâhaddin el-Müneccid tarafından yapılan tahkik ve baskı esas alınmıştır. Eserle ilgili tarih araştırma tarzı ve metoduna göre değerlendirme birinci bölümde, tercüme ise ikinci bölümde sunulmuştur. Değerlendirme bölümünde eserin içeriği, bilgilerin sunuş biçimi, öne çıkan unsurlar ve müellifin yazım yöntemi tespit edilerek değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Tercüme yapılırken tarihler, Hicrî takvime göre verilmiştir. Selâhaddin el-

Müneccid'in tarih ve terâcim kitaplarından yararlanarak yazdığı hal tercemeleri, ilgili kişinin dipnotunda verilmiştir. Kişi ve yer isimlerinin yazımında TDV İslam Ansiklopedisinin imla kuralları dikkate alınmıştır. Eser isimleri İSNAD Atıf Sistemi Çeviri Yazı Alfabesi kullanılarak yazılmıştır. Tercüme ve değerlendirmede de TDV İslam Ansiklopedisinin imla kurallarına uyulmuştur.

1. BÖLÜM: ESER VE YAZAR

1.1. Eserin Adı ve Yazım Tarihi

Tervîhu'l-kulûb fi-zikri mülûki Benî Eyyûb Murtazâ ez-Zebîdî'nin ensâb alanında telif ettiği eserlerdendir. Eserin ona nisbesinde herhangi bir ihtilaf yoktur. Onun hangi sâikle Eyyûbîler ile ilgilenmeye başladığı bilinmemektedir. Ancak o eserini, tarih kitapları, hadis cüzleri ve hocaların mu'cemlerini okurken öğrendiği Eyyûbî sultanlarının nesepleri, çocukları, muhaddislerden dinledikleri, künyeleri ve vefatlarına dair bilgilerle telif ettiğini belirtmiştir.

Murtazâ risalesini 1187 yılında, yani vefatından sekiz sene önce telif ettiğini belirtmiştir. Risalesine ailenin başı olan Şâdî ve oğulları Eyyûb ve Şîrkûh ile başlamıştır. Daha sonra her birisinin çocuklarını zikretmiştir. Murtazâ'nın, bu risalesinde bazı sultanların vefat tarihlerinde yanlışlığı, bazılarını birbiriyle karıştırdığı ve bazı kişileri, özellikle de kadınları zikretmediği görülmektedir.

1.2. Eserin Nüshaları

Eserin elyazma nüshası altı varaktan oluşmakta olup Zebîdî'nin hattıyladır. Bu nüsha Princeton Üniversitesi kütüphanesinde yer almaktadır. Selâhaddin el-Müneccid bu nüshayı esas alarak ve diğer kaynakları kullanarak eseri tahkik etmiştir. Tahkikli metin 1969 yılında el-Mecme'u'l-İlmî el-Arabî Yayınları tarafından basılmıştır. 2. Baskı ise Dâru'l-Kütübi'l-Cedîd tarafından 1983 yılında yapılmıştır.

Zebîdî bu risaleyi sadece isimlerin zikredildiği bir eser olarak telif etmiştir. Selâhaddin el-Müneccid de onun zikrettiği isimlerin kısa hal tercemelerini, onlardan bahseden kaynakları dipnotlarda göstererek yazmıştır. Ayrıca risalede bahsedilmemiş olan son dönem Eyyûbîlerin hal tercemeleri yazılmıştır. Risalenin sonuna Zebîdî'nin zikretmediği Eyyûbîlerin isimleri ile Eyyûbîlerden âlim ve sultanların isimlerinin geçtiği, bazı hadis semâları eklenmiştir. Son olarak çeşitli indeksler ilave edilmiştir.

1.3. Eser Hakkında Yapılan Araştırmalar

Murtazâ ez-Zebîdî'nin *Tervîhu'l-kulûb fi-zikri mülûki Benî Eyyûb* adlı eseri ilk defa Selâhaddin el-Müneccid tarafından neşredilmiştir. el-Müneccid, müellifin el hattıyla olan yazmayı esas alarak baskısını yapmıştır. Bununla birlikte Zebîdî'nin eserinde yer

almayan bazı bölümleri eklemiştir. Eser ayrıca Medîha eş-Şerkāvî tarafından 1998'de Kahire'de tahkik edilmiş ve neşredilmiştir.

Zebîdî'nin çeşitli eserleri üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Ancak bu eseri üzerinde tahkik ve neşir haricinde bir araştırma yapıldığına rastlamadık.

1.4. Eserin Kaynakları

Zebîdî eserini, tarih kitapları, hadis cüzleri ve hocaların mu'cemlerini¹² okurken öğrendiği Eyyûbî sultanlarının nesepleri, onların çocukları, muhaddislerden dinledikleri, onların künyeleri ve vefatlarına dair bilgilerle telif ettiğini belirtmiştir. Bu kaynakların hangileri olduğu tam olarak bilinmemekle beraber terâcim ve tarih kitapları, mu'cemler ve semâ kayıtları olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan Selâhaddin el-Müneccid de eserin tahkikini yaparken çok sayıda eserden faydalanmıştır. Zebîdî'nin detaylı hal tercemesinde Zebîdî'nin öğrencilerine verdiği icazetnâmeler ve hocalarını zikrettiği sözlüğün yanı sıra öğrencisi Cebertî'nin '*Acâ'ibü'l-âşâr*'ı, eş-Şablencî'nin (ö. 1308/1890) *Nûrû'l-ebşâr fî menâkıbi âli beyti'n-nebiyyi'l-muhtâr*'ı, Ali Mübârek'in *el-Hıtafu't-tevfikiyye*'yesi, Abdürrezzak b. Hasan el-Baytâr ed-Dimaşkî'nin *Hilyetü'l-beşer fî târîhi'l-karni's-sâlis aşer* adlı eserinden faydalanmıştır. Ayrıca Abdülhay el-Kettânî'nin *Fihrisü'l-fehâris* adlı eseri başka yerde bulunmayan bilgileri içermesinden dolayı önemli bir kaynaktır. Yine Hayreddin ez-Ziriklî *el-A'lâm*'ı, Mustafa Cevâd *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*'un dokuz cildini yayınladığı neşri, Corci Zeydân *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-Arabiyye*'si, Philip Khuri Hitti *Târîhu'l-Arab*'ı, Ömer Rızâ Kehhâle *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*'i, Hüseyin Nassâr *el-Me'âcimü'l-Arabiyye*'si ve Abdüssettâr Ferrâc *Tâcü'l-arûs*'un Kuveyt neşrinin girişinden istifade etmiştir. Biz de *Eyyûbîler*, *Eyyubi Devleti Teşkilatı*, *Mısır Tarihi Arapların Fethinden Bugüne*, *Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Eyyubiler (Melik Adil Dönemi)*, *es-Sül'uk li-ma'rifeti düveli'l-mül'uk* adlı eserin I. Cildi (*Eyyûbîler kısmının*) çevirisi ve değerlendirilmesi gibi Türkçe kaynaklardan yararlandık.

¹² Mu'cem, hadis ilminde kullanılan bir terim olup genellikle râvilerine göre tertip edilen kitapları ifade eder. Bu kitaplar, hadislerin râvilerine veya râvilerin ülkelerine göre alfabetik sırayla düzenlenir. Mu'cemlerin amacı, hadisleri râvilerine veya diğer kriterlere göre kolayca bulunabilir hale getirmektir. Detaylı bilgi için bkz.: İbrahim Hatiboğlu, "Mu'cem", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mucem--tabakat> (23.12.2023).

1.5. Eserin Müellifi

Zebîdî H. 1145 (M. 1732) yılında¹³ Muharrem ayının ilk on gününde Hindistan'ın kuzeyindeki Bilgram¹⁴ kasabasında dünyaya gelmiştir. Tam adı Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzâk'tır. Ataları Irak'ın Vâsıt şehrinden Hindistan'a gelmiştir.¹⁵ Nesebi Abdullah b. Ahmed el-Muhtefî b. İsa Mü'temü'l-eşbâl b. Zeyd eş-Şehîd b. Ali Zeyd b. Ali Zeynelâbidîn b. Hüseyin b. Ali'ye kadar ulaşır.¹⁶ Künyesi Ebü'l-Feyz, Ebü'l-Vakt ve Ebü'l-Eşbâl'dir. Çoğunlukla Ebü'l-Feyz unvanını kullanmıştır.

Abdülhay el-Hasenî el-Hindî onu Hindistan âlimleri arasında sayarak Hind âlimlerinin dil ile ilgili eserlerini zikrederken “Murtaza b. Muhammed b. El-Hüseynî el-Vâsîtî el-Bilgrâmî'nin eşi benzeri olmayan Tâcü'l-*'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs* adlı eseri vardır.” demiştir.¹⁷

Zebîdî'nin babası ve ataları hakkında elimizde bilgi yoktur. Ayrıca Vâsıt'tan Hindistan'a ne zaman gittiklerini bilmiyoruz.

Murtaza, -bu çoğunlukla lakabıdır- küçük yaştan itibaren ilim tahsiline başlamış ve hadis sahasında Hindistan'ın büyük âlimlerinden Muhammed Fâhir b. Yahyâ ez-Zâir el-İlâhâbâdî ve Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'den ders almıştır.¹⁸ Bu iki âlim her zaman taklidi reddeder, Kur'an ve sünnete müracaat ederlerdi. Bu iki âlimin Murtazâ'yı etkiledikleri açıkça görülmektedir.

Ârif Hikmet kütüphanesinde bulunan mu'ceminde kaydettiğine göre Murtazâ H. 1163 (M. 1750) yılında Yemen'e gitmiştir. Murtazâ, Süleyman b. Yahya b. Ömer el-Ehdelî'den bahsederken şöyle demektedir: “Onun fıkıh, hadis ve usûl derslerine katıldım. H. 1163 (M. 1750) yılında ondan eş-şahîh'in bir kısmını işittim ve *Müslim*'in yarısını ona

¹³ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/104.

¹⁴ Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I/399; el-Hilâl, 475; Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm: Kâmûsü terâcim*, nşr. Züheyr Fethullah (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyin, 2002), “Murtazâ ez-Zebîdî”, 7/70; Coreî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*, Müessesetü Hindâvî, 2013, 1101.

¹⁵ Murtazâ ez-Zebîdî, *İcâzetü's-Süveydî* (Princeton Üniversitesi), 16b. Zebîdî yazılarında nesebini Vâsıt'a dayandırıyor ve “el-Vâsîtî el-İrakî fi'l-asl” diyordu. Ayrıca bkz.: Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 11/282.

¹⁶ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I/399.

¹⁷ Abdülhay el-Hasenî, *eş-Şekâfetü'l-İslâmiyye*, 32.

¹⁸ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I/399; Abdülhay el-Hasenî, *eş-Şekâfetü'l-İslâmiyye*, 138-139.

okudum.” Kıraatleri içinde bulduğumuz en eski tarih budur.¹⁹ Buna göre o Yemen’e geldiğinde on yedi yaşındadır.

Murtazâ Zebîd’de ikamet etmiş, Yemen şehirleri ve âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Zebîd’deki ikameti ona daha sonra yeni bir isim vermiş ve ez-Zebîdî olarak anılmasını sağlamıştır. Bulabildiğimiz ve kendi hattıyla bıraktığı bütün eserlerinde Zebîdî lakabını çok nadir yazmıştır. Onun yerine el-Hüseynî nisbesini kullanmıştır.

Murtazâ Zebîd’de Süleyman b. Yahya el-Ehdelî ve Abdullah b. Süleyman ez-Zebîdî’den ders almıştır. Abdullah b. Süleyman ez-Zebîdî hakkında şöyle demiştir: “Himaye ettiği ve ihtimam gösterdiği kişilerin arasında idim. Fıkıh ve usûl derslerine katıldım. Bana yazılı ve sözlü olarak icazet verdi.”²⁰

Murtazâ Zebîd’de en fazla istifade ettiği hocası Abdülhâlık b. Ebû Bekir el-Eş‘arî el-Mizcâcî ez-Zebîdî hakkında şöyle demiştir: “Şeyhimiz ve sünnetin imamıdır. Sahihayn’ı kendimin ve başkasının kıraati ile, Sünen-i Nesâî’yi yine benim kıraatimle Zebîd dışındaki Nahl’da bulunan Aynu’r-Rızâ’da ondan dinledim. Hurmaların toplandığı günlerde orada kalıyordu. Nesefî’nin *el-Kenz* ve *el-Menâr*’ını, hocası İbn Akîle’nin kırk beş müselselini, bayram günü müselselini onun şartıyla dinledim. Halka açık ve özel derslerini takip ettim. Onun yanında kalıp terbiyesini aldıktan sonra bana hırka giydirek beni halifesi tayin etti ve görevlendirdi. H. 1181 (M. 1770) yılında da vefat etti.”²¹

H. 1164 (M. 1751) yılında Beytül-Fakîh’de meşhur hocası el-Ehdel’e onun rivayetlerini okuduğunu görüyoruz. H. 1166 (M. 1753) yılında da el-Kutay’da Ahmed b. Süleyman el-Heccâm el-Ehdelî’yi ziyaret etmiştir. Aynı yıl Hâil olarak bilinen Abdullah b. Ahmed el-Hüseynî’yi ziyaret etmek için Yemen’in liman kentlerinden Luhayye’ye gitmiştir. Aynı şekilde Raviye köyüne gitmiş ve el-Muşarri’ olarak bilinen Abdurrahman b. Muhammed ez-Zevâlî el-Yemenî tarafından kendisine sufi hırkası giydirilmiştir. Ayrıca Mansûriye köyünde Benû Bahr efendilerini ziyaret etmiştir.

Bununla birlikte Murtazâ sadece Yemen’de kalmamıştır. Örneğin H. 1163 (M. 1750) yılında Mekke’ye gitmiştir. Bu ziyaretinde Harem-i Şerif’te hocası Abdurrahman b. Mustafa el-Ayderûs ile bir araya gelmiştir. Ancak bu buluşma uzun sürmemiştir. Zira Murtazâ Yemen’e, Ayderûs da Tâif’e geri dönmüştür. Daha sonra H. 1164 (M. 1751)

¹⁹ Bu tarihi Murtazâ’nın mezkûr mu‘ceminde Ahmed b. Abdurrahman el-Hasenî el-Muhâî el-Muhacceb’ten bahsederken kullandığı şu sözleri teyit etmektedir: “O Şeyh Muhyiddin ve Gazzâlî’nin kitaplarını severdi. 1163 yılında Muhâ limanına vardığımda onun yanında kaldım.”

²⁰ Cebertî, *‘Acâ’ibü’l-âşâr*, II/104.

²¹ Kettânî, *Fihrisü’l-fehâris*, II/731.

yılında Haremeyen ziyareti için kendisine daha sonra tasavvuf hırkası giydirecek olan Abdurrahman b. Muhammed ez-Zevâlî ile birlikte yeniden Arabistan'a gelmiştir.²²

Mekke ziyaretinde hocası Muhammed b. Tayyib el-Fâsî ile tanışmış ve ondan çoğu hadis kitabını ders almıştır. Hocası onu çok etkilemiş ve dile önem vermesini sağlamıştır.²³

Medine'de Ömer b. Ahmed b. Akîl ile görüşmüş ve H. 1166 (M. 1753) yılına kadar yanında yetişmiştir. Murtazâ o yıl hac yaptıktan sonra Tâif'te ikamet eden hocası Ayderûs'un yanına gitmiştir. Hocasının sözlerinden çok etkilenmiş, onun ilmine karşı iştiyakı artmış ve bu hususta şöyle demiştir: "Mezkûr ziyaretinde altı aydan daha fazla yanında kaldım. Her zaman izzet, ikram, yakınlık ve hürmet gördüm. Yanında çok şey aldım. Huzurunda müzakere ile Teftâzânî'nin *el-Muhtaşar*'ını okudum. Devamlı olarak yanında idim. Kendisindeki ilimlerin mantûk ve mefhumunu, sırları ve garâibi bana öğretti. Bana hırka giydirerek bütün rivayetlerini ve kendisine ulaşan Sufi silsilelerini nakletme icazeti verdi. Ebü'l-Fütûh et-Tâvusî'nin *el-Huruk ve't-turuk* adlı eserini bana verdi. Bu da beni Mısır'a gitmeye teşvik etti. Bana Mısır âlimleri, emirleri ve edipleri ile yaşadığı şeyleri, oradaki değerli kişileri ve evliya-i kirâmı anlatmaya başladı. Gönlüm oraya gitmeyi arzuladı. Mekke'ye gittim. Hac menâsikini bitirince kafil ile Mısır'a yöneldim."²⁴ Murtazâ Mısır'a H. 1167 (M. 1704) yılında gitti. Bu esnada 22 yaşındaydı. Murtazâ Kahire'ye varınca Hânû's-Sâge'ye yerleşti ve devrin alimlerinin derslerine gitmeye başladı. Kethüda Azban ile tanıştı. Azban onunla yakından ilgilendi. Görülen o ki Murtaza Kahire'ye gelmeden evvel oldukça geniş ve derin bir kültürel birikime sahipti. Bu sayede kısa süre sonra herkes tarafından tanındı.²⁵

Murtazâ Kahire ile Saîd bölgesi arasında seyahat etmiştir. Saîd'i üç defa ziyaret ederek oradaki büyükler, ileri gelenler ve âlimler ile görüşmüştür. Âlimlerden ve sülûk sahiplerinden ders almıştır. Ayrıca Reşîd, Dimyât ve Mansûre gibi Akdeniz kıyısındaki şehirlere seyahat etmiştir. Cebertî'ye göre güneydeki ve sahildeki şehirlere yaptığı seyahatlerde bazı ilginç olaylar ve konuşmalar yazmıştır. Ona göre bunlar bir cilt tutacak kadar kapsamlıdır.²⁶ Bu seyahatlerle insanlar onu daha çok tanımıştır. Öyle ki sadece Kahire'de değil, Mısır'ın her yerinde tanınır hale gelmiştir.

²² Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/104.

²³ Hocası İbn Tayyib için Beyrut'ta ikamet eden Şeyh Muhammed el-Arabî el-Azravî'nin el-Mecme'u'l-İlmî el-Arabî'nin 1955 yılında Şam'da yayınlanan sayısındaki makalesine bakılabilir.

²⁴ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/104.

²⁵ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/104.

²⁶ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/104.

Murtazâ'nın Medine-i Münevvere'de bulunan mu'ceminde bazı seyahatlerine yaptığı işaretleri görüyoruz. Örneğin Ahmed b. Receb el-Bakarî'nin hal tercemesinde H. 1168 (M. 1755) yılında onunla Fûh'a (Fuvve) gittiğini, aynı yıl Reşîd'de Ahmed b. Sa'd el-Fuvvî ile görüştüğünü ve orada ikameti süresince yanında ders gördüğünü söylemiştir. Aynı şekilde Fûh ve Sîdîn'e yaptığı ziyaretlerde birçok defa Ahmed b. İsa b. Abdüssamed el-Berellüsî el-Halîcî ile görüştüğünü, memleketi Ra'sü'l-Halîc'te yanına gittiğini, onun Sufilerin sözlerini kendisinden işittiğini ve kendisinin de oradaki ahalinin diliyle Yunus suresinin tefsiri için çalıştığını belirtmiştir. Bu tefsir "Evlerinizi ibadet mahalli yapın." (Yunus 10/87) âyetine kadardır. Ayrıca Şeyh Muhammed el-Buheyri'nin Yunus suresini tefsir ettiği bir hutbe hazırlamıştır. Murtazâ *Ebcedü'l-'ulûm*'da yer alan ve bir hocasına yazdığı mektupta Dimyât, Reşîd, Mahalle, Semmenûd, Mansûra, Ebûsîr, Dimnehor, Asyût, Cürcân ve Farşût'u ziyaret ettiğini söylemiştir. Aynı mektupta hocasına Beytûlmakdis, Ramle ve Yâfâ'ya gidip oradaki âlimlerle görüştüğünü ve onlardan istifade ettiğini belirtmiştir.²⁷

Murtazâ H. 1182 (M. 1768) yılında Kahire'de Ebü'l-Envâr b. Vefâ ile görüşmüştür. Ebü'l-Vefâ ona Ebü'l-Feyz künyesini vermiştir.²⁸ Murtazâ bu unvanı benimsemiş ve çoğu zaman adıyla birlikte kullanmıştır. Daha sonra evlenmiş ve Atefetü'l-gassâl'da ikamet etmiştir. Bununla birlikte Sâge hanındaki ilmi evini tutmuştur.²⁹

Murtazâ daha sonra Şeyhûn camisinde hadis okumaya başlamıştır. Hadis meclislerinde o günkü Mısırlı âlimlerin takip etmediği yeni bir yok takip etmiştir. Onun bu yolunun yanı sıra şahsiyeti de âlimleri ve insanları etkilemiştir. Geniş ilminin yanında büyük bir hafızası ve rivayet kabiliyeti vardı. Murtazâ Türkçe, Farsça ve biraz Gürcüce biliyordu.³⁰ Ezherliler yanına gelip ondan ders almaya başladılar. Her taraftan ona mektuplar geliyordu. Türk, Hicaz, Hindistan, Yemen, Şam, Basra, Irak ve Mağrib, Sudan, Fizzân ve Cezâyir melikleri onunla yazıştılar. Her taraftan heyetler onu ziyaret etmeye başladı.³¹

²⁷ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/104.

²⁸ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/104.

²⁹ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/104.

³⁰ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/106; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/70; Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*, 1101.

³¹ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/108; Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*, 1101; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, 11/282.

Murtazâ meşhur eseri *Tâcü'l-'arûs*'u H. 1188 (M. 1774) yılında tamamladığını belirtmiştir.³² Cebertî, Mısır Emiri Muhammed Ebü'z-Zeheb'in³³ Ezher yakınlarında kendi adıyla yaptırdığı camiye bir kütüphane inşa ettirdiğini ve bazı kitapları satın alıp oraya yerleştirdiğini nakletmektedir. Valiye *Tâcü'l-'arûs*'u haber verip kütüphaneye konulduğu kütüphanenin tamamlanacağını ve dünyada bu esere sahip tek kütüphane olacağını söylediklerinde onu yüz bin dirhem gümüş karşılığında istemiş ve kütüphaneye yerleştirmiştir.³⁴

Osmanlı Devleti İzzed Mehmed Paşa'nın valiliği döneminde H. 1191 (M. 1777) yılında ona günlük 150 yarım gümüş gibi büyük bir maaş bağlamıştır. Bunun, Şeyhûn camisindeki hadis derslerinin karşılığı mı yoksa bir ikram ve takdir mi olduğu bilinmemektedir. Osmanlı Devleti daha sonra H. 1194 (M. 1780) yılında İstanbul'a davet etmiştir. Ancak o, Mısır'da kalmayı tercih etmiştir.³⁵

H. 1196 (M. 1782) yılı geldiğinde eşi Zübeyde vefat etmiştir. Bundan dolayı çok hüznlenen Murtazâ, eşini Seyyid Rukiye türbesine defnetmiş ve kabrine bir makam ve maksûre yapmıştır. Kabrinde uzun bir süre kalmış ve Cebertî'nin naklettiği bir mersiye yazmıştır.³⁶

Murtazâ şöhretinin zirvesine ulaşmış avam-havas herkes onu tanıyınca, her taraftan heyetler ona çokça gelince ve dünya ona teveccüh edince evine kapandı ve arkadaşlarından gizlendi. Kendisine gelen hediyeleri, hatta sultanların hediyelerini reddetti. H. 1205 (M. 1790) yılına kadar uzlette kaldı. Bu esnada vebaya yakalandı ve bundan dolayı vefat etti.³⁷ Eşinin yanına defnedildi. Kimse onun vefatından haberdar olmamıştı. Mısır âlimleri de onun cenazesine katılamamıştı. Vefat ettiği sırada 60 yaşındaydı. Murtazâ, Fransızların H. 1213 (1798) yılında Mısır'a girmesinden sekiz sene önce vefat etmişti.³⁸

³² Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, nşr. AbdüsetTâr Ferrâc vd., Küveyt 1965-2002, 1/2.

³³ Detaylı bilgi için Mehâsinî'nin *Hululü'te'ab ve'l-âlâm bi-vüşûli Ebi'z-Zeheb ilâ Dimaşki's-Şâm* adlı risalesinin neşrinin mukaddimesine bakılabilir.

³⁴ Cebertî, *Acâ'ibü'l-âşâr*, II/105.

³⁵ Cebertî, *Acâ'ibü'l-âşâr*, II/108.

³⁶ Cebertî, *Acâ'ibü'l-âşâr*, II/109.

³⁷ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, 11/282.

³⁸ Cebertî, *Acâ'ibü'l-âşâr*, II/110-112.

2. BÖLÜM: ESERİN İÇERİK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tervîhu'l-kulûb fi-zikri mülûki Benî Eyyûb Muhammed Murtazâ el-Hüseynî ez-Zebîdî tarafından telif edilmiştir. Altı varaktan oluşan risalenin elyazma nüshası Zebîdî'nin hattıyla olup Princeton Üniversitesi kütüphanesindedir. Zebîdî bu risaleyi Eyyûbî ailesinin fertlerinin isimlerin zikredildiği bir eser olarak telif etmiştir. Bu nedenle zikredilen isimlerin bazen doğum bazen de vefat tarihleri haricinde hayatları hakkında bilgi verilmemiştir.

Yazma eserin ilk sayfasında “*Tervîhu'l-kulûb fi-zikri mülûki Benî Eyyûb*, kâtibi Muhammed Murtazâ el-Hüseynî tarafından cemedilmiştir. Allah lütfuyla onu bağışlasın.” ifadeleri yer almaktadır. Yazma eserin son sayfasında yer alan “Bu şekilde açıklamak istediğimiz şeyler iki ayrı mecliste 1187 yılında Zilkadenin bitmesine dokuz gün kala (3 Şubat 1774) tamamlandı.” sözleri de risalenin ne zaman tamamlandığını göstermektedir. Elyazma eser bu haliyle çok fazla detay vermemektedir. Ayrıca haşiyelerde vefat tarihleri gibi bazı hususları tamamlamış ve ilavelerde bulunmuştur. Aynı şekilde bazı satırları veya kelimeleri silmiş ve yerlerine başka şeyler yazmıştır. Bu da Zebîdî'nin risaleyi acele ile yazdığını göstermektedir.

Selâhaddin el-Müneccid'in bu nüshayı esas alarak tahkik ettiği metin ise 1969 yılında el-Mecme'u'l-İlmî el-Arabî Yayınları tarafından basılmıştır. 2. Baskı ise Dâru'l-Kütübî'l-Cedîd tarafından 1983 yılında yapılmıştır. Bu baskıda Murtazâ ez-Zebîdî'nin risalesinde olmayan ilaveler bulunmaktadır. Selâhaddin el-Müneccid, Murtazâ ez-Zebîdî'nin zikrettiği isimlerin kısa hal tercemelerini, onlardan bahseden kaynakları dipnotlarda göstererek yazmıştır. Buna ek olarak son dönem Eyyûbîlerin, araştırmalarının sonucunda bulabildiği hal tercemelerini ilave etmiştir. Bulamadığı durumlarda dipnotta “hal tercemesini bulamadım.” diyerek bunu belirtmiştir. Risalenin sonuna Murtazâ ez-Zebîdî'nin zikretmediği Eyyûbîlerin isimleri ile Eyyûbîlerden âlim ve sultanların isimlerinin geçtiği, bazı hadis semâları eklenmiştir. Son olarak çeşitli indeksler ilave edilmiştir. Selâhaddin el-Müneccid, içeriğin daha kolay anlaşılması için risalenin metnini küçük başlıklara ayırmıştır. Dipnotlarda Murtazâ ez-Zebîdî'nin yapıldığı isim ve tarihlere işaret etmiştir.

Murtazâ'nın, bu risalesinde bazı emir ve sultanların vefat tarihlerinde yanlışlığı, bazılarını birbiriyle karıştırdığı ve bazı kişileri, özellikle de kadınları zikretmediği görülmektedir. Selâhaddin el-Müneccid dipnotlarda bu hatalara işaret ederek onları tashih etmiştir. Risalenin sonuna bir tetimme yazarak Eyyûbî kadınlarını ve kısa hal tercemelerini ilave etmiştir.

Tervîhu'l-kulûb Eyyûbî hanedanının atası sayılan Şâdî b. Mervân b. Yakub'un nesebi ile ilgili üç görüşü zikretmekle başlamaktadır. Birinci görüşe göre o, Rebîatü'l-feres³⁹ oğullarındandır. İkinci görüşe göre Amr Müzeykîyâ b. Âmir Mâüssemâ'nın⁴⁰ neslindendir. Üçüncü görüşe göre onlar, Ümeyye⁴¹ oğullarındandır. Daha sonra Şâdî'nin iki oğluna geçmektedir. Şâdî'nin Necmeddin Eyyûb ve Şîrkûh olmak üzere iki oğlu vardır. Zebîdî ilk olarak Şîrkûh'un oğullarından başlamaktadır. Şîrkûh'un oğullarından Muhammed'i zikretmiştir. Buraya kadar zikrettiği isimler içerisinde sadece Muhammed'in vefat tarihini belirtmiş ve Münzirî'nin *et-Tekmile*'sine atıfta bulunmuştur. Zebîdî, Muhammed'in oğlu Şîrkûh'tan bahsederken nispeten uzun bir hal tercemesi nakletmiştir. Bu tercemede doğum tarihi, hadis dinlediği âlimler, aldığı icazetler, hadis rivayet ettiği yerler ve vefat tarihi gibi bilgiler yer almaktadır.⁴²

Zebîdî daha sonra Şîrkûh'un dört oğlunu sadece isim ve künyeleri ile zikretmiş, başka bir bilgi vermemiştir. Bunların içinden ilk olarak İbrahim'in bir oğlunu, daha sonra Davud'un üç oğlunu isim ve lakapları ile zikretmiştir. İsa'nın da Alâeddin ve İbrahim adındaki iki oğlunu sıralamıştır. Bunların içinden de İbrahim'in oğlu İsa'yı zikretmiştir. Zebîdî'nin güçlü hadisçi kimliğinden dolayı hadis dinleyen ve rivayet eden emir ve

³⁹ Rebîa Arapların en önemli kollarından birisi olup Rebîatü'l-Feres olarak da bilinir. Kabilenin nesebi Mead vasıtası ile Adnân'a kadar ulaşır. Bu kabile İslâmî fetihlerle birlikte Arap Yarımadasının dışına çıkmış ve bugünkü Diyarbakır sınırlarına kadar gelmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: İsmail Köksal, Hz. Ömer Dönemi Fetihleri'nde Asabiyetin Rolü, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 45-46.

⁴⁰ Amr Müzeykîyâ b. Amr Mâüssemâ' Me'rib su seddinin yıkılmasından sonra Yemen'den göç ederek III. yüzyıl başlarında Suriye'ye yerleşen Kahtânîler'in Kehlân koluna mensup kabilenin reisidir. Ahmet Ağırakça, "Gassânîler", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gassaniler> (25.12.2023).

⁴¹ Adını Ümeyye b. Abdüşems'ten alan Benî Ümeyye kabilesi, Câhiliye döneminde Mekke idaresinde önemli bir yere sahipti ve başkumandanlık vazifesini üstlenmişti. Bu kabile Suriye'nin merkezi Dımaşk'ta İslâm tarihinin bu ilk hânedan-devletini kurmuştur. İsmail Yiğit, "Emevîler", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/emeviler#1> (25.12.2023).

⁴² Murtazâ ez-Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb fî-zikri mülûki Benî Eyyûb*, nşr. Selâhaddin el-Müneccid, Dâru'l-Kitâbî'l-Cedid, Beyrut 1983, 35-38.

sultanları özellikle belirttiği görülmektedir. Örneğin İsa'yı zikrederken onu babasıyla birlikte Sahîh-i Buhârî'yi tamamen dinlediğini belirtmiştir.⁴³

Zebîdî, daha sonra Davud b. Şîrkûh'un oğlu Şâdi ve oğullarına geçmiştir. Şâdi'nin oğlu Yusuf'un Sahîh-i Buhârî'yi dört günde on iki defa tamamen dinlediğine değinmiştir. Zebîdî, hadis semâi ile ilgili bilgileri verirken semâ meclisine katılan diğer kişileri ve hadis rivayet eden âlimi çoğunlukla zikretmiştir. Örneğin mezkûr hadis semâ meclisinde Kızkardeşi Şeref Hatun, babalarının azatlısı olan anneleri Hatun bint Abdullah ve oğlunun, Fahr b. el-Buhârî'nin huzurunda Sahîh-i Buhârî'yi dinlediğini kaydetmiştir.⁴⁴

Zebîdî Yusuf b. Şâdi'nin Davud ve Şîrkûh adındaki iki oğlunu zikrettikten sonra geriye dönerek Musa b. Davud'un oğullarını zikretmiştir. Bu şekilde büyükten küçüğe doğru bir sıralama takip ederek her birinin oğullarını sırasıyla nakletmiştir.⁴⁵

Musa b. Davud'un Ömer adında bir oğlu ve yine Ömer adında bir torunu vardır. Bunları zikrettikten sonra Mücîrüddin Davud b. Yusuf'un oğlu İsa'yı nakletmiştir. Bu şekilde Şîrkûh'un oğullarının bahsini kapatmıştır.⁴⁶

Zebîdî daha sonra Eyyûb b. Şâdi'nin oğullarından Musa, Tuğtîkin, Yusuf, Muhammed, Turanşah ve Şehinşah'ı isim ve lakapları ile zikretmiştir. Hemen ardından Şehinşah'ın Ferruḥşah, Ömer ve Azrâ Hatun'u zikretmiştir. Zebîdî Eyyûbî kadınlarından çok azını belirtmiştir.⁴⁷

Daha sonra Ferruḥşah'un Behram Şah adındaki oğlu, onun da Şehinşah adındaki oğlu gelmektedir. Zebîdî Şehinşah'ın oğlu Muhammed'in zikrederken onun Zehebî'ye icazet verdiğinden bahsetmiştir. Muhammed'in de Ebû Bekir ve İbrahim adında iki oğlu vardır. Ebû Bekir'in oğlu Muhammed, İmâd b. Kesîr'den hadis işitmiştir. Ondan da Hâfız Ebû Musa ve arkadaşı el-Âbî rivayet etmiştir.⁴⁸

Zebîdî burada yine başa dönerek Ferruḥşah'un kardeşi Ömer hakkında bazı bilgiler vermiştir. Verdiği bilgiler arasında hadis ile ilgili olanlar dikkat çekmektedir. Ömer'in Şehinşah, Mustafa ve Muhammed adında üç oğlu vardır. Zebîdî burada ilk zikrettiği

⁴³ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 38-40.

⁴⁴ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 40.

⁴⁵ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 41.

⁴⁶ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 41.

⁴⁷ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 41-42.

⁴⁸ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 42.

Şehinşah'ın oğlu Behram Şah'ı, daha sonra Mustafa'nın Şehinşah ve Ahmed adındaki iki oğlunu, son olarak Muhammed'in Kılıçarslan ve Takiyyüddin Mahmud adındaki oğullarını zikretmiştir. Şehinşah ve Ahmed'i zikrederken onların Hâfız es-Selefi'den hadis dinlediklerini belirtmiştir.⁴⁹

Zebîdî Takıyyüddin Mahmud'un Muhammed ve Ali adında iki oğlu olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Muhammed'in Mahmud adındaki oğlu ile Ali'nin Hasan ve İsmail adındaki iki oğlunu zikretmiştir. Yine İsmail'den bahsederken onun ilmî yönünü belirtmeyi ihmal etmemiştir. İsmail'in Muhammed adında bir oğlu vardır.⁵⁰

Zebîdî, Eyyûbî emirlerini sıralarken daha önce adı geçenleri, bu şekilde belirterek onun neslini zikretmektedir. Örneğin Muhammed b. İsmail'den sonra Ömer b. Şehinşah'tan daha önce bahsettiğini belirtmiştir. Risaleyi tahkik eden Selâhaddin el-Müneccid bütün isimleri numaralandırmıştır. Bu şekilde isimlerin takibi kolaylaşmıştır.⁵¹

Zebîdî, daha sonra Tuğtekin'in İsmail ve Eyyûb adında iki oğlundan bahsetmiş ve bu kişilerin öldürülmesiyle Eyyûbîlerin Yemen'deki iktidarları sona erdiğini belirtmiştir.⁵²

Ebû Bekir b. Eyyûb'un Ya'kûb, Ahmed, Ya'kûb, Arslan, Eyyûb, Abbas, Hasan, İsmail, İbrahim, Mahmud, Gazi, Osman, İshak, Mevdûd, Musa, İsa, Muhammed ve Halil adını taşıyan oğulları olduğunu belirtmiştir. Bu kişileri sadece isim ve lakapları ile zikretmiştir. Ayrıca Dâru'l-İkbâl lakaplı Sittüşşam Mûnise Hatun'u zikretmiş ve çeşitli âlimlerden icazet aldığını belirtmiştir.⁵³

Zebîdî daha sonra Ya'kûb b. el-Âdil Ebû Bekir'in kızı Sâliha Hatun ve kardeşi Ebû Bekir'i zikretmiştir. Ebû Bekir'in İbrahim adında bir oğlu, onun da Ahmed ve Muhammed adında iki oğlu vardır. Zebîdî hadis rivayet etmesinden dolayı olsa gerek Muhammed'in Şemsül-Mülûk adındaki kızını da zikretmiştir.⁵⁴

Ömer b. Ebû Bekir'in de İsa adında bir oğlu vardır. Zebîdî burada daha önce zikrettiği isimlere geri dönmekte ve onların çocuklarını zikretmektedir. Örneğin daha önce zikrettiği İsmail b. Ebû Bekir'in Celaleddin ve Abdülmelik adındaki oğulları ile

⁴⁹ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 46.

⁵⁰ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 47.

⁵¹ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 48.

⁵² Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 49.

⁵³ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 49-52.

⁵⁴ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 53.

Celaleddin'in Nâsiruddin; Abdülmelik'in de Süleyman ve Muhammed adındaki oğullarını sıralamıştır. Zebîdî Eyyûbîler içinde hadis ile ilgilenen kişileri zikrederken yaptığı gibi Muhammed'in hadis dinlediği Ahmed b. Abdüddâim, İbn Ebû'l-Yüsr, İbn Ebî Ömer ve Ebû Hâmid es-Sâbûnî gibi âlimlerden hadis dinlediğini belirtmiştir.⁵⁵

Zebîdî daha sonra İbrahim b. Ebû Bekir'in Ömer; Gazi b. Ebû Bekir'in Muhammed; Osman b. Ebû Bekir'in Hasan, el-Melikü'z-Zâhir Yusuf ve el-Melikü'n-Nâsir Yusuf adını taşıyan çocukları olduğunu belirtmiştir. Ancak Selâhaddin el-Müneccid'e göre bu hususta yanılmıştır. el-Müneccid bu hususu dipnotta tashih ederek kaynaklara göre, 659/1261 yılında öldürülen kişinin, Muhammed b. Gazi b. Selahaddin Yûsuf b. Eyyûb'un oğulları olan el-Melikü'n-Nâsir Yusuf ve kardeşi el-Melikü'z-Zâhir Gazi olduğunu belirtmiştir. Onlar da Âdil b. Eyyûb'un neslinden değildir.⁵⁶

Zebîdî el-Âdil Ebû Bekir b. Eyyûb'un nesline dönerek oğlu Yunus, Musa ve İsa'dan bahsetmiştir. Musa ve İsa hakkında detaylı bilgi vermiştir. Zebîdî'nin bazı kişilerin sadece isim ve lakaplarını zikrederken bazı kişiler hakkında detaylı bilgi vermesinin nedeni tam olarak anlaşılamamaktadır.⁵⁷

İsa b. Ebû Bekir'in de Davud, Abdülmelik ve Abdülazîz adında üç oğlu vardır. Zebîdî daha sonra Davud b. İsa ve oğulları Ya'kûb, İsa, Yusuf, Süleyman, Şâdi ve Gazi adındaki oğullarını zikretmiştir. Bunların içinden sadece Gazi hakkında hadis dinlediği ve naklettiğine dair bilgi vermiştir. Gazi'nin de Muhammed adında bir oğlu olduğunu belirtmiştir.⁵⁸

Zebîdî Gazi'den sonra kardeşi Abdülmelik'ten bahsetmiştir. Daha sonra Abdülazîz'in İsmail ve Abdülkadir adındaki iki oğlu ile İsmail'in Muhammed adındaki oğlunu zikretmiştir. Zebîdî âdeti olduğu üzere burada da onun hadis dinlediği ve rivayet ettiğine değinmiş; hadis dinlediği ve kendisinden hadis nakleden kişileri zikretmiştir.⁵⁹

Zebîdî daha önce zikrettiği Muhammed b. Ebû Bekir'e dönerek hakkında detaylı bilgiler vermiş ve oğulları Ebû Bekir, Yusuf ve Eyyûb'tan bahsetmiştir. Ebû Bekir'in Ömer adında bir oğlu vardır. Ömer'in de İsa, Gazi, Musa, Osman, Mahmûd, Ahmed, Yusuf ve

⁵⁵ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 54-56.

⁵⁶ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 57; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV/203-204

⁵⁷ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 57-58.

⁵⁸ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 58-60.

⁵⁹ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 60-62.

Memdûd adlarını taşıyan çocukları vardır. Osman'ın Harun Selâhaddin adında bir oğlu vardır. Muhammed b. Ebû Bekir'in Yusuf adındaki oğlu Aksis olarak da bilinmektedir. Onun da Musa adında bir oğlu vardır. Muhammed b. Ebû Bekir'in üçüncü oğlu olan Eyyûb'un da Ömer ve Turanşah adında iki oğlu vardır. Turanşah'ın Abdullah adındaki oğlunun ise Ebû Bekir adında bir oğlu ve el-Melikü'l-Âdil lakaplı bir torunu vardır. el-Melikü'l-Âdil'in Ahmed ve Süleyman adında iki oğlu vardır. Ahmed'in Yusuf adında bir oğlu vardır. Süleyman'ın da Ahmed ve Muhammed adında iki oğlu vardır. Ahmed'in Osman, Halîl, Ahmed ve Hasan adını taşıyan çocukları vardır. Muhammed b. Süleyman'ın Halef adındaki oğlu ile birlikte el-Melikü'l-Âdil' Ebû Bekir b. Eyyûb'ün bahsi sona ermektedir.⁶⁰

Zebîdî bu bahisten sonra Selahaddin Yusuf b. Eyyûb'a geçmiştir. Burada Mısır'da İbn Ebû'l-Hasan Ali İbrahim b. Müslim el-Ensârî, Ebû Muhammed b. Berrî ve Ebû'l-Feth Mahmud b. Ahmed es-Sâbûnî; İskenderiye'de de Hâfız Ebû Tâhir es-Selefî ve fakîh Ebû't-Tâhir İsmail b. Mekkî b. Avf; Şam'da ise Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Sadaka, Kutup olarak bilinen Ebû'l-Meâlî Mesûd b. Muhammed en-Nîsâbûrî, Şeyhu's-şuyûh Ebû'l-Kâsım Abdurrahim b. İsmail en-Nîsâbûrî, Emir Ebû'l-Muzaffar Üsâme b. Mukiz el-Kenânî gibi hadis dinlediği hocalarını zikretmiştir. Ayrıca Ebû'l-Mevâhib b. Sasrî, ed-Dımaşkî Ebû Muhammed el-Kasım b. Ali b. Asâkir ed-Dımaşkî, fakîh Ebû Muhammed Abdullatif b. Ebû'n-Necib es-Sühreverî ve İbn Şeddâd olarak bilinen fakih Ebû'l-Mehâsin Yusuf b. Râfî' gibi kendisinden hadis dinleyen kişileri de belirtmiştir. Daha sonra on dokuz oğlu olduğunu belirtip sırasıyla hepsini, oğullarıyla birlikte zikretmiştir. Bu isimlerle birlikte Selahaddin Yusuf'un çocuklarının bahsi sona ermektedir.⁶¹ Bu şekilde Zebîdî 1187 yılında Zilkade'nin bitmesine dokuz günü kala birbirinden ayrı iki mecliste risalesini tamamlamıştır.⁶²

Risaleyi neşreden Selâhaddin el-Müneccid, Zebîdî'nin zikrettiği ve hal tercemesini zikretmediği kişilerin kısa bir hal tercemesini dipnotlarda kaynaklarına atıfta bulunarak zikretmiştir. Ayrıca Zebîdî'nin isim ve tarihte yanlışlığı yerleri tashih etmiştir. Bunlara ek

⁶⁰ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 62-68.

⁶¹ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 68-77.

⁶² Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 77.

olarak Zebîdî'nin zikretmediği son dönem Eyyûbîleri ve Eyyûbî kadınlarını, risalenin sonuna bir ek yaparak zikretmiştir. Bu ekte 40'ın üzerinde isim yer almaktadır.⁶³

Selâhaddin el-Müneccid, ayrıca kitabın sonuna Eyyûbî emirleri ve sultanlarının katıldığı yedi tane semâ meclisinin kaydını ilave etmiştir.⁶⁴ Kitabın son bölümünde de eserden istifadeyi kolaylaştırmak adına Eyyûbî sultanları indeksi, Eyyûbî emirleri indeksi, Eyyûbî kadınları indeksi, kişi indeksi, yer indeksi, Zebîdî'nin risalesinde geçen kitaplar indeksi ve semâ meclisleri indeksi eklenmiştir.⁶⁵

⁶³ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 78-87.

⁶⁴ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 91-100.

⁶⁵ Zebîdî, *Tervîhu'l-kulûb*, 103-122.

3. BÖLÜM: METİN ÇEVİRİSİ

Kitabın künyesi: **Tervîhu'l-kulûb bi-zikri mülûki Benî Eyyûb**

Editör: Dr. Selâhaddin el-Müneccid

Yazar: **Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî**

1. Baskı Dimaşk 1969 el-Mecme' u'l-İlmî el-Arabî Yayınları

2. Baskı Beyrut 1983 Dâru'l-Kütübi'l-Cedîd

Posta kutusu: 5264-11

Bismillahirrahmanirrahim

İkinci baskının önsözü

el-Mecmeu'l-İlmî el-Arabî (Arap Bilim Akademisi) bu kitabı 1969 yılında yayınladı. Âlimler ve talebeler bu çalışmadan istifade etti. Allah'a ve onun lütfuna hamdolsun, bizlere böyle bildirdiler.

Ancak baskısı uzun zaman önce tükenmişti. Birçok kimse kitabın veciz ve başvuru yapmanın kolay olmasından dolayı bizden yeni baskı yapmamızı istedi. Biz de kitabı yeniden gözden geçirip birinci baskıdan sonra yayınlanan eski metinlere başvurduk ve araştırmacılara ve ilim talebelerine faydası olacak çok sayıda kaynağı dipnotlara ekledik. Allah Murtazâ ez-Zebîdî'ye rahmet eylesin. Bu amelimizi faydalı kılsın. Tevfikinden dolayı Allah'a hamd olsun.

Selâhaddin el-Müneccid

Beyrut

Giriş

Murtazâ ez-Zebîdî'nin yeni hal tercümesi

Zebîdî'nin hal tercümesinin kaynakları

Zebîdî'nin hal tercümesinde tamamen 1253/1837 senesinde Şamlı âlim Kemâl el-Gazzî'ye verdiği icâzetnamede kendi hakkında yazdıklarına dayandık. Bu icâzetnameyi ABD'deki Princeton Üniversitesi'nde bulduk. Zebîdî bu icâzetnamede Zebîd, Medine, Mekke, Mısır ve Mağrib'deki hocalarından ve yazı ile kendisine icâzet verenlerden bahsetmektedir. (Yahuda Koleksiyonu no: 561, Princeton Üniversitesi) Bu icâzetname, Zebîdî'nin doğumu, atalarının nesebi ve kökeni hakkında bilgi içerdiği için oldukça kıymetlidir. Zebîdî icâzetnamede 54 eserini ve şiirlerini zikretmiştir.

Yine Princeton Üniversitesi'nde Muhammed Saîd es-Süveydî el-İrakî'ye (ö. 1203/1789) verdiği icâzetnameyi de bulduk. Zebîdî bu icâzetnamede ders aldığı âlimleri zikretmektedir. Süveydî'ye verdiği ikinci bir icâzetname el-Mecmeu'l-İlmî el-Arabî (Arap Bilim Akademisi) dergisinin 1928 yılı 752. sayısında neşredilmiştir.

1966 yılında Medine-i Münevvere'yi ziyaretimiz esnasında Ârif Hikmet Kütüphanesinde Zebîdî'nin hattıyla yazdığı bir kitabı (*Mu'cemü's-Şuyûh*) bulduk. Kitapta kendilerinden ilim aldığı akrabaları ve hocaları ile halkasına oturduğu ilim adamları ve yanına gelen talebeleri zikretmektedir. Ayrıca kendilerinden istifade ettiği ehl-i keşfî de saymaktadır. Bu kitap Zebîdî'nin kültür dünyasını ve onu etkileyen âlimleri gösterdiği için çok kıymetlidir.

2

Ondan bahseden muasır kaynaklar fazla değildir. Bunlardan günümüze ulaşanlar arasında (Abdurrahman b. Hasan) el-Cebertî (ö. 1247/M. 1821) adlı öğrencisinin yazdığı geniş biyografisi vardır. Cebertî onun yanında sık sık gitmekle beraber kitaplarında hased ve çekememezlik bulunmaktadır. (Bkz. '*Acâ'ibü'l-âşâr* – 1205)

3

Kendisinden sonraki yüzyılda biyografisini şu müellifler zikretmişlerdir:

1. Mü'min b. Hasan eş-Şeblencî (ö. 1308/1890) *Nûrû'l-ebşâr fî menâkıbi âli beyti'n-nebiyyi'l-muhtâr* adlı eserinde Cebertî'nin söylediklerini özetlemiştir.
2. Ali Mübârek (ö. 1311/1893) *el-Hıtaţu't-tevfîkiyye* adlı eserinde Cebertî'nin naklettiği bilgileri özetlemiştir.
3. Abdürrezzak b. Hasan el-Baytâr ed-Dımaşkî (ö. 1335/1916) *Hilyetü'l-beşer fî târîhi'l-karni's-sâlis 'aşer* adlı eserinde Cebertî'nin yazdıklarından nakilde bulunmuştur.

4

Muasır âlimlerden hal tercemesini yazanlar şunlardır:

Abdülhay el-Kettânî (ö. 1963) *Fihrisü'l-fehâris* adlı kitabında (I/398-414) Zebîdî hakkında başka müelliflerin nakletmediği bilgileri güzel bir şekilde, tahkikli ve kaynaklı olarak zikretmiştir. Ayrıca Zebîdî'nin *el-Mu'cemü's-sağîr* adlı eserinin metni ile seyahatlerinde karşılaştığı hocalarını harf sırasına göre zikretmiştir. Buna ek olarak Dımaşk, Nablus, Tunus, Halep ve Fas'tan mürasele ile icazet aldığı hocalarını da belirtmiştir.

Kettânî'nin belirttiğine göre Ebü'r-Rebî ' el-Havvât *es-Sirru'z-Zâhir*'de, Şam muhaddisi Abdurrahman el-Kezberî fehresesinde⁶⁶, Mısırlı âlim Muhammed b. Ali eş-Şinvânî fehresesinde, Abdüsselam en-Nâsirî el-Mağribî ise seyahatnamesinde Zebîdî'den bahsetmiştir.

Kettânî şöyle demiştir: “Müteahhir Mısırlı âlimlerden Muhammed İbrahim Fennî el-Cevheru'l-mahsûs fî tercemeti şâhibi şerhi'l-kâmûs adlı küçük eserinde Zebîdî'nin hal tercemesini yazmıştır. Bu eser müellifin hattıyla elimde mevcuttur.”

Ben de (Selahaddîn el-Müneccid) 1958 yılında Fas'ta Kettânî'nin kütüphanesini ziyaret ettiğim gün bu eseri aradım. Şeyh Kettânî Fransa'ya sürgün edilmişti. Ben eseri bulamadım. Belki de gördüğüm nadir eserlerin çokluğundan unuttum. Ya da Şeyh Kettânî yanında götürdüğü yazma eserler arasında onu da götürdü.

Yine Kettânî Zebîdî'nin çok sayıda hocasını mu'cemine almadığını, Ahmed Ebü'l-Hayr el-Attâr el-Mekkî'nin *en-Nefhu'l-miskî* adlı eserinde bunları tamamladığını belirtmiştir.

⁶⁶ Fehreseler, tanınmış âlimlerin hocaları ile onlardan okudukları kitapların adlarını yazdıkları eserlerdir. M. Yaşar Kandemir, "Fehrese", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fehrese> (25.12.2023).

Kettânî'den sonra Zebîdî hakkında özgün bilgiler yazan kimse yoktur. Öte yandan Kettânî, Zebîdî'nin muhaddis kişiliğine daha çok önem vermiş, onun diğer kültürel yönlerine çok fazla değinmemiştir.

Hayreddin ez-Ziriklî *el-A'lâm*'da (VII/297) Kettânî, Zeydân, Mübârek ve diğer müelliflerden faydalanarak Zebîdî'nin hal tercemesini zikretmiştir.

Abdüsselâm Hârûn Zebîdî'nin *Hikmetü'l-işrâk ilâ küttâbi'l-âfâk* (*Nevâdirü'l-mahtûât*, s. 52) adlı eserinin tahkikinde giriş kısmında hal tercümesini Ceberî'den naklen zikretmiştir.

Mustafa Cevâd *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Şâmûs*'un dokuz cildini yayınladığı neşrinin girişinde Zebîdî'nin hal tercemesini Şebencî ve Zeydân'dan aldığını belirtmiştir. Bu iki müellif de bilgileri Ceberî'den almışlardır. Mustafa Cevâd hataen Zebîdî'nin Zebîd'de doğduğunu söylemiştir.

Corci Zeydân *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*'de (III/310) Ali Mübârek'in (ö. 1311/1893) *el-Hıtafu't-tevfikiyye* adlı eserindeki bilgilerden bir kısmını nakletmiştir.

Philip Khuri Hitti *Târîhu'l-'Arab*'ın Arapça tercümesinde (s. 873) çok zayıf bilgiler nakletmiştir.

Ömer Rızâ Kehhâle *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*'de (XI/282) kitap, makale vb. kaynaklardan yararlanarak Zebîdî'nin hal tercemesini yazmıştır.

Hüseyin Nassâr *el-Me'âcimü'l-'Arabiyye* adlı eserinin ikinci cildinde özellikle Tâcü'l-'arûs'tan bahsetmiştir.

Abdüssettâr Ferrâc *Tâcü'l-'arûs*'un Kuveyt neşrinin girişinde Zebîdî'nin geniş bir hal tercemesini zikretmiştir ancak metodolojik olarak sorunludur.

1903 yılında yayınlanan el-Hilâl dergisinin 11. sayısında (s. 475) Hindistan merkezli el-Beyân dergisinden naklen Zebîdî'nin hal tercemesi yayınlanmıştır. Bu makalede onun Bilgramlı olduğu vurgulanmıştır.

Zebîdî'nin Hayatı

Zebîdî H. 1145 (M. 1732) yılında Muharrem ayının ilk on gününde Hindistan'ın kuzeyindeki Bilgram⁶⁷ kasabasında dünyaya gelmiştir. Tam adı Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzâk'tır. Ataları Irak'ın Vâsıt şehrinden Hindistan'a gelmiştir.⁶⁸ Nesebi Abdullah b. Ahmed el-Muhtefî b. İsa Mü'temü'l-eşbâl b. Zeyd eş-Şehîd b. Ali Zeyd b. Ali Zeynelâbidîn b. Hüseyin b. Ali'ye kadar ulaşır.⁶⁹ Künyesi Ebü'l-Feyz, Ebü'l-Vakt ve Ebü'l-Eşbâl'dir. Çoğunlukla Ebü'l-Feyz unvanını kullanmıştır.

Abdülhay el-Hasenî el-Hindî onu Hindistan âlimleri arasında sayarak Hind âlimlerinin dil ile ilgili eserlerini zikrederken “Murtaza b. Muhammed b. El-Hüseynî el-Vâsîtî el-Bilgrâmî'nin eşi benzeri olmayan Tâcü'l-*'arûs min cevâhiri'l-Kāmûs* adlı eseri vardır.” demiştir.⁷⁰

Zebîdî'nin babası ve ataları hakkında elimizde bilgi yoktur. Ayrıca Vâsıt'tan Hindistan'a ne zaman gittiklerini bilmiyoruz.

Murtaza, -kaldı ki bu çoğunlukla lakabıdır- küçük yaştan itibaren ilim tahsiline başlamış ve hadis sahasında Hindistan'ın büyük âlimlerinden Muhammed Fâhir b. Yahyâ ez-Zâir el-İlâhâbâdî ve Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'den ders almıştır.⁷¹ Bu iki âlim her zaman taklidi reddeder, Kur'an ve sünnete müracaat ederlerdi. Bu iki âlimin Murtazâ'yı etkiledikleri açıkça görülmektedir.

Ârif Hikmet kütüphanesinde bulunan mu'ceminde kaydettiğine göre Murtazâ H. 1163 (M. 1750) yılında Yemen'e gitmiştir. Murtazâ, Süleyman b. Yahya b. Ömer el-Ehdeli'den bahsederken şöyle demektedir: “Onun fıkıh, hadis ve usûl derslerine katıldım. H. 1163 (M. 1750) yılında ondan eş-şahîh'in bir kısmını işittim ve *Müslim*'in yarısını ona okudum.” Kiraatleri içinde bulduğum en eski tarih budur.⁷² Buna göre o Yemen'e geldiğinde on yedi yaşındadır.

⁶⁷ Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I/399; el-Hilâl, 475.

⁶⁸ Murtazâ ez-Zebîdî, *İcâzetü's-Siveydi* (Princeton Üniversitesi), 16b. Zebîdî yazılarında nesebini Vâsıt'a dayandırıyor ve “el-Vâsîtî el-İrakî fi'l-asl” diyordu.

⁶⁹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I/399.

⁷⁰ Abdülhay el-Hasenî, *eş-Şekâfetü'l-İslâmiyye*, 32.

⁷¹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I/399; Abdülhay el-Hasenî, *eş-Şekâfetü'l-İslâmiyye*, 138-139.

⁷² Bu tarihi Murtazâ'nın mezkûr mu'ceminde Ahmed b. Abdurrahman el-Hasenî el-Muhâî el-Muhacceb'ten bahsederken kullandığı şu sözleri teyit etmektedir: “O Şeyh Muhyiddin ve Gazzâlî'nin kitaplarını severdi. 1163 yılında Muhâ limanına vardığımda onun yanında kaldım.”

Murtazâ Zebîd'de ikamet etmiş, Yemen şehirleri ve âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Zebîd'deki ikameti ona daha sonra yeni bir isim vermiş ve ez-Zebîdî olarak anılmasını sağlamıştır. Bulabildiğimiz ve kendi hattıyla bıraktığı bütün eserlerinde Zebîdî lakabını çok nadir yazmıştır. Onun yerine el-Hüseynî nisbesini kullanmıştır.

Murtazâ Zebîd'de Süleyman b. Yahya el-Ehdeli ve Abdullah b. Süleyman ez-Zebîdî'den ders almıştır. Abdullah b. Süleyman ez-Zebîdî hakkında şöyle demiştir: “Himaye ettiği ve ihtimam gösterdiği kişilerin arasında idim. Fıkıh ve usûl derslerine katıldım. Bana yazılı ve sözlü olarak icazet verdi.”

Murtazâ Zebîd'de en fazla istifade ettiği hocası Abdülhâlık b. Ebû Bekir el-Eş'arî el-Mizcâcî ez-Zebîdî hakkında şöyle demiştir: “Şeyhimiz ve sünnetin imamıdır. Sahihayn'ı kendimin ve başkasının kıraati ile, Sünen-i Nesâî'yi yine benim kıraatimle Zebîd dışındaki Nahl'da bulunan Aynu'r-Rızâ'da ondan dinledim. Hurmaların toplandığı günlerde orada kalıyordu. Nesefî'nin *el-Kenz* ve *el-Menâr*'ını, hocası İbn Akîle'nin kırk beş müselisini, bayram günü müselisini onun şartıyla dinledim. Halka açık ve özel derslerini takip ettim. Onun yanında kalıp terbiyesini aldıktan sonra bana hırka giydirerek beni halifesi tayin etti ve görevlendirdi. 1181 yılında da vefat etti.”

H. 1164 (M. 1751) yılında Beytû'l-Fakîh'de meşhur hocası el-Ehdeli'e onun rivayetlerini okuduğunu görüyoruz. H. 1166 yılında da el-Kutay' da Ahmed b. Süleyman el-Heccâm el-Ehdeli'yi ziyaret etmiştir. Aynı yıl Hâil olarak bilinen Abdullah b. Ahmed el-Hüseynî'yi ziyaret etmek için Yemen'in liman kentlerinden Luhayye'ye gitmiştir. Aynı şekilde Raviye köyüne gitmiş ve el-Muşarri' olarak bilinen Abdurrahman b. Muhammed ez-Zevâlî el-Yemenî tarafından kendisine sufi hırkası giydirilmiştir. Ayrıca Mansûriye köyünde Benû Bahr efendilerini ziyaret etmiştir.

Bununla birlikte Murtazâ sadece Yemen'de kalmamıştır. Örneğin H. 1163 (M. 1750) yılında Mekke'ye gitmiştir. Bu ziyaretinde Harem-i Şerif'te hocası Abdurrahman b. Mustafa el-Ayderûs ile bir araya gelmiştir. Ancak bu buluşma uzun sürmemiştir. Zira Murtazâ Yemen'e, Ayderûs da Tâif'e geri dönmüştür. Daha sonra H. 1164 (M. 1751) yılında Haremeyen ziyareti için kendisine daha sonra tasavvuf hırkası giydirecek olan Abdurrahman b. Muhammed ez-Zevâlî ile birlikte yeniden Arabistan'a gelmiştir.

Mekke ziyaretinde hocası Muhammed b. Tayyib el-Fâsî ile tanışmış ve ondan çoğu hadis kitabını ders almıştır. Hocası onu çok etkilemiş ve dile önem vermesini sağlamıştır.⁷³ Medine’de Ömer b. Ahmed b. Akîl ile görüşmüş ve 1166 yılına kadar yanında yetişmiştir. Murtazâ o yıl hac yaptıktan sonra Tâif’te ikamet eden hocası Ayderûs’un yanına gitmiştir. Hocasının sözlerinden çok etkilenmiş, onun ilmine karşı iştiağı artmış ve bu hususta şöyle demiştir: “Mezkûr ziyaretinde altı aydan daha fazla yanında kaldım. Her zaman izzet, ikram, yakınlık ve hürmet gördüm. Yanında çok şey aldım. Huzurunda müzakere ile Teftâzânî’nin *el-Muhtaşar*’ını okudum. Devamlı olarak yanında idim. Kendisindeki ilimlerin mantûk ve mefhumunu, sırları ve garâibi bana öğretti. Bana hırka giydirerek bütün rivayetlerini ve kendisine ulaşan Sufî silsilelerini nakletme icazeti verdi. Ebü’l-Fütûh et-Tâvusî’nin *el-Huruk ve’t-turuk* adlı eserini bana verdi. Bu da beni Mısır’a gitmeye teşvik etti. Bana Mısır âlimleri, emirleri ve edipleri ile yaşadığı şeyleri, oradaki değerli kişileri ve evliya-i kirâmı anlatmaya başladı. Gönlüm oraya gitmeyi arzuladı. Mekke’ye gittim. Hac menâsikini bitirince kabile ile Mısır’a yöneldim.” Murtazâ Mısır’a H. 1167 (M. 1754) yılında gitti. Bu esnada 22 yaşındaydı.

Murtazâ Mısır’da

Murtazâ Kahire’ye varınca Hânü’s-Sâge’ye yerleşti ve devrin alimlerinin derslerine gitmeye başladı. Kethüda Azban ile tanıştı. Azban onunla yakından ilgilendi. Görülen o ki Murtaza Kahire’ye gelmeden evvel oldukça geniş ve derin bir kültürel birikime sahipti. Bu sayede kısa süre sonra herkes tarafından tanındı.

Murtazâ Kahire ile Saîd bölgesi arasında seyahat etmiştir. Saîd’i üç defa ziyaret ederek oradaki büyükler, ileri gelenler ve âlimler ile görüşmüştür. Âlimlerden ve sülûk sahiplerinden ders almıştır. Ayrıca Reşîd, Dimyât ve Mansûre gibi Akdeniz kıyısındaki şehirlere seyahat etmiştir. Cebertî’ye göre güneydeki ve sahildeki şehirlere yaptığı seyahatlerde bazı ilginç olaylar ve konuşmalar yazmıştır. Ona göre bunlar bir cilt tutacak kadar kapsamlıdır.⁷⁴ Bu seyahatlerle insanlar onu daha çok tanımıştır. Öyle ki sadece Kahire’de değil, Mısır’ın her yerinde tanınır hale gelmiştir.

⁷³ Hocası İbn Tayyib için Beyrut’ta ikamet eden Şeyh Muhammed el-Arabî el-Azravî’nin el-Mecme’u’l-İlmî el-Arabî’nin 1955 yılında Şam’da yayınlanan sayısındaki makalesine bakılabilir

⁷⁴ Cebertî, *‘Acâ’ibü’l-âşâr*, II/196.

Murtazâ'nın Medine-i Münevvere'de bulunan mu'ceminde bazı seferlerine yaptığı işaretleri görüyoruz. Örneğin Ahmed b. Receb el-Bakarî'nin hal tercemesinde H. 1168 (M. 1755) yılında onunla Fûh'a (Fuvve) gittiğini, aynı yıl Reşîd'de Ahmed b. Sa'd el-Fuvvî ile görüştüğünü ve orada ikameti süresince yanında ders gördüğünü söylemiştir. Aynı şekilde Fûh ve Sîdîn'e yaptığı ziyaretlerde birçok defa Ahmed b. İsa b. Abdüssamed el-Berellüsî el-Halîcî ile görüştüğünü, memleketi Ra'sü'l-Halîc'te yanına gittiğini, onun Sufilerin sözlerini kendisinden işittiğini ve kendisinin de oradaki ahalinin diliyle Yunus suresinin tefsiri için çalıştığını belirtmiştir. Bu tefsir "Evlerinizi ibadet mahalli yapın." (Yunus 10/87) âyetine kadardır. Ayrıca Şeyh Muhammed el-Buheyri'nin Yunus suresini tefsir ettiği bir hutbe hazırlamıştır.

Murtazâ *Ebcedü'l-'ulûm*'da yer alan ve bir hocasına yazdığı mektupta Dimyât, Reşîd, Mahalle, Semmenûd, Mansûra, Ebûsîr, Dimnehor, Asyût, Cürcân ve Farşût'u ziyaret ettiğini söylemiştir. Aynı mektupta hocasına Beytûlmakdis, Ramle ve Yâfâ'ya gidip oradaki âlimlerle görüştüğünü ve onlardan istifade ettiğini belirtmiştir.

Murtazâ H. 1182 (M. 1768) yılında Kahire'de Ebü'l-Envâr b. Vefâ ile görüşmüştür. Ebü'l-Vefâ ona Ebü'l-Feyz künyesini vermiştir. Murtazâ bu unvanı benimsemiş ve çoğu zaman adıyla birlikte kullanmıştır. Daha sonra evlenmiş ve Atefetü'l-gassâl'da ikamet etmiştir. Bununla birlikte Sâge hanındaki ilmi evini tutmuştur.⁷⁵

Murtazâ daha sonra Şeyhûn camisinde hadis okumaya başlamıştır. Hadis meclislerinde o günkü Mısırlı âlimlerin takip etmediği yeni bir yok takip etmiştir. Onun bu yolunun yanı sıra şahsiyeti de âlimleri ve insanları etkilemiştir. Geniş ilminin yanında büyük bir hafızası ve rivayet kabiliyeti vardı. Görünüşü insanların onu daha çok sevmesini sağlamıştır. Cebertî onu şu şekilde anlatmaktadır: "Zayıf ve sarı benizliydi. Sakalı orta uzunlukta idi. Mekkeliler gibi beyaz kumaştan yapılmış bir sarığı eğik bir şekilde sarardı. Sarığın bir tarafı ensesine doğru inerdi ve ipekten püskülleri vardı. Uzunluğu bir karışa yakındı. Sarığın diğer tarafı kıvrılan kısmın içindeydi. Murtazâ zarif, güzel ahlaklı, güleç yüzlü, mütebessim, vakur, terbiyeli, hazır cevap, uyanık, akıllı ve zekiydi. Ezber hususundaki mahareti eşsizdi."⁷⁶

⁷⁵ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/105.

⁷⁶ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/301.

Bütün bu özellikler insanların onu sevmesini sağlamıştır. Âlimler de ona yönelmiştir. Ezherliler faziletinde dolayı büyük davalarında ona gelmişlerdir. Yöneticiler, büyükler ve ileri gelenler ona yakın olmak istemişler ve Mısırlı âlimlerin görünüşünden farklı olmasından dolayı onu ve sözlerini nakletmişlerdir. Murtazâ Türkçe, Farsça ve biraz Gürcüce biliyordu.⁷⁷ Daha sonra Ezherliler ona gelip okumaya başladılar. Bu şekilde şan ve kadri yüceldi. Talebeler ona akın etti ve şöhreti her tarafa yayıldı. Her taraftan ona mektuplar geldi. Türk, Hicaz, Hindistan, Yemen, Şam, Basra, Irak ve Mağrib, Sudan, Fizzân ve Cezâyir melikleri onunla yazıştılar. Her taraftan heyetler onu ziyaret etti. Özellikle de Mağriblilerin yanında büyük bir şöhreti, makamı ve inancı vardı. Hatta onun zamanının kutbu olduğuna inanıyorlardı. Öyle ki hac için Mısır'a gelen birisi onu ziyaret etmezse ve bir şey takdim etmezse haccının kâmil olmadığını düşünürdü. Kapısında sabahtan akşama kadar izdiham yaşanıyor. Yanına gelen herkes ona gümüş, hurma veya mum gibi fakirlik ve zenginliğine göre bir şey sunuyordu.⁷⁸

Cebertî Mağribliler ile arasında geçen bazı konuşmaları aktarmıştır. Ancak bu nakillerde hased kokusu vardır.⁷⁹ Murtazâ ileri gelenlerin evlerine davet edilirdi. O da öğrencileri ile beraber giderdi. Bu daveti sadece yemeğe hasretmez, faydalanmaları için onlara hadis okurdu.

Osmanlı Devleti H. 1191 (M. 1777) yılında ona günlük 150 yarım gümüş gibi büyük bir maaş bağlamıştır. Bunun, Şeyhûn camisindeki hadis derslerinin karşılığı mı yoksa bir ikram ve takdir mi olduğunu bilmiyoruz. Osmanlı Devleti daha sonra H. 1194 (M. 1780) yılında İstanbul'a davet etmiştir. Ancak o, Mısır'da kalmayı tercih etmiştir.

İnsanlar Murtazâ'ya teveccüh etmiştir. Onun bu serveti, uzak yerlerden gelenlere ve ziyaretçilere ikram etmesine yardımcı olmuştur. O ne müsrif ne de cimriydi

H. 1196 (M. 1782) yılı geldiğinde zevcesi Zübeyde vefat etmiştir. Bundan dolayı çok hüznlenen Murtazâ, eşini Seyyid Rukiye türbesine defnetmiş ve kabrine bir makam ve maksûre yapmıştır. Kabrinde uzun bir süre kalmış ve Cebertî'nin naklettiği bir mersiye yazmıştır.⁸⁰

⁷⁷ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/104.

⁷⁸ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/301.

⁷⁹ Kettâni şöyle demiştir: “Öğrencisi Cebertî, tarihinde hocasının etkili bir hal tercemesini yazmıştır. Ancak hasetten kurtulamamıştır.” Bize göre hasedi Mağriblilerin ve insanların ona teveccüh etmesi ve arkasında bıraktığı servetten bahsetmesinde görünmektedir.

⁸⁰ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/110.

Cebertî'ye göre Murtazâ şöhretinin zirvesine ulaşp avam-havas herkes onu tanıyınca, her taraftan heyetler ona çokça gelince ve dünya ona teveccüh edince evine kapandı ve arkadaşlarından gizlendi. Kendisine gelen hediyeleri, hatta sultanların hediyelerini reddetti. H. 1205 (M. 1790) yılına kadar uzlette kaldı. Bu esnada vebaya yakalandı ve bundan dolayı vefat etti. Eşinin yanına defnedildi. Kimse onun vefatından haberdar olmamıştı. Mısır âlimleri de onun cenazesine katılamamıştı. Vefat ettiği sırada 60 yaşındaydı. Murtazâ, Fransızların H. 1213 (M. 1798) yılında Mısır'a girmesinden sekiz sene önce vefat etmişti.

Murtazâ'nın Hindistan'ın kuzeyinde başlayan, Yemen ve Hicaz'da devam eden hayatı Mısır'da sona erdi. O mal, ilim ve şöhretle dolu bir hayat yaşadı. Onun ilim ve fayda sağlamakla gelen mutluluğu hepsinden daha büyük ve daha yüceydi. Onun adı kendisinden sonra devam etmiş ve etkili olmaya devam etmiştir.

Murtazâ'nın Kültürü ve Bunun Neticesi

Kettânî Murtazâ'nın *el-Mu'cemü'l-kebîr*, *el-Mu'cemü's-şagîr* ve *Elfiyyetü's-sened*'de zikrettiği yaklaşık 300 hocadan ilim tahsil ettiğini belirtmiştir. *Elfiyyetü's-sened*'de kendisi hakkında şu şiiri yazmıştır:

Nadiren de olsa mutemed bir kitap görsen,
vardır senediyle bir bağım benim.
Ne zaman bir âlim görsen,
vardır ondan haberdar eden vasıtam benim.⁸¹

Hocalarının sayısının bu kadar çok olmasına rağmen Murtazâ elindekiyle yetinmez, sürekli ilim talebinde bulunur ve kendisine icazet vermeleri için farklı coğrafyalardaki âlimlerle mektuplaşırdı.

Kanaatimizce Murtazâ'nın kültürel birikimi Hindistan, Yemen ve Hicaz'da oluşmuştur. Bu ülkelerde dil, hadis ve fıkıh gibi alanlarda kendisini etkileyen büyük âlimlerle görüşen Murtazâ, Süveydî'ye verdiği icazette bu hocaları zikretmekte ve onları “büyük hocalarım” şeklinde nitelemektedir. Üstelik bunlara Mısır'dan on üç âlim ilave etmektedir.

⁸¹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I/399.

Murtazâ diğerk ilimlerle de çok meşgul olmuş ve onları tahsil etmiştir. Örneğın Cebertî'nin belirttiğine göre o, Farsça, Türkçe ve biraz Gürcüce bilmektedir. Onun Farsçayı küçüklüğünde Hindistan'da öğrendiğini düşünüyöruz. Türkçeyi Hicaz'da veya Mısır'da öğrenmiş olabilir.

Murtazâ'nın sahip olduğı kültürün meyveleri, arkasında bıraktığı ve sayısı yüzü⁸² aşan eserlerinde ortaya çıkmıştır. Bu eserler hadis, ensab, dil, fıkıh, tefsir, tasavvuf ve hat gibi çok çeşitli alanlardadır. O, eserlerini kendi isteğı veya bazı âlimlere ithaf için kaleme almıştır.

Örneğın Medine'de bulunan mu'ceminde Hasan b. Abdullah er-Rûmî'den bahsederken şöyle demektedir: “Merhûm Dârûs'saade beşîri Ali'nin mevlasıdır. Küçük yaşta iken onu satın almış, eğitmiş ve hat sanatıyla meşgul etmiştir. O da bu sanatta ilerlemiştir. Daha sonra kızıyla evlendirmiş ve halifesi yapmıştır. (Hasan b. Abdullah) bu sanatta zamanındaki herkesi geçmiştir. Onun için *Hikmetü'l-işrâk ilâ küttâbi'l-afâk* adını taşıyan bir kitap telif ederek onların sanatı ile ilgili şeyleri senedleriyle birlikte zikrettim.”

Yine mezkûr mu'ceminde Süleyman b. Ali el-Erzurûmî el-Hanefî'den bahsederken onun için hâfızların tabakâtıyla ilgili bir risale telif ettiğini söylemektedir. Aynı şekilde el-Kutbu'l-Haydarî'nin torunu Abdurrahman b. Abdullah b. Hasan el-Mâlikî'yi anlatırken onun, kendisini sevdiğini, kendisine çok yakın olduğunu, Şeyhûn camisinde yazdırıldığı emâlîleri çok beğendiğini ve onları öğrenmek istediğini belirterek onun için *et-Taḥbîr fi'l-müselseli bi't-tekbîr* adıyla bir kitap yazarak hepsini ona okuduğunu, onun da dinlediğini ve kitabın arkasına bunun icazetini yazdığını belirtmektedir. Ayrıca senedleriyle birlikte onun hocalarının olduğı bir mu'cemi birkaç nüsha halinde hazırladığını söylemektedir.

Daha önce Ahmed b. İsa b. Abdüssamed el-Berellûsî el-Halîcî için kavminin diliyle Yunus Suresinin “Evlerinizi ibadet mahalli yapın.” (Yunus 10/87) âyetine tefsirini yazdığını ve Şeyh Muhammed el-Buheyri'nin Yunus suresini tefsir ettiğı bir hutbe hazırladığını belirtmiştik. Bütün bunlar kültürünün genişliğine örneklerdir.

⁸² Abdüsettar Ferrâc *Tâcü'l-'arûs*'un mukaddimesinde eserlerinin sayısını 107 olarak belirtmektedir. Murtazâ ise Süveydî'ye verdiği icazette 54 kitabı olduğunu söylemektedir.

Murtazâ'nın telif ettiği eserleri alanlarına göre şöyle sıralayabiliriz:

1. Hadis

Kettânî onun hakkında şöyle demektedir: “Bu adam, gerek kendi asrının dünyasında gerekse Mısır’da nadir bulunan kimselerdendi. Hâfız İbn Hacer’den sonra onun kadar çok okuyan, rivayeti ve öğrencileri çok olan, daha meşhur ve hadis ilmini daha fazla bilen kimse gelmemiştir. Hal tercemesi ve eserlerinden anlaşılacağı üzere, İslam ülkelerinde mevcut olan ulûmü-rivayet ve malumatın zayıf ışığı onun araştırmalarından alınmıştır.”⁸³

Cebertî Murtazâ'nın eski muhaddislerin hadis meclislerinde hadis okuma yöntemlerini ihya ettiğini aktararak şöyle demektedir: “Aralarında okuyan, imla eden ve yazan talebelerini ileri gelenlerin ve insanların evlerine götürürdü. O, okur veya imla ettirirdi. Ev sahibi ve oğulları ile perde arkasında kızları ve kadınlarının da olduğu cemaat dinlerdi. Bunların elinde hadis meclislerinin hürmetine anber, tütsü, buhur ve tütsü buhurdanları taşırlardı. Daha sonra Murtazâ kadın erkek, küçük büyük orada hadis dinleyenlerin isimlerini teker teker yazarak sema kaydını tutar ve altına “Bu doğrudur.” yazardı.

Hicrî onunca yüzyıla kadar muhaddisler hadis kıraatinde bu yöntemi takip etmişlerdir. Cebertî’ye göre Mısır âlimleri Murtazâ'nın döneminde bu usulü bilmiyorlardı.

Kettânî şöyle demektedir: “Kayıt altına alma geleneği, Hâfız İbn Hacer ve Süyûtî ile Sehâvî gibi öğrencilerinin vefatı ile sona ermişti. Onlarla imlâ sona ermişti. Murtazâ onların vefatından sonra bu bunu ihya etti. Onun kayıtları dört yüz meclise ulaşmıştı. O her pazartesi ve perşembe günleri hadis kaydederdi.”⁸⁴

Murtazâ, yok olmasından ve Mısırlıların terk etmesinden sonra zikredilen yöntemi Mısır’a geri getirmesinden ve muhaddislerin hadis öğrenimi ve semâdaki adetlerini canlandırmasından dolayı kıymetli bir yer tutmaktadır.

Muasırları onun hadisteki yerini itiraf etmiştir. Şam muhaddisi Kezberi fehresesinde onu “muhaddislerin sonuncusu ve müsniidlerin imamı” olarak nitelemiştir.

Hadis ilminde telif ettiği önemli eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kettânî'nin zikrettiği 400 emâlî

⁸³ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I/399.

⁸⁴ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I/401.

- *İklîlü 'l-cevâhiri 'l-ğâliye fî rivâyeti 'l-eḥâdîsi 'l- 'âliye*
- *Ḥalâvetü 'l-fânîd fî irsâli 'l-mesânîd*
- *es-Seḥerü 'l-bâbilî fî men revâ 'ani 'l-Bâbilî*
- *et-Ta 'lîkatü 'l-celîle bi- ta 'lîki müselselâti İbn 'Akîle*
- *Bülğatü 'l-erîb fî muṣṭalaḥi âṣâri 'l-ḥabîb*
- *Elfiyyetü 's-sened ve menâkıbi aşḥabi 'l-ḥadîs*
- *Tahrîcü aḥadîsi 'l-erba 'îni 'n-Neveviyye*

2. Ensâb

Kettânî'nin aktardığına göre doğudan ve batıdan insanlar soylarını yazdırmak ve tashih etmek için ona geliyor ve yazıyorlardı. Örneğin meşhur rihle sahibi Abdüsselâm en-Nâsırî onu ziyaret ettiğinde hakkında şöyle demiştir: “Hal tercemelerinde bilgisi olmadığını gördüm. Bununla birlikte dil ve ensâb noktasında tam bilgi sahibiydi.” Birçok kimse onu soy âlimi olarak nitelemiştir. Onu göre bazı kimseler, onun tarih ilminde âlim olduğunu söylemiştir.⁸⁵

Cebertî'nin naklettiğine göre bir Mağribli onu ziyarete geldiğinde ona ismini, lakabını, memleketini, mesleğini ve çocuklarının işini sorar ve bunları ezberler veya yazardı. Bu kağıt sayesinde başkasına, diğer birisini sorardı. Eğer karşılaştığı birisi ona gelirse ona adını ve memleketini sorar ve “Filanca iyi mi?” diye sorardı. O da “Evet efendim!” deyince filan kardeşini, çocuğunu, karısını ve kızını sorardı. Bunları sorarken mahallesini, evini ve etrafındaki yerlere işaret ederdi. Bu Mağribli de bir ayağa kalkar bir otururdu. Bazen yeri öper, bazen de önünde eğilirdi. Bunların keşif ve keramet olduğunu düşünürdü.⁸⁶

Cebertî hem Murtazâ hem de Mağriblilerle alay etmek istemiştir. Bu da onun tabiatının kötülüğünden kaynaklanmaktadır. Zira Murtazâ'nın kişileri veya soyları sorması, uyanıklık, zeka, ilim ve öğrenme gayretinin delilidir. Şüphesiz onun güçlü hâfızası da sadece Mağriblilerin değil, bütün insanların hayretine sebep olmuştur.

Ensâbla ilgili eserleri şunlardı:

⁸⁵ Detaylı bilgi için bkz.: *el-Mecme 'u 'l-İlmî el-Arabî Dergisi* 11 (1931), 114.

⁸⁶ Cebertî, *'Acâ 'ibü 'l-âṣâr*, II/300-301.

- *Tervîhu 'l-kulûb bi-zikri mülûki Benî Eyyûb*
- *Cezvetü 'l-iktibâs fî nesebi Beni 'l-Abbâs*
- *el-Kavlü 'n-nefis fî nesebi Benî İdrîs*
- *İsmâ 'u's-samm fî tahkîk nesebi 'ş-Şâfî mine 'l-Ümm*
- *'İkdü 'l-cemâni 'l-munazzam fî zikri ümmehâti 'n-nebiyyi 'l-mükerrem*
- *er-Ravdu 'l-attâr fî nesebi Benî Ca'feri 't-Tayyâr*
- *'İkdü şarûhi 'l-vefâ' fî nesebi 's-sâdât Beni 'l-Vefâ'*
- *et-Tirâzü 'l-ascedî fî nesebi hulefâi 'l-Ahmedî*
- *Resfü sülâfi 'r-rahîk fî nesebi Hazreti 'ş-Şiddîk*
- *İkrâru 'l-ayn bi-zikri men nüsibe ile 'l-Haseni ve 'l-Hüseyn*

Bu noktada Murtazâ'nın, Arap ve Müslümanların neseb, onu yazma ve konu hakkında eser telif etme adetlerini canlandırıldığını görüyoruz.

3. Dil

Murtazâ'nın dil alanında telif ettiği eserler, onun bu alandaki yüksek mertebesini göstermektedir. O, Fîrûzâbâdî'nin *el-Kāmûsü 'l-muḥîṭ*'ini birkaç senede şerh etmiş ve çalışmasına *Tâcü 'l-arûs min cevâhiri 'l-Kāmûs* adını vermiştir. Bu hususta 1164 yılında Mekke'de tanıştığı hocası Muhammed b. Tayyib en-Nahvî el-Fâsî'den çok etkilenmiştir. Murtazâ hakkında "Bu ilimde benim önderimdir." dediği hocası, *el-Kāmûsü 'l-muḥîṭ*'inin iki büyük cilt halinde şerh etmiştir. Ancak Murtazâ, Fîrûzâbâdî'nin planını takip eden hocasının şerhi ile yetinmemiştir. *Tâcü 'l-luğa*, *et-Tenbîh ve 'l-îzâh*, *Tehzîbü 'l-luğa*, *el-Muḥaşşas*, *Ebniyetü 'l-esmâ'*, *Lisânü 'l-Arab* ve *Kitâbü 'l-Ġarîbeyn* olmak üzere lügat, nahiv, sarf, emsâl, tarih, tabakât, ensâb, edebiyat, Kur'an ilimleri, coğrafya, hayvanat, nebatat ve tıp gibi alanlarda telif edilen eserlerden faydalanarak şerhin yanı sıra açıklama ve ilavelerde bulunmuştur.⁸⁷

Cebertî, Murtazâ'nın eserinin birinci cildini tamamladığında (1181), o dönemdeki hocaları ve öğrencileri toplayarak büyük bir ziyafet verdiğini, onlara kitabını

⁸⁷ Detaylı bilgi için *Tâcü 'l-arûs*'un mukaddimesi ile Hüseyin Nassâr'ın *el-Mu'cemü 'l-Arabî* adlı kitabının ikinci cildine bakılabilir.

gösterdiğinde herkesin gıpta edip Murtazâ'nın faziletine ve derin bilgisine şahitlik ettiklerini, nazım ve nesir methiyeler yazdıklarını nakletmektedir.⁸⁸ Methiye yazarların arasında Hüseyin el-Cedâvî, Ahmed el-Bîlî, Ebü'l-Envâr es-Sâdât ve Muhammed el-Mekkî gibi kişiler gelmektedir.⁸⁹

Murtazâ *Tâcü'l-'arûs*'u 1188 yılında tamamladığını belirtmiştir. Cebertî, Mısır Emiri Muhammed Ebü'z-Zeheb'in⁹⁰ Ezher yakınlarında kendi adıyla yaptırdığı camiye bir kütüphane inşa ettirdiğini ve bazı kitapları satın alıp oraya yerleştirdiğini nakletmektedir. Valiye *Tâcü'l-'arûs*'u haber verip kütüphaneye konulduğu kütüphanenin tamamlanacağını ve dünyada bu esere sahip tek kütüphane olacağını söylediklerinde onu yüz bin dirhem gümüş karşılığında istemiş ve kütüphaneye yerleştirmiştir.⁹¹

Mısır'da ikamet ettiğim zaman Mısır Vakıflar Bakanlığında muhafaza edilen Ebü'z-Zeheb kitaplığını inceleme fırsatı buldum. Vakfedilen kitaplar arasında *Tâcü'l-'arûs*'un adını gördüm.

Murtazâ'nın dil alanında *et-Tekmile* adını verdiği ve *Tâcü'l-'arûs*'tan daha geniş bir eseri daha vardır. Bu eserini Mağrib'te bulmuş ve çok istifade etmiştim. Ayrıca Arap Birliği'ne bağlı Yazma Eserler Enstitüsü için fotoğraflamıştım. Murtazâ Arapça kelimeler, diğer dillerden Arapça'ya girmiş kelimeler ile önemli kişilerin isimlerini dil, tarih, edebiyat, terâcim, ricâl ve ensâb kaynaklarına dayanarak ilave etmiştir. Bu kitap çok önemli olup dil enstitülerimizden biri bunun neşrini yapmalıdır.

Murtazâ'nın *Tâcü'l-'arûs* ve *et-Tekmile*'deki çalışmaları kendi döneminde Arapçanın ihyası ve tecdidi anlamına gelmektedir. Bu eserinde kendisinden sonra Mısır ve Lübnan'da dilde ihya ve tecdid yapanların isimleri geçmektedir.

4. Fıkıh

Murtazâ'nın fıkıh ve ilgili alanlardaki en önemli eseri *İthâfü's-sâdeti'l-müttakîn bi-şerhi esrâri İhyâ'i 'ulûmi'd-dîn* adlı eseridir. Müellif hattını Princeton Üniversitesi'nin kütüphanesinde görmüştüm. Cebertî bu hususta şöyle demiştir: “Murtazâ bu eseri neşretmeyi ve insanların okumasını çok istiyordu. Bu eserin *Tâcü'l-'arûs* gibi meşhur

⁸⁸ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/104.

⁸⁹ Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, Yahuda Koleksiyonu no: 561.

⁹⁰ Detaylı bilgi için Mehâsinî'nin *Hululü'-te'ab ve'l-âlâm bi-vüşûli Ebi'z-Zeheb ilâ Dimaşki's-Şâm* adlı risalesinin hazırladığımız neşrinin mukaddimesine bakılabilir.

⁹¹ Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/105.

olup âlimlerin rağbet gösterip istinsah etmeleri için bazı cüzlerini temize çekerek Anadolu, Şam ve Mağrib'e gönderdi. Mağrib'teki Mevlâ Muhammed, bu şerhten dolayı onu ayıplamış ve vaktini daha faydalı bir şeyle geçirmesi gerektiğini söylemişti.”⁹² Görünüşe göre Mevlâ Muhammed'in bu nefreti irsîdir. Zira Ali b. Yusuf b. Tâşfîn (1106-1143) de Gazzâlî'nin kitaplarını yakmıştır.⁹³

Murtazâ son asırlarda usûl, fıkıh ve tasavvufta telif edilen haşiyelerin artmasından sonra şerhiyle İhyâ'yı yeniden canlandırmak, sırlarını ortaya çıkarmak ve İslam'ın güzelliğini yeniden göstermek istemiş olabilir.

Murtazâ'nın Hanefî mezhebine mensup olduğunu biliyoruz. O mezhebini de ihmal etmemiş, *'Ukûdü'l-cevâhiri'l-münîfe fî edilleti mezhebi'l-İmâm Ebî Hanîfe* adıyla bir eser telif etmiştir. Bu eserle mezhebi ve delillerini açıklamıştır.

5. Tasavvuf

Murtazâ tasavvufta derinleşmiştir. Yemen'de üç ayrı hocadan üç defa tasavvuf hırkası giydiğini biliyoruz. Kendisi de Kâdirî olduğunu belirtmektedir. İhyâ'yı şerh etmesi, tasavvufa olan ilgisinden kaynaklanmış olabilir. Öte yandan Mısır'da Benû Vefâ'nın sâdâtları ile görüşmesi ve onların kendisine önem vermesi, uygun bir ortam bulmasını sağlamıştır.

Bununla birlikte tasavvuf alanında telif ettiği eserleri hadis veya dilde eserlerinin derecesinde olmadığı kanaatindeyiz. Bu eserlerinde onun tasavvufu ihya etme gayreti içinde olduğu veya ona davet ettiği hissedilmemektedir. Bu alandaki eserlerinin çoğu sûfî hiziblerinin veya şeyhlerin metinlerinin şerhleridir.

Bu alandaki bazı eserleri şöyledir:

- *Tenbîhü'l-ârifî'l-başîr 'alâ esrâri'l-Hizbi'l-kebîr*
- *Şerhu şîgati's-Seyyidi'l-Bedevî*
- *el-Mevâridü'l-behiyye fî't-tarîkati'n-Nakşbendiyye*
- *İkdu'l-cevheri's-şemîn fî tûruki'l-ilbâs ve't-telkîn*
- *Zehratü'l-ekmâm bi-şerhi şîgati seyyidî Abdisselâm*

⁹² Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, II/301, 303.

⁹³ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IV/115.

- *Şerhu şelâsi şîyeğîn li-Ebi'l-Haseni'l-Bekrî*

Murtazâ'nın tasavvuf alanında sayılabilecek veya etkisinin hissedildiği eserleri de vardır. Bunlar:

- *el-Füyûzâtî'l- 'aliyye bimâ fî sûreti'r-Raḥmân min esrâri's-şîfâtî'l-ilâhiyye*
- *Tefsîru sûreti'r-Raḥmân 'alâ lisâni'l-ḳavm*

6. Zamanındaki Problemlerle İlgili Eserleri

Murtazâ'nın eserlerinden bazıları kendi zamanından önce ortaya çıkan konularla ilgilidir. Kendi zamanındaki âlimler bu konularda ihtilaf halindeydi. Bunların başında sigara ve kahve geliyordu. Murtazâ'nın eserleri arasında *İthâfî'l-ihvân fî hükmi'd-dühân* ve *İthâfî beni'z-zemen fî hükmi ḳahveti'l-Yemen* adlı iki eser gördüm. Bu da birkaç asır boyunca fakihlerin meşgul olduğu bu iki konuyla ilgilendiğini göstermektedir.

Murtazâ'nın eserlerini hızlı bir şekilde incelememiz sonucunda onun hadis, fıkıh ve dil alanlarında selefin mirasını ihya etmek ve faydalanmaları için insanlara sunmak istediğini söyleyebiliriz. O dönemindeki insanları, yüz çevirdikleri kudamânın ilimlerine yönlendirmeye çalışan bir müceddittir. Eserleri derin ve açıktı. Kettânî'nin övünç olarak “Bu zamanda hadiste en bilgili insandır. Murtazâ olmasaydı hadis ilmi bugün olmazdı.” demesi yeterlidir. Ayrıca Arap mirasının gördüğü en mükemmel sözlüğü telif etmiş olması gurur olarak ona yeter. Bu eser, kendisinden sonraki sözlüklerin rehberi olmuştur. Murtazâ İslam dünyasındaki ilmî kalkınmanın öncülerindendir. Sadece bir ilim dalıyla sınırlı kalmayan Murtazâ, eserleriyle 19. yüzyılda kendisinden sonra gelenleri geçmiştir.

Tervîhu'l-kulûb bi-zikri mülûki Benî Eyyûb kitabı

Tervîhu'l-kulûb bi-zikri mülûki Benî Eyyûb Murtazâ'nın ensâb alanında telif ettiği kitaplardan bir tanesidir. Onu Eyyûbîler ile ilgilenmeye iten sebebin ne olduğunu bilmiyoruz. Murtazâ bu eseri hakkında şöyle demiştir: “Bu eser, tarih kitapları, hadis cüzleri ve hocaların mu‘cemlerini okurken öğrendiğim, Eyyûbî sultanlarının nesepleri, çocukları, muhaddislerin işittiği şeyler, lakapları, künyeleri ve vefatlarına dair bilgileri aldığım bir özettir.”

Murtazâ bu risalesinde hem ensâb hem de hadis ilmine gösterdiği önemi cemetmiştir. Zira Eyyûbîler içinde büyük muhaddisler ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde ilim öğrenmeye teşvik

eden âlimleri vardır. Bağdat'ın düşmesinden sonra Şam ve Kahire'ye hâkim olan sultanlar, özellikle de Memlûkler içinde onlar kadar bu özelliğe sahip kimse gelmemiştir.

Murtazâ risalesini 1187 yılında, yani vefatından sekiz sene önce telif ettiğini belirtmiştir. Risalesine ailenin başı olan Şâdi ve oğulları Eyyûb ve Şîrkûh ile başlamıştır. Daha sonra her birisinin çocuklarını zikretmiştir.

Murtazâ'nın, bu risalesinde bazı sultanların vefat tarihlerinde yanlışlığı, bazılarını birbiriyle karıştırdığı ve bazı kişileri, özellikle de kadınları zikretmediği görülmektedir. Kadınları zikretmemesi, onların muhaddis olmamaları veya hadis işitmemelerinden kaynaklanıyor olabilir.

Bununla birlikte bu küçük eser, Eyyûbîler hakkında günümüze kadar telif edilen başka eserlerde bulamadığımız vecizlik ve kapsamda Eyyûbîlerin isimlerini bir araya getirmiştir.⁹⁴ Bu risale, neşredilmesi ve kaynak olarak kullanılması gereken bir eserdir.

7. Yazma Eser ve Tahkik Metodu

Yazma eser altı varaktan oluşmakta olup müellif hattıyla yazılmıştır. Şu an ABD'de Princeton Üniversitesi'nin kütüphanesinde bulunmaktadır. Yazma eserin ilk sayfasında şu ifadeler yer almaktadır:

Tervîhu 'l-kulûb bi-zikri mülûki Benî Eyyûb

Muhammed Murtazâ el-Hüseynî

tarafından cemedilmiştir.

Allah lütfuyla onu bağışlasın.

Yazma eserin son sayfasında ise şu ifadeler yer almaktadır: “Bu şekilde açıklamak istediğimiz şeyler iki ayrı mecliste 1187 yılında Zilkadenin bitmesine dokuz gün kala tamamlandı.”

Murtazâ'nın bu risalesini acele ile yazıldığını düşünülmektedir. Çünkü haşiyelerde bazı şeyleri tamamlamış ve ilavelerde bulunmuştur. Aynı şekilde bazı satırları veya kelimeleri silmiş ve yerlerine başka şeyler yazmıştır.

⁹⁴ Bu kitabımızın birinci baskısından sonra *Şifâü 'l-kulûb* yayınlanmıştır.

Tahkikte müellifin hattıyla bulduğumuz kitabı, olduğu gibi bıraktık. Ancak kanaatimizce bu, çok fayda sağlamamaktadır. Zira Murtazâ bu risaleyi sadece isimlerin zikredildiği bir eser olarak telif etmiştir. Biz de Murtazâ'nın zikrettiği isimlerin kısa hal tercemelerini, onlardan bahseden kaynakları dipnotlarda göstererek yazdık. Bu çalışmamızda biraz zorlandık. Çünkü son dönem Eyyûbîlerin büyük bir kısmının hal tercemeleri yazılmamış veya onlardan bahsedilmemiştir. Bu durumda bu kişinin hal tercemesini bulamadığımızı belirttik.

Risalenin metnini, içeriğin daha kolay anlaşılması için küçük başlıklara ayırdık. Dipnotlarda Murtazâ'nın yanıldığı isim ve tarihlere işaret ettik. Unutulmamalıdır ki hata yapmayan veya unutmayan çok az kişi vardır.

Risalenin sonuna Murtazâ'nın zikretmediği Eyyûbîlerin isimleri ile Eyyûbîlerden âlim ve sultanların isimlerinin geçtiği, bulabildiğimiz bazı hadis semâlarını ekledik. Son olarak çeşitli indeksleri ekledik.

Eyyûbîlerin Şam dönemi, bölgenin gördüğü en parlak dönemler arasındadır. Eyyûbîler bu şehre çok hizmet etmişlerdir. İslam tarihinde ve onu savunmada büyük bir yerleri vardır. Onların Şamlılar üzerinde, kendileriyle ilgilenme ve yaptıkları hizmetleri anlatma hakkı vardır.

Allah bu çalışmamızı faydalı kılsın ve onu insanlara kolaylaştırsın. Allah'a hamd olsun.

Selâhaddin el-Müneccid

Beyrut 1967

Tervîhu'l-kulûb bi-zikri mülûki Benî Eyyûb

Muhammed Murtazâ el-Hüseynî

tarafından cemedilmiştir.

Allah lütfuyla onu bağışlasın.

Bismillahirrahmanirrahim

Allah Efendimiz Muhammed'e salât ve selâm eylesin.

Kesintiye uğrayanları devam ettiren Allah'a hamd olsun. Salât ve selâm vâsıl olanların destekçisi Efendimiz Muhammed'in ve onun, kendilerinden razı olunan önder ehlinin, faziletli ve değerli ashâbının ve kıyamete kadar güzellikle onlara uyanların üzerine olsun.

Bu eser, tarih kitapları, hadis cüzleri ve hocaların mu'cemlerini okurken öğrendiğim, Eyyûbî sultanlarının nesepleri, çocukları, muhaddislerin işittiği şeyler, lakapları, künyeleri ve vefatlarına dair bilgileri aldığım bir özettir. Buna 'Tervîhu'l-kulûb bi-zikri mülûki Benî Eyyûb' adını verdim.

Allah'tan yardım, başarı ve doğru yola ulaşmayı dilerim. O'ndan başka ilah yoktur. O'nun hayrından başka hayır yoktur.

Bil ki Şâdi b. Mervân b. Yakub'un nesebi hususunda üç görüş vardır:

Birinci görüşe göre o, Rebîâtü'l-feres oğullarındandır. Bazıları bu görüşe meyletmiştir.

İkinci görüşe göre onlar, Amr Müzeykiyâ b. Âmir Mâüssemâ' oğullarındandır. Bu, bütün Kürtlerin, onun neslinden geldiği ve acem topraklarına gidip orada çoğaldıkları kanaatlerine dayanmaktadır. İbn Abdülber *el-İstî'âb*'ta, Neseî de tefsirinde Dahhâk'tan bu görüşü nakletmiştir. Bu nedenle *el-Kāmûs* müellifi "Kürtlerin atası Kürd b. Amr Müzeykiyâ b. Âmir Mâüssemâ'dır." demiştir.⁹⁵

Üçüncü görüşe göre onlar, Ümmeyye oğullarındandır. Bazıları bu görüş tercih etmiştir.⁹⁶

Bunları öğrendiysen bil ki:

⁹⁵ Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, "kürd", *el-Kāmûsü'l-muḥîṭ*. Sözlükte Âmir Mâüssemâ' olarak geçmektedir. Ancak doğrusu, burada geçendir. Zira Mâüssemâ lakabı oğluna değil, Âmir'e aittir.

⁹⁶ Kürtlerin nesebi hakkında detaylı bilgi için bkz.: Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdîlkâdir b. Muhammed el-Makrîzî, *es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*, I/3; Ebû'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî el-Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb*, III/350; *et-Tenbih ve'l-işrâf*, 78; İbn Havkal Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Alî en-Nasîbî el-Bağdâdî, *Şûretü'l-arz (el-Mesâlik ve'l-memâlik)*, 178; Dâiretü'l-Ma'ârifü'l-İslâmiyye, "Kurds"; Kâzım Haydar, *el-Ekrâd: men hüm ve ilâ eyne*; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII/271; Muhammed Emin Zeki, *el-Kürd ve'l-Kürdistân*; Zehebî, *el-Müştebeh*, II/549. Okuyucuyu el-Melikü'l-Emced el-Eyyûbî'nin atalarının nesebi hakkında söylediklerine havale ediyoruz. Tahkik ettiğimiz bu eserde detaylı bilgiler yer almaktadır. Bkz.: el-Melikü'l-Emced el-Eyyûbî, *Nesebü'l-Eyyûbiyyîn*, Mecmûatü resâil ve nusûs, no:9.

1. Mezkûr Şâdi⁹⁷ ardından iki oğul bırakmıştır:
2. el-Melikü'l-Efdal Necmeddin Ebü's-şükr Eyyûb vâlidü'l-mülûk (sultanların babası)⁹⁸
3. el-Melikü'l-Mansûr Esedüddin Ebü'l-Hâris Şîrkûh⁹⁹

Şîrkûh'un oğulları

4. Humus emiri el-Melikü'l-Kâhir Nâsirüddin Ebû Abdullah.¹⁰⁰ 581 yılında vefat etmiştir. Münzirî *et-Tekmile*'sinde onu zikretmiştir.

Nâsir Muhammed b. Şîrkûh'un oğulları

5. el-Melikü'l-Mücâhid Esedüddin Ebü'l-Hâris Şîrkûh.¹⁰¹ Kendisine dedesinin adı verilmiştir. Babası ve dedesi gibi Humus emiridir. 569 yılında doğmuştur. Ebü'l-Mecd el-Mufaddel b. Hüseyin el-Himyerî'den hadis dinlemiştir. İbn Berrî ve Mısırlı bazı âlimler ile Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Sadaka el-Harrânî ve bazı Şamlı âlimler ona icazet vermişlerdir. Dimaşk ve Humus'ta hadis rivayet etmiştir. Meşhur akınlarla birlikte Dimyât'a gelmiş ve akınlar sona erinceye kadar Mansûre'da ikamet etmiştir. Münzirî şöyle demiştir: Mısır'da hadis rivayet ettiğini bilmiyorum. Humus'un dışında onunla görüştüm ancak ondan hadis işitemedim. Cesaret ve atılganlığı ile meşhurdur. 19 receb 636 yılında vefat etmiştir.¹⁰²

⁹⁷ İbn Hallikân'ın belirttiğine göre Şâdi ismi Arapça değildir. Anlamı 'sevinçli'dir. Bkz.: İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, I/237. Şâdi isiminin geçtiği eski hadis semâlarında ismin sonundaki yâ harfi yazılmamıştır. Bkz.: Hadis semâları; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb fî menâkıbı Benî Eyyûb*, 22-23.

⁹⁸ Eyyûb b. Şâdi 568 yılında Kahire'de vefat etmiş, 580 yılında Medine'ye götürülmüş ve orada defnedilmiştir. Bkz.: İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, I/236; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IV/226; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire fî mülûki Mısr ve'l-Kâhire*, VI/67; Zehebî, *el-İber*, IV/203; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, II/174.

⁹⁹ Şîrkûh ismi de Arapça değildir ve 'dağ aslanı' anlamına gelmektedir. Bkz.: İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, II/167; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb fî menâkıbı Benî Eyyûb*, 25. Şîrkûh 564 yılında Kahire'de vefat etmiş ve kardeşi ile birlikte Medine'ye nakledilmiştir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IV/211; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V/381; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 25; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, II/173; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII/259; Zehebî, *el-İber*, IV/185.

¹⁰⁰ Muhammed b. Şîrkûh: 581 yılında Humus'ta vefat etmiştir. Eşi, Selahaddin'in kızkardeşi Sittüşşâm onu Dimaşk'a nakletmiş ve Şam Berrâniye Medresesine defnetmiştir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IV/273; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI/100; Nuaymî, *ed-Dâris fî aḥbâri'l-medâris*, I/217; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 48; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, II/175; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII/317; Zehebî, *el-İber*, IV/185; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târihi'l-beşer*, V/93; Münzirî, *et-Tekmile*.

¹⁰¹ Şîrkûh es-Sânî b. Muhammed b. Şîrkûh b. Şâdi: 581 yılında Humus'ta sultan oldu. Doğru görüşe göre 637 yılında vefat etti. İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/184 (9 Receb); İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI/316 (20 Receb); İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 231; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, II/175; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/154; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târihi'l-beşer*, VI/67; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/731.

¹⁰² Münzirî, *et-Tekmile li-Vefeyâti'n-naḳale*, III/536. Münzirî 637 yılında vefat ettiğini belirtmiştir.

Şîrkûh es-Sânî b. Muhammed'in oğulları

6. el-Melikü'l-Mesud Rahbe emiri¹⁰³
7. el-Melikü's-Sâlih İmadüddin İsmail¹⁰⁴
8. el-Melikü'l-Mansûr Nasirüddin İbrahim¹⁰⁵
9. el-Melikü'z-Zâhir Mücîrüddin Davud¹⁰⁶

İbrahim b. Şîrkûh es-Sânî'nin oğulları

10. el-Melikü'l-Eşref Muzafferüddin Musa Humus emiri.¹⁰⁷ 662 yılında vefat etmiştir.

Davud b. Şîrkûh es-Sânî'nin oğulları

11. el-Melikü'l-Muazzam Şerefüddin İsa¹⁰⁸
12. el-Melikü'l-Evhad Takiyüddin Şâdi¹⁰⁹
13. el-Melikü'l-Eşref Muzafferüddin Musa¹¹⁰

İsa Mısır'da vefat etmiştir. O, Dimaşk'taki emirlerden biri idi.

İsa b. Davud b. Şîrkûh es-Sânî'nin oğulları

¹⁰³ Hal tercemesini bulamadım.

¹⁰⁴ İsmail b. Şîrkûh es-Sânî, babasından sonra Humus emiri olmuştur. 659 yılının başlarında Hülâgû'nun yanında öldürülmüştür. Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 231; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI/356; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/172; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, II/175; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târihi'l-beşer*, VI/79; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/764; Makrizî, *es-Sülûk*, I/446.

¹⁰⁵ İbrahim b. Şîrkûh es-Sânî: 630 yılında Humus'ta dünyaya gelmiştir. 644 yılında vefat etmiş ve Humus'a nakledilmiştir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/229; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI/356; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 332; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII/172; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, II/175; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târihi'l-beşer*, VI/79; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/248. el-Melikü'l-Mansûr, *Mizmârü'l-hakâ'ik ve sırrü'l-halâ'ik* (nşr. Hasan Habeşî), Kahire 1968, 158.

¹⁰⁶ Davud b. Şîrkûh es-Sânî. 693 yılında vefat etmiş ve Sefah'taki türbesine defnedilmiştir. Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/333; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, II/248; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 333.

¹⁰⁷ Mûsâ b. İbrahim b. Şîrkûh es-Sânî: 644 yılında Humus'ta sultan olmuştur. Humus'taki son Eyyûbîdir. 662 yılında Humus'ta vefat etmiştir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/311; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII/217; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 394; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/243; Makrizî, *es-Sülûk*, I/522; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târihi'l-beşer*, VI/127. Ebü'l-Fidâ 661 yılında vefat ettiğini söylemiştir.

¹⁰⁸ İsa b. Dâvûd b. Şîrkûh es-Sânî: Dimaşk'taki emirlerden birisidir. 719 yılında vefat etmiştir. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III/179; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 395; Makrizî, *es-Sülûk*, II/200.

¹⁰⁹ Şâdi b. Dâvûd b. Şîrkûh es-Sânî: Dimaşk'taki emirlerdendir. Eyyûbîlerden Türk devletinde emir tayin edilen ilk kişidir. el-Âdil Ketboğa tarafından emir tayin edilmiştir. 705 yılında Dimaşk'ta vefat etmiştir. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III/183; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, II/248; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 395; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/39; Makrizî, *es-Sülûk*, I/809.

¹¹⁰ Mûsâ b. Dâvûd b. Şîrkûh es-Sânî: Humus emiri idi. 680 yılında vefat etti. Dimaşk'ta atalarının toprağına defnedildi. Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/299; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, II/249.

14. Emir Alâeddin.¹¹¹ Humus nâibi idi.

15. Emir Nâsirüddin İbrahim¹¹²

İbrahim b. Îsâ b. Davud'un oğulları

16. Îsâ b. Bedr Muhammed b. İbrahim.¹¹³ Annesi Melike bint Şeref Hatun bint Şâdi b. Davud'dur. Îsâ babasıyla birlikte el-Haccâr'dan Buhârî'yi tamamen dinlemiştir.

*

Şâdi 705 yılında vefat etmiştir. Kardeşi Dımaşk emirlerindendi.

Şâdi b. Davud b. Şîrkûh es-Sânî'nin oğulları

17. el-Melikü'l-Müeyyed el-Mücâhid Selahaddîn Ebü'l-mehâsin Yusuf.¹¹⁴ Sahîh-i Buhârî'yi on iki defa dört günde tamamen dinlemiştir. Sonuncusunu 730 yılının ramazan ayının sonunda Dımaşk'ta el-Haccâr'dan dinlemiştir. Kızkardeşi Şeref Hatun kendisiyle birlikteydi. Babalarının azatlısı olan anneleri Hatun bint Abdullah da kendileriyle birlikteydi. Oğlu da Fahr b. el-Buhârî'nin huzurunda dinlemiştir.

Yusuf b. Şâdi'nin oğulları

18. el-Melikü'l-Muzaffer Mücîrüddin Davud¹¹⁵

19. Emir Esedüddin Şîrkûh.¹¹⁶ İnsanların en seveceni ve güleç yüzlü olanıydı. 757 yılında Humus'ta vefat etmiştir.

Musa b. Davud el-Evvel'in oğulları

¹¹¹ Hal tercemesini bulamadım.

¹¹² Hal tercemesini bulamadım.

¹¹³ Hal tercemesini bulamadım.

¹¹⁴ Yusuf b. Şâdi b. Dâvûd b. Şîrkûh es-Sânî: 686 yılında dünyaya gelmiştir. Dımaşk emirlerindendi. Hendese bilgisi vardı. 741 yılında vefat etmiştir. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV/456; İbn Râfi' es-Selâmî, *Zeylû târihi'l-Berzâli*, (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye), 243. Kızkardeşi Şeref Hatun için bkz.: Ömer Rıza Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, II/292.

¹¹⁵ Dâvûd es-Sânî b. Yusuf b. Şâdi b. Dâvûd b. Şîrkûh es-Sânî. Müellif birkaç satır sonra onun 778 yılında vefat ettiğini ve Mardin emiri olduğunu söylemektedir. Bu ise doğru değildir. 778 yılında vefat eden ve Mardin emiri olan kişi Dâvûd b. Sâlih b. Gâzî el-Artukî'dir. Bkz.: İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, XI/146; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II/96-98.

¹¹⁶ Şîrkûh b. Yusuf b. Şâdi b. Davud b. Şîrkûh es-Sânî. Hal tercemesini bulamadım.

20. Sâbikuddîn Ömer¹¹⁷

21. Torunu Musa b. Ömer.¹¹⁸ Amcasının mezkûr iki oğluyla birlikte mezkûr tarihte Sahîh-i Buhârî'yi el-Haccâr'dan tamamen dinlemiştir.

Mücîrüddin Davud es-Sânî'nin oğulları

Mücîrüddin Davud Mardin emiridir. 778 yılında vefat etmiştir. Oğulları şunlardır:

22. el-Melikü'z-Zâhir İsa¹¹⁹

Şîrkûh'un oğulları sona erdi.

Eyyûb b. Şâdi'nin oğulları

el-Melikü'l-Efdal Eyyûb b. Şâdi'nin (no: 2) oğulları şunlardır:

23. Muzafferüddîn Musa¹²⁰

24. Seyfûlislâm Tuğtekin¹²¹

25. el-Melikü'n-Nâsir Selahaddin Ebü'l-Muzaffer Yusuf¹²²

26. el-Melikü'l-Âdil Seyfeddin Ebû Bekir Muhammed¹²³

¹¹⁷ Hal tercemesini bulamadım.

¹¹⁸ Hal tercemesini bulamadım.

¹¹⁹ Müellif burada yanılmıştır. Burada zikredilen İsa, Eyyûbî ailesinden değil, Artuklulardan olup Mücîrüddin (veya Fahreddin) Dâvûd'un oğludur. (Bkz. No:18) İbn Tağrıberdî onu Fahreddin Dâvûd b. Sâlih b. Gazi b. Bey el-Artukî olarak zikretmiş ve "Mardin emiridir. 778 yılında vefat etmiştir. Kendisinden sonra oğlu Meccüddin İsa Mardin emiri olmuştur." demiştir. (*en-Nücûmü'z-zâhire*, XI/146) Karşılaştırma için bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II/96.

¹²⁰ Hal tercemesini bulamadım. Kaynaklar Mûsâ adında bir oğlu olduğundan bahsetmemektedir. Ancak Murtazâ altıncı oğlu Tâcû'l-mülûk Böri'yi zikretmeyi unutmuştur. Bkz.: *el-Müstedrek*; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, I/295; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 56. Burada teyit edilmesi gereken husus, adının Mûsâ değil, Böri olmasıdır.

¹²¹ İbn Hallikân adını Tuğtekin olarak kaydetmiştir. Bu isim Türkçedir. Tuğtekin 577 yılında Yemen sultanı olmuştur. 593 yılında Yemen'de vefat etmiştir. Bkz.: İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, II/206; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, VI/141; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VI/141; Hazrecî, *el-Ukûdü'l-lü'liyye*, 29; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 198; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/15; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târihi'l-beşer*, V/121; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/453; Münzirî, *et-Tekmile*, I/289.

¹²² Kudüs fâtihi Yûsuf b. Eyyûb. 589 yılında Dımaşk'ta vefat etmiştir. Bkz.: İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, VI/139; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IV/298; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VI/51; Makrizî, *es-Sülûk*, I/44, 112; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 60; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/2; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târihi'l-beşer*, V/112; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/425; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, II/182; Münzirî, *et-Tekmile*, I/184.

¹²³ Muhammed b. Eyyûb. 598 yılında Mısır emiri olmuştur. 615 yılında Dımaşk'ta vefat etmiştir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/56; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VI/160; Safedî, *el-Vâfî bi'l-vefeyât*, II/205; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 200; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/79; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târihi'l-beşer*, VI/15; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/594; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, II/262, 433; Münzirî, *et-Tekmile*, II/320.

27. Şemseddin Turanşah¹²⁴

28. el-Ecellü's-Şehîd Nûruddevle Şehinşah¹²⁵

Şehinşah b. Eyyûb'un oğulları

29. İzzeddin Ferruhşah Dımaşk emiri¹²⁶

30. el-Melikü'l-Muzaffer Takiyüddin Ebû Saîd Ömer¹²⁷

31. es-Sittü Azrâ Hatun.¹²⁸ 792 yılında vefat etti.

Ferruhşah b. Şehinşah'ın oğulları

32. Ba'lebek emiri el-Melikü'l-Emced Mecdüddin Behram Şah.¹²⁹ 628 yılında vefat etti.

Behram Şah'ın oğlu

33. el-Melikü's-Saîd Muînüddin Nûruddevle Şehinşah¹³⁰

Şehinşah es-Sânî'nin oğlu

¹²⁴ Turanşah b. Eyyûb. Adı “Doğunun sultanı” anlamına gelmektedir. Yemen’i fethetmiş ve emiri olmuştur. 576 yılında İskenderiye’de vefat etmiştir. Kardeşi Sittüşşâm onu Dımaşk’a nakletmiş ve Şâmiye’ye defnetmiştir. Bkz.: İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, I/273; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IV/255; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VI/87; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 50; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII/306; Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târihi'l-beşer*, V/84.

¹²⁵ Şehinşah (sultanlar sultanı) b. Eyyûb. 543 yılında Frenklar, Şam'da iken onu öldürdüler. Bkz.: İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, II/162; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 49; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII/224; Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târihi'l-beşer*, V/31; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, II/299.

¹²⁶ Ferruhşah b. Şehinşah. Selahaddin onu 575 yılında Ba'lebek’i iktâ olarak verdi. 578 yılında Dımaşk’ta vefat etti ve eş-Şerefü's-Şemâlî’deki kubbesine defnedildi. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IV/259; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VI/93; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, I/561; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 233; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII/311; Zehebî, *el-İber*, IV/233.

¹²⁷ Ömer b. Şehinşah: Hama emiri ve sultanlarının babası. 587 yılında Hilât ve Meyyâfârikîn arasında vefat etmiş ve Hama’ya nakledilmiştir. Bkz.: İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, III/128; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IV/259; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VI/113; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 234; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII/346; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, I/216; Zehebî, *el-İber*, IV/262; Münzirî, *et-Tekmile*, I/160.

¹²⁸ Azrâ bint Şehinşah. Dımaşk’taki Azrâviye medresesinin sahibidir. 593 yılında vefat etmiştir. Müellifin zikrettiği bilgi hatalıdır. Bkz.: İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VI/143; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/16; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, I/373.

¹²⁹ Behram Şah b. Ferruhşah. Ba'lebek emiridir. Memlükler onu 628 yılında Dımaşk’ta öldürmüşlerdir. Şâir olup bir divanı vardır. Eyyûbîlerin en güçlü şâiridir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/126; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VI/121, 275; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 232; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/131; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/240 (Makrîzî onun 627 yılında vefat ettiğini belirtmiş ancak yanılmıştır); Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, I/169; Kütübî, *Fevâtü'l-vefeyât*, I/150; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/666.

¹³⁰ İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*’ta Nureddin olarak zikretmiş ancak vefat tarihini belirtmemiştir. 108 veya 118 yılında vefat etmiştir.

34. el-Melikü'l-hâfız Gıyâsüddin Muhammed.¹³¹ Buhârî'yi Zebîdî'den rivayet etmiş ve hadis nakletmiştir. Hâfız Zehebî'ye icazet vermiştir. 683 yılında vefat etmiştir.

Muhammed b. Şehinşah es-Sânî'nin oğulları

İki oğlu vardır:

35. Emir Seyfeddin Ebû Bekir¹³²

36. Emir İzzeddin İbrahim

Emir İzzeddin İbrahim hadis dinlemiştir. Sultan oğullarından yaşlı bir kimseydi.

Ebû Bekir b. Muhammed'in oğulları

37. Emir Nâsiruddîn Muhammed b. Ebî Bekir ed-Dımaşkî. İmâd b. Kesîr'den hadis dinlemiştir. Ondan da Hâfız Ebû Musa ve arkadaşı el-Âbî (rivayet etmiştir.)

Ferruhşah'ın zikri geçti.

Kardeşi Ebû Saîd Ömer (no: 30) ise İskenderiye'de hâfız Ebû Tâhir es-Selefi, fakîh Ebû Tâhir İsmâîl b. Mekkî b. Avf ve başkalarından hadis dinlemiştir. Bazı şiirlerini rivayet etmiştir. Sahilde Frenkler ile savaşta onlara karşı durmuştur. Mısır ve Feyyûm'da yaptığı hayır işleri meşhurdur. Mısır'da bir süre amcası el-Melikü'n-Nâsir Selaheddin'in naibliğini yapmıştır. Hâfız Münzirî "Ondan hadis rivayet ettik." demiştir. 587 yılında ramazanın on yedisinde Hama yakınlarındaki Menazgird'de vefat etmiştir.

Oğulları şunlardır:

38. Nûruddevle Şehinşah

39. Takıyyüddin Nâsirü'l-mücâhidîn İmâdü'l-Müslimîn Mustafa¹³³

40. el-Melikü'l-Mansûr Nâsiruddîn Muhammed.¹³⁴

¹³¹ Muhammed b. Şehinşah b. Behram. 693 yılında vefat etmiştir. Müellifin burada zikrettiği bilgi yanlıştır. Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 453; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XIII/337. İbn Kesîr de isminde yanlışlık yapmıştır. Zehebî 693

¹³² Ebû Bekir b. Muhammed b. Şehinşah es-Sânî b. Behram Şah. 737 yılında vefat etmiş ve Makdimiye türbesine defnedilmiştir. Bkz.: İbn Râfi' es-Selâmî, *Zeylû târihi'l-Berzâli*.

¹³³ Hal tercemesini bulamadım.

¹³⁴ Muhammed b. Ömer b. Şehinşah. Babasının ardından 587 yılında Hama sultanı oldu. Şâir âlimlerdendir. 614 yılında vefat etmiştir. Bkz.: Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 124. İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, VI/77. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 337. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/93; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI/250. Kütübî, *Fevâtü'l-vefeyât*, II/498. Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, I/158; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/158. Münzirî, *et-Tekmile*, III/30.

Şehinşah b. Ömer'in oğulları

Birincisinin oğulları şunlardır:

41. Mecdüddin Behram Şah, Ba'lebek emiri.¹³⁵ Bağdat'ta vefat etti. Hizmetkârları çul giydi.

Takıyyüddin Mustafa'nın oğulları

İkincisinin oğulları şunlardır:

42. Sa'deddin Şehinşah

43. Şihâbüddin Ahmed

İkisi de İskenderiye'de Hâfız es-Selefi'den hadis dinlemiştir.

Üçüncüsünün oğulları şunlardır:

44. el-Melikü'l-Kâhir Kılıçarslan¹³⁶

45. el-Melikü'l-Muzaffer Takıyyüddin¹³⁷

Takıyyüddin Mahmud b. Muhammed b. Ömer

Ömer'in iki oğlu vardır:

46. el-Melikü'l-Mansûr Nâsiruddîn Muhammed. Hama emiri.¹³⁸ 683 yılında vefat etti.

47. el-Melikü'l-efdal Nureddin Ali¹³⁹

Muhammed b. Mahmud b. Muhammed b. Ömer'in oğulları

Muhammed'in (No: 46) oğulları

¹³⁵ Ba'lebek emiri Behram Şah b. Ferruḥşah'tır. No: 32'de adı geçti. Murtazâ'nın burada söylediği şey yanlıştır.

¹³⁶ Kılıçarslan b. Muhammed b. Ömer. 617 yılında Hama sultanı oldu. 635 yılında vefat etti. Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 396. İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, IV/89;

¹³⁷ Mahmud b. Muhammed b. Ömer. Hama sultanı. 637 yılında vefat etti. Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 398.

¹³⁸ Muhammed b. Mahmud b. Muhammed b. Ömer. 642 yılında Hama sultanı oldu. 683 yılında vefat etti. Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 439. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/350; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VII/363.

¹³⁹ Ali b. Mahmud b. Muhammed b. Ömer. 693'te Dimaşk'ta vefat etti. Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/334; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 445.

48. el-Melikü'l-muzaffer Takıyyüddin Mahmud. Hama'nın son sultanlarındandır. 698/1299 yılında vefat etti.¹⁴⁰

Ali b. Mahmud b. Muhammed b. Ömer'in oğulları

Ali'nin (no: 47) oğulları

49. Emir Bedreddin Hasan 776/1374 yılında vefat etti.¹⁴¹

50. el-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddin İsmail. Hama emiri. Büyük bir imamdır. Hadis almış, rivayet etmiş ve Hama tarihiyle ilgili eser telif etmiştir.¹⁴²

Ebü'l-Fidâ' İsmail b. Ali'nin oğulları

Melik İmâdüddin İsmail'in oğulları arasında

51. el-Melikü'l-Efdal Nâsirüddin Muhammed b. İsmail Hama'nın emirlerinden birisiydi. 658/1260 yılında vefat etti.¹⁴³

Ömer b. Şehinşah'ın adı daha önce geçti.

Turanşah b. Eyyûb (no: 27) Yahya es-Sekafi'den hadis dinledi. Bir fehresesi nakledilmiştir. Hâfız Dimyâtî şöyle demiştir: “İstikamet üzere iken ondan hadis dinledik.” Yemen sultanlığı yaptı. 569/1174 yılında vefat etti.¹⁴⁴

Seyfülislâm Tuğtekin b. Eyyûb (no:24). Lakabı el-Melikü'l-Azîz'dir. Mısır'a gelmiş ve İskenderiye'de Hâfız es-Selefi'den hadis dinlemiştir. Daha sonra Yemen'e gitmiş ve

¹⁴⁰ Mahmûd b Muhammed b. Mahmud b. Muhammed b. Ömer. Babasından sonra 683 yılında Hama sultanı oldu. 698 yılında vefat etti. Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 453; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/305; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII/189.

¹⁴¹ Hasan b. Ali b. Mahmud b. Muhammed b. Ömer. Hama sultanı olmak için çalıştı ancak başarılı olamadı. 726 yılında vefat etti. Müellifin söylediği husus yanlıştır. İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II/28; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IX/-367; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/159. Ancak vefatını belirtmemiştir.

¹⁴² İsmail b. Ali b. Mahmud el-Evvel Ebü'l-Fidâ'. 710 yılında Hama'da sultanın nâibi oldu. Sonra meliki oldu. 732 yılında vefat etti. İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I/371; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, IV/158; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, VI/98. İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IX/292. Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, VI/84; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I/16; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/154. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 458. Eserleri arasında *Takvîmü'l-büldân* ve *el-Muhtaşar fî târihi'l-beşer* yer almaktadır.

¹⁴³ Müellifin ifadelerinde sıkıntı vardır. Müellif “Oğulları arasında İmâdüddin İsmail el-Melikü'l-Efdal Nâsirüddin Muhammed b. İsmail vardır.” demektedir. Biz yazıldığı gibi düzelttik. O Muhammed b. İsmail b. Ali b. Mahmud'dur. Âlim idi. 742 yılında vefat etti. Müellifin bu sözünde hata vardır. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III/344; Zambaur vefat tarihini belirtmemiştir. Kütübî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, III/224; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 464.

¹⁴⁴ Bkz.: no: 27. Müellifin vefatı hususunda söylediği şey yanlıştır. 576 yılında vefat etmiştir. Dimyâtî'nin “istikamet üzere iken” ifadesi lezzetlere dalmadan önceki hali anlamına gelmektedir. Bkz. İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, VI/255. Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/152, 158.

kardeşi Turanşah'tan sonra oranın sultanı olmuştur. Planını yaptığı Mansûra'da 593/1197 yılının şevvâl ayında vefat edinceye kadar Yemen'de ikamet etmiştir.

Tuğtekin'in oğulları

İki oğlu vardır:

52. el-Melikü'l-Muizz İsmail.¹⁴⁵

53. el-Melikü'n-Nâsir Eyyûb

İsmail daha çocukken babasından sonra melik olmuştur. Ancak daha sonra tahttan indirilmiştir. Ondan sonra babasının memlûkü Atabek Sungur sultan olmuştur. Ölümü 599 yılında Zebîd'de Kürtler eliyle oldu.

Eyyûb ise kardeşinden sonra sultan oldu. Atabeki Gazi b. Cibril 611/1214 yılında onu zehirledi.

Bu şekilde Yemen'deki iktidarları sona erdi.¹⁴⁶

el-Âdil Ebû Bekir b. Eyyûb'un oğulları

el-Âdil Seyfeddin Ebû Bekir Eyyûb (no: 26) Mısır emiri olup oğulları şunlardır:

54. el-Melikü'l-Mu'izz Mücîrüddin Ya'kûb¹⁴⁷

55. el-Melikü'l-Mufaddal Kutbeddin Ahmed¹⁴⁸

56. el-Melikü'l-Mu'izz Mücîrüddin Ya'kûb¹⁴⁹

¹⁴⁵ İsmail b. Tuğtekin, Yemen emiri. 593 yılında vali oldu. Emirleri 598 yılında onu öldürdü. Müellifin biraz sonra metinde vefatı ile ilgili zikredeceği husus yanlıştır. Onun Emevî olduğunu iddia etmiştir. Ancak amcası el-Âdil onu yalanlamıştır. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IV/334; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/140, 159; Hazrecî, *el-'Ukûdü'l-lü'lu'yye*, I/29; Arşî, *Bulûğu'l-merâm*, 41; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 271; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/152; Zehebî, *el-İber*, IV/301.

¹⁴⁶ Müellif "Yemen'deki iktidarları sona erdi." derken yanılmıştır. Zira Eyyûb'tan sonra Süleyman b. Şehinşah es-Sânî (ö. 649) 611 yılında hüküm sürmüştür. el-Melikü'l-Mes'ud Selahaddin Yusuf b. Kâmil de 612'de hüküm sürmüştür. Bkz.: Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/152. 619 yılında da Aksîs b. Kâmil Yemen sultanı olmuş ve Zeydîleri oradan sürmüştür. 619 yılında vefat etmiştir. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV/273; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/125.

¹⁴⁷ Ya'kûb b. Ebû Bekir 654 yılında vefat ve Âdiliye'de babasının yanına defnedildi. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/266; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 326; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/195 Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, II/268.

¹⁴⁸ Ahmed b. Ebû Bekir. 619 yılında Feyyûm'da vefat etmiş ve Kahire'ye nakledilmiştir. Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 132; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 275; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, III/275; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI/254; Münzirî, *et-Tekmile*, III/80.

¹⁴⁹ Doğrusu onun el-Melikü'l-Muğîs Seyfeddin Ömer b. el-Âdil olmasıdır. 606 yılında vefat etti. Bkz. Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 67. İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, II/273; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 327. Babası hayattayken öldüğünü söylemiştir.

57. Ca'ber Kalesi'nin emiri Sultan Arslan¹⁵⁰
58. el-Melikü'l-Evhad Eyyûb¹⁵¹
59. el-Melikü'l-Emced Takıyyüddin Abbas¹⁵²
60. el-Melikü'l-Emced Hasan¹⁵³
61. el-Melikü's-Sâlih İmadeddin İsmail¹⁵⁴
62. el-Melikü'l-Fâiz Sâbikuddin İbrahim¹⁵⁵
63. el-Melikü'l-Muğîs Mahmud¹⁵⁶
64. el-Melikü'l-Muzaffer Şihâbüddin Gazi¹⁵⁷
65. el-Melikü'l-Azîz Osman¹⁵⁸
66. el-Melikü'l-Kâhir İshak¹⁵⁹

¹⁵⁰ Arslan Şah v. el-Âdil. 640 yılında Azez'de vefat etti. Bir görüşe göre 638 yılında vefat etmiştir. Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 321; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, III/275; Ancak vefatından bahsetmemiştir.

¹⁵¹ Eyyûb b. el-Âdil Hılat (Ahlat) emiri. 609 yılında vefat etmiştir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/37. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 273. Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 81. Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/561.

¹⁵² Abbas b. el-Âdil İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (s. 327) onu zikretmiş ancak vefatından bahsetmemiştir. Kardeşlerinin en küçüğü olduğunu söylemiştir. İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*'ta 603 yılında doğduğunu, kardeşleri içinde en son vefat ettiğini ve 669 yılında vefat ettiğini belirtmiştir. İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, III/275; Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris*, II/668; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/597; Haşiye 2 : Kütübî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, III/236;

¹⁵³ Hasan b. el-Âdil 605 yılında Kudüs'te vefat etti. Bkz.: Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 67. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (s. 326) ondan bahsetmiş ve babası hayattayken öldüğünü söylemiştir. İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*'ta (III/274) ondan bahsetmiş ancak vefatına değinmemiştir. Makrîzî, *es-Sülûk*, I/191.

¹⁵⁴ İsmail b. el-Âdil Bir dönem Dımaşk sultanı olmuştur. 648 yılında öldürülmüştür. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/241; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 186. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 324; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, III/275; Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris*, I/316; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/179.

¹⁵⁵ İbrahim b. el-Âdil 617 yılında Sincar'da vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir. Bkz.: Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 122. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 275. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/92. Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/610. Münzirî, *et-Tekmile*, III/30.

¹⁵⁶ İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (s.326) onu zikretmiştir.

¹⁵⁷ Gazi b. el-Âdil Meyyâfârikîn ve Ahlat emiridir. 645 yılında vefat etti. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/233; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 322. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/174. Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/152. Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 151.

¹⁵⁸ Osman b. el-Âdil Banyas, Tebnin ve Hunin emiri ve Subaybiye kalesinin bânisidir. 630 yılında Dımaşk'ta vefat etmiştir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/136; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 321. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/137. Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/153. Münzirî, *et-Tekmile*, III/349.

¹⁵⁹ İshak b. el-Âdil 628 yılında vefat etti. Bkz.: Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 160. İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, III/274; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 327.

67. Emir Muzafferüddin Mevdûd¹⁶⁰
68. el-Melikü'l-Eşref Muzafferuddin Musa¹⁶¹
69. el-Melikü'l-Muazzam Şerefüddin İsa Sâhibü'l-Fütûh¹⁶²
70. el-Melikü'l-Kâmil Nâsirüddin Ebü'l-Feth Muhammed¹⁶³
71. Halil. En küçükleriydi.¹⁶⁴
72. Dâru'l-İkbâl lakaplı Sittüşşam Mûnise Hatun.¹⁶⁵ Uzun ömür sürmüş ve hadis rivayet etmiştir. Ebü'l-Fahr Esad b. Saîd b. Ravh, Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ebû Nasr, Ümmü Hâni Afife bint Ahmed b. Abdullah el-Fârikâniyye ve Ümmü Habîbe Aişe bint Ma'mer b. Abdülvâhid b. Fâhir ona icazet vermiştir. Hâfız Ebü'l-Feth Ömer sübâiyyât ve sümâniyyât hadislerini tahrîc etmiştir. Ondan Ebü'l-Harem Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Kalânîsî ve çok sayıda kişi rivayet etmiştir. 692/1293 yılında vefat etmiştir.

Ya'kûb b. el-Âdil Ebû Bekir'in oğulları

Ya'kûb b. Ebû Bekir'den (no. 54) hâfız Dimyâtî ondan hadis dinlemiş ve rivayet etmiştir. 654/1256 yılında vefat etmiştir.

73. Kızı Sâliha Hatun uzun ömürlü olup hadis rivayet etmiştir.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Mevdûd b. el-Âdil İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*'ta onu Şemseddin Mevdûd olarak zikretmiştir. (III/274) Aynı şekilde İbn Tağrıberdi de *en-Nücümü'z-zâhire*'de (VI/172) onu bu şekilde anmıştır. İbn Vâsıl onun, babası hayattayken öldüğünü söylemiştir. Yerine oğlu el-Melikü'l-Cevâd Muzaffaruddin Yunus b. Mevdûd geçmiştir. İzzeddin Askalânî onu Memdûd adıyla zikretmiştir. (*Şifâ'ü'l-kulûb*, 326, 389).

¹⁶¹ Mûsâ b. el-Âdil. Harran, Ahlat ve ardından Dimaşk sultanı olmuştur. 635 yılında vefat etti. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/175; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 290. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/146. Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 165. Safedî, *Ümerâ'ü Dimaşk*, 90; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, I/19, 47; II/291; Münzirî, *et-Tekmile*, III/465.

¹⁶² İsa b. el-Âdil. Dimaşk sultanı. 624 yılında vefat etti. Eyyûbîlerin âlimiydi. Bkz.: Safedî, *Ümerâ'ü Dimaşk*, 62; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, I/579; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/644. İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/115; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 276; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 152; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/121; Münzirî, *et-Tekmile*, III/212.

¹⁶³ Muhammed b. el-Âdil Babasından sonra yirmi Mısır'da hüküm sürdü. 635 yılındaki vefatından önce iki ay önce Dimaşk'ı ele geçirdi. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/171; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, III/274; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 299. Safedî, *Ümerâ'ü Dimaşk*, 79; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, II/277; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 166. Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/705. Münzirî, *et-Tekmile*, III/285.

¹⁶⁴ İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (s. 326) ondan bahsetmiş, ancak vefat tarihini belirtmemiştir.

¹⁶⁵ Sittüşşam lakabı, Selahaddin Eyyûbî'nin kız kardeşi ve Şâmiye medresesinin kurucusuna verilmiştir. Murtazâz yanlış olabilir. Bahsi geçen Mûnise bint el-Âdil 603 yılında doğmuş, 693 yılında vefat etmiş ve Mısır'a defnedilmiştir. Müellifin vefatı hususunda söylediği şey yanlıştır. Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/337;

¹⁶⁶ Hal tercemesini bulamadım.

74. Kardeşi Seyfeddin Ebû Bekir b. Ya'kûb¹⁶⁷

Ardında bıraktığı oğulları şunlardır:

75. İzzeddin İbrahim¹⁶⁸

İbrahim b. Ebû Bekir b. Ya'kûb b. el-Âdil'in oğulları

İki oğlu vardır:

76. Esedüddin Ahmed¹⁶⁹

77. el-Melikü'n-Nâsır Muhammed¹⁷⁰

78. (Muhammed'in) Şemsül-Mülûk adında kızı vardır. Hadis rivayet etmiştir.¹⁷¹

Esedüddin Ahmed, 632/1235 yılında *Tehzîbü'l-Kemâl*'i, müellifi hâfız el-Mizzî'den dinlemiştir. Semâ tabakatında böyle gördüm.¹⁷²

el-Mufaddal [Kutbüddin] Ahmed b. Ebû Bekir'in (no. 55) Mısır'da Kutbiyye olarak adlandırılan torunları vardır. Makrîzî onu zikretmiştir.¹⁷³

Ömer b. Ebû Bekir'in oğulları

Şücâüddin Ömer b. Ebû Bekir'in (no. 56) oğulları şunlardır:

79. el-Melikü'l-Muazzam Şerefüddin İsa. 745/1344 yılında vefat etti.¹⁷⁴

Abbas b. Ebû Bekir

¹⁶⁷ Hal tercemesini bulamadım.

¹⁶⁸ İbrahim b. Ebû Bekir b. Ya'kûb b. el-Âdil. İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*'de onu İmâdeddin olarak zikretmiş ve yaşlılığında hadis tahsil ettiğini belirtmiştir. Çocuklarının Mısır, Şam ve Hama'da hadis işitmelerini sağlamıştır. Şam'a bağlı Halhal'da bir cami yaptırmıştır. 746 yılında vefat etmiştir. İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I/22;

Adı, Râzî'nin fehresinin 736 yılında Kasyun'daki Mürşidiye Medresesindeki semâında oğlu Ahmed ve Eymelik ile birlikte geçmektedir. Bkz.: *Meşvehatü'r-Râzî*, Zâhiriyye elyazması, varak no: 175b.

Aynı şekilde 733 yılında Şam Camii'nde Osman'ın huzurunda Şûreyh'in *Kitâbü'l-kağâ*'sının ikinci cüzünün semâında, üç oğlu Nâsiruddin Muhammed, Esedüddin Ahmed ve üç yaşındaki Eymelik ile birlikte geçmektedir. Bkz.: Şûreyh, *Kitâbü'l-kağâ*, Zâhiriyye elyazması, varak 124A .

¹⁶⁹ Detaylı hal tercemesini bulamadım. Önceki dipnota bakınız.

¹⁷⁰ Detaylı hal tercemesini bulamadım. Önceki dipnota (İbrahim b. Ebû Bekir b. Ya'kûb b. el-Âdil) bakınız.

¹⁷¹ 803 yılında vefat etmiş meşhur bir hadis râvisidir. Bkz.: Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, II/304.

¹⁷² Esedüddin Ahmed b. İbrahim b. Ebû Bekir b. Ya'kûb. Görünüşe göre müellif bu tarihte yanılmıştır. Çünkü hâfız Mizzî 654 yılında doğmuştur. Semâ tabakasında gördüğü tarih 732 olabilir.

¹⁷³ Bkz.: Makrîzî, *el-Hıtaü'l-Makrîziyye*.

¹⁷⁴ Bkz.: no: 56, 63. Şerefeddin İsa'nın var olduğu ihtimali olsa da onun 745 yılında vefat etmiş olması mümkün değildir. Zira babası 606 yılında vefat etmiştir. Kaynaklarda onun adına dair herhangi bir bilgiye rastlamadım. İbn Hacer *ed-Dürerü'l-kâmine*'de İsa b. Ömer b. Ebû Bekir Muhammed b. Ebû'l-Meâli b. Ebû Bekir Muhammed b. Eyyûb adında bir adamdan bahsetmektedir. Ama o, bu kişi değildir. Murtazâ yanılmış olabilir. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III/184.

Abbas b. Ebû Bekir (no. 59) 660/1262 yılında vefat etmiştir. Kardeşleri içinde en son vefat eden kişidir.¹⁷⁵

İsmail b. Ebû Bekir'in oğulları

İsmail b. Ebû Bekir (no: 61) Ebû'l-Hîş lakabıyla anılmaktadır.¹⁷⁶ İbn Hacer ve *el-Ğâmûs* müellifi ondan bahsetmiştir. Ba'lebek ve Basra emiriydi. 648/1250 yılında Mısır'da öldürüldü.

Oğulları şunlardır:

80. el-Melikü'l-Mes'ûd Celaleddin¹⁷⁷

81. el-Melikü's-Saîd Fethüddin Abdülmelik¹⁷⁸

Celaleddin'in oğulları

Birincisinin oğulları şunlardır:

82. Emir Nâsıruddin.¹⁷⁹ Eyyûbîlerin kalanları içinde seçkin bir muhaddisti. 736/1336 yılında vefat etti.

Abdülmelik b. İsmail'in oğulları

İkincisinin oğulları şunlardır:

83. el-Melikü'l-Muğîs Süleyman b. Abdülmelik¹⁸⁰

¹⁷⁵ Müellif, Abbas'ın vefat tarihinde yanılmıştır. Bkz.: no: 59.

¹⁷⁶ Bkz.: İbn Hacer, *Tebşîrû'l-müntebih*, 283.

¹⁷⁷ Kaynaklarda İsmail'in el-Melikü'l-Mansûr Mahmud ve el-Melikü's-Saîd adında iki oğlu olduğu belirtilmektedir. Ancak Celaleddin el-Melikü'l-Mes'ûd adında bir oğlu olduğundan bahseden kaynak yoktur. Murtazâ isimleri karıştırmış olabilir. Mahmud b. İsmail 688 yılında vefat etti. Babası 640 yılında onu Şam sultanı yaptı. Daha sonra atâ istemey başladı. Zehebî *Târîhu'l-İslâm*'da şöyle demektedir: “Bol yenli bir elbise ve yuvarlak bir sarık giymiştir. Babası onu Şam meliki yaptı. 640 yılı civarında saltanat debdebesiyle şehre girdi. Unutulmaz bir gündü. Durumu değişti ve muhtaç olup emirlerden ve başkalarından evrak karşılığı para istemeye başladı. İbn Mektûm bana, “Onu atâ isterken gördüm.” dedi.” Zehebî'nin sözü bitti. Varak no: 84'a. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/408; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 388. Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris*, I/317;

¹⁷⁸ Abdülmelik b. İsmail. 683 yılında vefat etti. Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/304; Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris*, I/317; Zehebî *Târîhu'l-İslâm*'da 683 yılı içinde şöyle demiştir: “O, insanların en güzellerindendi. Merc yakınlarında vefat etti ve amcası el-Emced Abbas'ın türbesine defnedildi.” varak no: 38b. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 388. Kendisinin ve oğlu Abdülmelik b. es-Sâlih İsmail'in adı, 667 yılında *el-Mietü'l-Ferâviyye*'nin semâında geçmektedir. Zâhiriyye elyazması, varak no: 1b.

¹⁷⁹ Hal tercemesini bulamadım.

¹⁸⁰ Hal tercemesini bulamadım.

84. el-Melikü'l-Kâmil Nâsiruddîn Muhammed.¹⁸¹

Süleyman 650/1252 yılında doğmuş ve 673/1275 yılında genç yaşta vefat etmiştir.

Kardeşi Muhammed ise babası gibi Eyyûbîlerin liderlerinden biriydi. Dedesi el-Âdil'dir. Dayıları el-Âdil ve es-Sâlih Eyyûb, annesi Rabia Hatun'dur.

el-Kâmil Muhammed b. el-Âdil, Mısır emiriydi. Halası Ümmü'l-Mansûr Hama'nın emiriydi. 727/1327 yılında vefat etti. Ahmed b. Abdüddâim, İbn Ebü'l-Yüsr, İbn Ebî Ömer ve Ebû Hâmid es-Sâbûnî'den hadis dinlemiştir. Hadis rivayet etmiştir. Zehebî ve Birzâlî ondan rivayette bulunmuş ve sözlüklerinde ondan bahsetmişlerdir. Dimaşk emirlerinden birisiydi.

İbrahim b. Ebû Bekir'in oğulları

İbrahim b. Ebû Bekir (no. 62) 617/1220 yılında vefat etmiştir.

Oğulları şunlardır:

85. Fethuddîn Ömer¹⁸²

Gazi b. Ebû Bekir'in oğulları

Gazi b. Ebû Bekir (No. 64) Meyyâfârikîn emiridir. Oğulları şunlardır:

86. el-Melikü'l-Kâmil eş-Şehîd Nâsiruddîn Muhammed.¹⁸³ Babası gibi Meyyâfârikîn emiridir. Eşmût b. Hülâgû onu iki yıl kuşattı ama o erzakları bitene kadar direndi. Bu üzerine Tatarlar kontrolü ele geçirdi ve el-Melik Nâsirüddîn şehit oldu. Baş 658/1260 yılında Dimaşk'ta gezdirildi ve Ferâdis Kapısı'nda asıldı.

Osman b. Ebû Bekir'in oğulları

Osman b. Ebû Bekir (no. 65) Subeybiye Kalesinin hâkimidir. 630/1233 yılında vefat etti.

Oğulları şunlardır:

¹⁸¹ Muhammed b. Abdülmelik b. İsmail. 727 yılında vefat etti. Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/130; Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris*, I/317, II/286; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV/32. Kütübî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, IV/46; İzzeddîn Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 436.

¹⁸² Hal tercemesini bulamadım.

¹⁸³ Muhammed b. Gazi b. el-Âdil. Meyyâfârikîn emiridir. 645 yılında ele geçirmiştir. 658 yılında Hülâgû tarafından öldürülmüştür. Bkz. İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/695; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 205. İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VII/91. Makrîzî, *es-Sülûk*, I/411. Ebü'l-Fidâ onu el-Melikü'l-Kâmil olarak zikretmiştir. Bkz.: Rec. Hist. Or. İzzeddîn Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 387. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*,.

87. el-Melikü's-Saîd Hasan¹⁸⁴ 658/1260 yılında vefat etti.

88. el-Melikü'z-Zâhir Yusuf

89. el-Melikü'n-Nâsır Yusuf¹⁸⁵

Mevdûd b. Ebû Bekir'in oğulları

Mevdûd b. Ebû Bekir'in (no. 67) oğulları şunlardır:

90. Dımaşk nâibi el-Melikü'l-Cevâd Muzafferuddin Yûnus¹⁸⁶

Musa b. Ebû Bekir (no. 68) Ebû Hafs b. Taberzed'dan hadis dinledi ve birçok yerde rivayet etti. Dımaşk'ta bir dâru'l-hadis vakfetti ve cami inşa ettirdi. Girdiği bütün savaşları kazandığı rivayet edilmiştir. Yenilen düşman büyük bir kalabalıkla birlikte Dimyât limanını muhasara ettiğinde oraya doğru gitti. Daha sonra Mısır'a gelerek bir süre orada ikamet etti. 635/1238 yılında Muharrem ayının dördüncü günü Dımaşk'ta vefat etti ve kaleye defnedildi. Münzirî böyle demiştir.¹⁸⁷

İsa b. Ebû Bekir (no. 69) İmam-ı A'zam Ebû Hanife'nin (Allah ondan razı olsun) mezhebini öğrenmiş ve onunla çok ilgilenmişti. Şam'da Ebû Ali Hanbel b. Abdullah b. Ferec el-Bağdâdî ve İbn Taberzed'dan hadis dinledi.

Mısır topraklarından deniz yoluyla kâdi Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. el-Müclî'den hadis dinledi. Kendisi de hadis rivayet etti ve hacca gitti. Cesareti ve atılganlığı ile meşhurdur. 624/1227 yılında Zilkade ayının sonlarında vefat etti.

Oğulları şunlardır:

91. el-Melikü'n-Nâsır Selahaddin Ebû'l-Muzaffer Davud¹⁸⁸

¹⁸⁴ Hasan b. Osman b. el-Âdil. Sübeybiyye ve Banyas hâkimidir. 658 yılında el-Muzaffer Caşkir tarafından hapiste iken öldürüldü. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/292; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 207. İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VII/92. Makrîzî, *es-Sülûk*, I/441; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 361. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/225.

¹⁸⁵ Müellif burada bu iki kişi hakkında yanılmıştır. Zira kaynaklar, 659 yılında öldürülen kişinin, Muhammed b. Gazi b. Selahaddin Yûsuf b. Eyyûb'un oğulları olan el-Melikü'n-Nâsır Yusuf ve kardeşi el-Melikü'z-Zâhir Gazi olduğunu belirtmektedir. Onlar da Âdil b. Eyyûb'ün neslinden değildir. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV/203-204.

¹⁸⁶ Yûnus b. Mevdûd (veya Memdûd). el-Kâmil'den sonra Dımaşk meliki oldu. 641 yılında vefat etti. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/212; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 389. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/163; Safedî, *Ümerâ'ü Dımaşk*, 103; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/743.

¹⁸⁷ Münzirî, *et-Tekmile*, III/465. Şöyle derim: Kendisine yapılan türbe tamamlanıncaya kadar kaleye gömülmüş ve daha sonra oraya nakledilmiştir. Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/146;

¹⁸⁸ Dâvûd b. İsa b. el-Âdil. Kardeşlerinin en büyüğüdür. Kerek Hâkimiydi. Ondan önce Dımaşk hâkimiydi. 656 yılında vefat etti. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/275; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*,

92. el-Melikü'l-Kâhir Abdülmelik¹⁸⁹

93. el-Melikü'l-Muğîs Şihâbüddin Abdülazîz¹⁹⁰

Davud b. Îsâ ise zâhid ve fakîh idi. Kerek hâkimiydi. Oğulları şunlardır:

94. Emir Şerefüddin Ya'kûb¹⁹¹

95. el-Melikü'l-Muazzam Îsâ. Hadis almış ve rivayet etmiştir.¹⁹²

96. el-Melikü'l-Evhad Necmeddin Yusuf Ebû Ya'kûb¹⁹³ Dimyâtî, mu'ceminde ondan rivayette bulunmuştur. 698/1299 yılında vefat etti.

97. el-Melikü'l-Fâiz Süleyman¹⁹⁴ Hadis almış ve rivayet etmiştir.

98. el-Melikü'z-Zâhir Gıyâseddin Şâdi¹⁹⁵

99. el-Melikü'l-Muzaffer Şihâbüddin Ebû Mansûr Gazi¹⁹⁶ Hadis dinlemiş ve rivayet etmiştir. Hâfız Zehebî mu'ceminde şöyle demiştir: “Annesi Harezmliydi. 629/1232 yılında doğdu. Zeki, edepli ve iyi görünüşlüydü. Merdâ hatibinden hadis dinledi.”

el-Melikü'l-Eşref Ebû Muhammed el-Hasan¹⁹⁷ İbnü'l-Lettî'den rivayet etmiştir. 670/1272 yılında vefat etmiştir. Irak nakibi Mecdüddin b. Tâvûs'la yazışmaları vardır. Bunlar onun yüksek mevkisini gösterir. Atalarının kahramanlıkları hakkında yazdığı bir kitabını gördüm. Kitabı güzel yazmıştı. Çiçeklerin nakışlarını utandıracak bazı şiirlerini kitabına almıştı. Yüce Allah ona rahmet eylesin.

XIII/198. Safedî, *Ümerâ'ü Dimaşk*, 31; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII/61. Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 200. Kütübî, *Fevâtü'l-vefeyât*, II/312. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 346.

¹⁸⁹ Abdülmelik b. İsa b. el-Âdil. 676 yılında zehirlenerek öldürüldü. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, VII/278; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 359.

¹⁹⁰ Abdülazîz b. İsa b. el-Âdil. 649 yılında doğuda vefat etti. Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 346;

¹⁹¹ Hal tercemesini bulamadım.

¹⁹² Makrîzî, *es-Sülûk*'ta 647 yılı içinde (I/347) ondan bahsetmiştir.

¹⁹³ Yûsuf b. Dâvûd b. İsa b. el-Âdil. Kudüs nâzırıydı. 698 yılında vefat etti ve cübbesiyle buraya defnedildi. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/443; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/5; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 423.

¹⁹⁴ Hal tercemesini bulamadım.

¹⁹⁵ 625 yılında doğdu. 681 yılında vefat etti. Bkz.: Makrîzî, *es-Sülûk*, 711 (dipnot 7); ondan naklen Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXIX/280. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta 115A'da ondan bahsetmiş ancak vefatına değinmemiştir.

¹⁹⁶ Gazi b. Dâvûd b. İsa b. Ebû Bekir. Hadis dinlemiş ve rivayet etmiştir. 712 yılında vefat etmiştir. Hanımı, amcası el-Muğîs Ömer b. el-Muazzam'ın kızıdır. Beraber defnedilmiş ve cenazeleri beraber kaldırılmıştır. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III/190; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/68. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 115.

¹⁹⁷ Makrîzî, *es-Sülûk*'ta 649 yılı haberi içinde (I/382) ondan bahsetmiştir. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (115) onu zikretmiş ancak vefatından bahsetmemiştir. Yûnînî *Zeylû Mir'âti'z-zamân*'da onun uzun bir hal tercemesini (II/476) yazmıştır.

Gazi b. Davud'un oğulları

Gazi b. Davud'un (no. 91) oğulları şunlardır:

100. Muhammed b. Gazi¹⁹⁸ 678/1279 yılında Mısır'da babasından İbnü'l-Lettî'nin cüzünü dinledi.

Abdûlmelik b. Îsâ (no. 92) kardeşiyle birlikte hadis dinlemiştir.

Abdûlazîz b. Îsâ (no: 93) Merdâ hatibinden ve başkalarından hadis dinlemiştir. Ondan İbnü'l-Muhîb el-Makdisî hadis dinlemiştir.

Abdûlazîz b. Îsâ'nın oğulları

İki oğlu vardır:

101. İsmail b. Abdûlazîz¹⁹⁹

102. el-Melikü'l-Muammer Esedüddin Ebû Muhammed Abdülkadir²⁰⁰ 737/1337 yılında Remle'de vefat etti.

İsmail b. Abdûlazîz'in oğlu

İsmail'in oğulları

103. Nâsirüddin Ebû Abdullah Muhammed²⁰¹ İbnü'l-Mülûk olarak bilinmektedir. Kahire'nin müsnididir. İzz el-Harrânî ve başkalarından hadis rivayet etti. Ondan da İbrahim b. Lâcîn er-Reşîdî'nin oğulları Abdullah ve Abdurrahman rivayette bulundu. 756/1355 yılında vefat etti.

el-Kâmil Muhammed b. Ebû Bekir'in (no: 70) künyesi Ebû'l-Muzaffer veya Ebû'l-Meâlî'dir. 576 yılında doğdu. İcazetle Ebû Muhammed b. Berrî en-Nahvî, Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. Ali el-Ensârî, Muhammed b. Sadaka el-Harrânî, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ali el-Hirkî, Ebû'l-Fazl İsmail b. Ali el-Cenzevî ve başkalarından hadis

¹⁹⁸ Hal tercemesini bulamadım.

¹⁹⁹ İsmail b. Muğîs Abdûlazîz b. İsa b. el-Âdil. Hadis dinlemiş ve rivayet etmiştir. 714 yılında vefat etti. İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I/300; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 115.

²⁰⁰ Abdülkadir b. Abdûlazîz b. İsa b. el-Âdil. Hadis dinlemiştir. 737 yılında Remle'de vefat etmiştir. Daha sonra Kudüs'e nakledilmiştir. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III/390; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIV/179. Dımaşk'taki Mürşidiyye medresesinde ondan hadis dinledi. Bkz.: Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. İbrahim er-Râzî'nin fehresesinin semâi. Zâhiriye elyazması, 33 nolu koleksiyon, varak no: 33b.

²⁰¹ Muhammed b. İsmail b. Abdûlazîz b. İsa b. el-Âdil İbnü'l-Mülûk. Büyük bir muhaddistir. 756 yılında seksen yaşını geçmişken vefat etti. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III/343.

rivayet etmiştir. İmam Şâfiî'nin türbesinin kubbesini yaptırmıştır. Habeş havuzundan İmam Şâfiî'nin türbesinin dışındaki sebil ve sulama teknesine su getirmiştir. Kahire'de adıyla bilinen bir dâru'l-hadis inşa ettirmiştir. Bunun dışında Mısır'da çeşitli hayır işleri vakıflar yaptırmıştır. Dimyat limanında uzun süre boyunca cihat yapmıştır. Çok miktarda para harcamış ve yenik düşmanla karada ve denizde mücadele etmiştir. Sünneti ve ehlini yüceltir, onu yaymaya ve ona uymaya gayret ederdi. Seferde ve hadarda âlimlerle bir arada bulunmayı ve onlarla konuşmayı tercih ederdi. 635/1238 yılında recep ayında vefat etti.

el-Kâmil Muhammed b. el-Âdil'in oğulları

Oğulları şunlardır:

104. el-Melikü'l-Âdil Ebû Bekir²⁰² Babasının Mısır'daki nâibiydi.

105. el-Melikü'l-Mes'ûd Selahaddin Ebü'l-Muzaffer Yusuf²⁰³

106. el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb²⁰⁴

el-Melikü'l-Âdil Ebû Bekir es-Sânî b. el-Kâmil'in oğulları

Birincisinin oğulları şunlardır:

107. el-Melikü'l-Muğîs²⁰⁵ Muizz Fethüddin Ömer de denmektedir. Kerek hâkimidir. 662 yılında vefat etti.

el-Muğîs Ömer b. el-Âdil b. el-Kâmil'in oğulları

Ardında bıraktığı oğulları şunlardır:

108. el-Melikü'l-Muazzam Şerefüddin İsa²⁰⁶ 745 yılında vefat etti.

²⁰² Ebû Bekir Muhammed b. el-Âdil. 645 yılında . Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 365; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/360; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/150.

²⁰³ Aksis lakaplı Yûsuf b. Muhammed el-Kâmil b. el-Âdil. Yemen meliki. 626 yılında Mekke'de vefat etmiştir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/120; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI/272; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XII/124; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 362; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/658; Münzirî, *et-Tekmile*, III/244.

²⁰⁴ Eyyûb b. el-Kâmil Muhammed b. el-Âdil. Harran, Sincar, Hasankeyf, daha sonra Dımaşk ve Mısır hâkimi oldu. 647 yılında vefat etmiştir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/237; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 367. Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 183; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI/63. Safedî, *Ümerâ'ü Dımaşk*, 15; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/151.

²⁰⁵ Ömer b Ebû Bekir Muhammed b. el-Kâmil Muhammed b. el-Âdil el-Evvel. Bir dönem Kerek meliki olmuştur. 662 yılında vefat etti. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, VII/215; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/310; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/153.

²⁰⁶ Hal tercemesini bulamadım.

109. Şihâbüddin Gazi²⁰⁷
110. Muzafferuddin Musa²⁰⁸ 549 yılında vefat etti.
111. el-Melikü'l-Azîz Fahreddin Osman²⁰⁹
112. Rükneddin Mahmûd²¹⁰
113. Kutbüddin Ahmed²¹¹
114. Selahaddin Yusuf²¹²
115. Bedreddin Memdûd²¹³

Musa hariç yukarıdakilerin hepsi, Ebü's-Şeyh el-İsfahânî'nin cüzündeki âlî isnadlı hadisleri 695/1296 yılında mezkûr Mûnise Hatun bint el-Âdil'den (no: 72) dinlemişlerdir.

Fahreddin Osman'ın bir oğlu vardır:

116. Harun Selahaddin. Babasıyla birlikte Mûnise'ye gelmiştir.

Aksis b. el-Kâmil Muhammed b. el-Âdil

İkinci oğlu Yusuf b. Muhammed (no. 106) Aksis olarak bilinir. Yürekli ve cesur bir kimseydi. Hadis dinlemiş ve rivayet etmiştir. Bir dönem Yemen meliki olmuştur. 626/1229 yılında cemâziyelevvel ayının üçüncü günü vefat etmiştir.

Aksis b. el-Kâmil b. el-Âdil'in oğlu

Bir oğlu vardır:

117. el-Melikü'l-Eşref Muzafferuddin Musa²¹⁴

Üçüncüsü ise Eyyûb b. Muhammed'dir. Oğulları şunlardır:

²⁰⁷ Şihâbüddin Gazi b. el-Muğîs Ömer b. Ebû Bekir b. Muhammed b. Ebû Bekir el-Âdil. Muhaddis olup babasının halası Mûnise Hatun'dan hadis dinledi. 740 yılında vefat etti. İbn Râfî', *Zeylû târihi 'l-Birzâlî*, 187.

²⁰⁸ Hal tercemesini bulamadım. Zebîdî'nin zikrettiği üzere vefatı ile verilen bilgi yanlıştır.

²⁰⁹ Osman b. Ömer b. Ebû Bekir es-Sânî b. Muhammed b. el-Âdil Fahreddin. Çok acı çekmiş bir emirdir. Yirmi yıldan fazla tutuklu kalmıştır. Eşref Halil b. Kalavun 690 yılında onu serbest bırakmış ve kendisine maaş bağlamıştır. böylece okuma ve istinsah ile meşgul oldu. Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ 'ü'l-kulûb*, 451;

²¹⁰ Hal tercemesini bulamadım.

²¹¹ Hal tercemesini bulamadım.

²¹² Hal tercemesini bulamadım.

²¹³ Hal tercemesini bulamadım.

²¹⁴ Murtazâ yanılmıştır. Doğrusu bu Mûsâ'nın, Aksis'in torunu olmasıdır. Oğlu Yûsuf b. Aksis Selahaddin, babası gibi el-Melikü'l-Mes'ûd lakabını taşıyordu. Mûsâ, Yûsuf b. el-Kâmil'in oğludur. Bkz.: Makrîzî, *es-Sülûk*, I/337, 394, 296. Buna göre Murtazâ oğlunun isminin yerine torununu, oğlu diye zikretmiştir.

118. el-Melikü'l-Müğîs Celaleddin Ömer²¹⁵ Dimaşk nâibidir.

119. el-Melikü'l-Muazzam Gıyâseddin Turanşah. Hasankeyf emiri. ²¹⁶ Dimyat'taki Vâkıâ'nın hâkimidir. Burayı on bir ay yedi gün elinde bulunduran Firensis'in (Francis) elinden, el-Muazzam Îsâ'nın idaresinin sonunda ve Halil'in annesi Şeceretüddürr'ün saltanatının başlangıcında kurtarmıştır.

Ardında bıraktığı oğulları şunlardır:

120. el-Melikü'l-Muvahhad Abdullah²¹⁷ Zehebî *Târîhu'l-İslâm*'da hal tercemesini yazmıştır.

Ardında bıraktığı oğulları şunlardır:

121. 701/1302 yılında el-Melikü'l-Kâmil Ebû Bekir²¹⁸

122. Torunu el-Melikü'l-Âdil²¹⁹ Ona el-Mücâhid Şihabüddin Gazi b. el-Melikü'l-Mücîr Muhammed b. Ebû Bekir de denilmiştir. Babası ve dedesi gibi Hasankeyf emiridir.

İki oğlu vardır:

123. el-Melikü'n-Nâsır Ahmed [b. Gazi]²²⁰

124. el-Melikü'l-Âdil Ebû'l-Mefâhir Fahreddin Süleyman [b.Gazi]. Hasankeyf'in idaresini devralmıştır.²²¹

Ahmed'in oğulları:

²¹⁵ Ömer b. es-Sâlih Eyyûb b. el-Kâmil Muhammed b. el-Âdil. 642 yılında Dimaşk'ta vefat etmiştir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/215; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 426; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/165;

²¹⁶ Turanşah b. es-Sâlih Eyyûb b. el-Kâmil Muhammed b. el-Âdil. Mısır'daki son Eyyûbîdir. 648 yılında vefat etmiştir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/241; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/180; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI/364; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 185; Kütübî, *Fevâtü'l-vefeyât*, II/185. Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/154. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 427.

²¹⁷ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*'de (I/434) ondan bahsetmiş ancak vefatına değinmemiştir.

²¹⁸ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*'de (I/434) ondan bahsetmiş ve 727 yılında öldürüldüğünü söylemiştir. Murtazâ'nın "701 yılında" ifadesinin anlamını çözemedim.

²¹⁹ Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*'ta (I/154) ondan bahsetmiş ancak vefatına değinmemiştir. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (469-470) ondan bahsetmiş ancak vefatına değinmemiştir. Ayrıca onun, es-Sâlih Ebû Bekir ve el-Âdil Süleyman'ın babası olduğunu belirtmiştir. Ebû Bekir'in hal tercemesini yazmış ve 776 yılında Hasankeyf kalesinin hâkimi olduğunu kaydetmiştir.

²²⁰ Hal tercemesini bulamadım.

²²¹ Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*'ta (I/154) ondan bahsetmiş ve 780 yılında melik olduğunu söylemiştir. 827 yılında vefat etmiştir. Bkz.: Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, IV/317; Dehmân, *Halekatün mefkûde*, 312; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/178; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, III/268; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 470-471.

125. el-Melikü'l-Celîl Selahaddin Yusuf²²² Hâfız İbn Hacer hal tercemesini yazmış ve onu övmüştür. 819/1416 yılında Mısır'da vefat etmiştir.

Süleyman'ın oğulları:

126. el-Melikü'l-Eşref Ahmed [b. Süleyman]²²³

127. Muhammed²²⁴

Ahmed 836/1433 yılında Hasankeyf'te vefat etmiştir.

Oğulları şunlardır:

128. Osman [b. Ahmed]²²⁵

129. el-Melikü'l-Kâmil Halîl [b. Ahmed]²²⁶ Babasından sonra Hasankeyf'in emiri oldu. 856/1452 yılında vefat etti.

130. el-Melikü'l-Kâmil Ahmed²²⁷

131. Hasan.²²⁸ Amcasından sonra Hasankeyf'in emiri oldu. 859 yılında vefat etti.

Muhammed b. Süleyman'ın oğulları:

132. Halef.²²⁹ Amcasının oğlundan sonra Hasankeyf'in emiri oldu. 866 yılında vefat etti. Onunla birlikte Hasankeyf'teki devletleri, Irak ve Azerbaycan'ın hâkimi Uzun Hasan eliyle ortadan kalktı.

²²² Yûsuf b. Ahmed Gazi b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdullah b. Turan Şah b. Eyyûb b. el-Kâmil Muhammed b. el-Âdil. Sehâvî nesebini bu şekilde belirtmiştir. İbn Hacer'in öğrencilerinden bir âlim idi. 819 yılında vefat etmiştir. Sehâvî, *ed-Dev'ü'l-lâmi*, X/293;

²²³ Ahmed b. Süleyman b. Gazi b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdullah. Babasından sonra 827 yılında Hasankeyf emiri oldu. 836 yılında öldürüldü ve Hasankeyf'e defnedildi. Sehâvî, *ed-Dev'ü'l-lâmi*, I/308; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, VII/216; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 477.

²²⁴ Zambaur onu zikretmemiştir. Doğrusu adının Muhammed değil, Mahmud olmasıdır.

²²⁵ Hal tercemesini bulamadım.

²²⁶ Halil b. Ahmed b. Süleyman b. Gazi b. Ebû Bekir b. Abdullah. 836 yılında Hasankeyf'in emiri oldu. 856 yılında oğlu ona saldırdı ve hapiste iken öldürdü. Bkz.: Sehâvî, *ed-Dev'ü'l-lâmi*, III/192; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/154. İbn Hacer, *ed-Düerü'l-kâmine*, ; Dehmân, *Halekatün mefkûde*, 215.

²²⁷ Ahmed b. Halil b. Ahmed b. Süleyman b. Gazi. el-Kâmil el-Eyyûbî. Yeğeni Nasır'dan korktuğu için Tebriz'deki Cihanşâh'ın yanına kaçtı. Çok geçmeden Nâsır'ı öldürüldü. O da yaklaşık iki yıl boyunca hâkimi olduğu kaleye getirildi. Daha sonra amcasının oğlu Halef b. Muhammed b. Süleyman onu mağlup etti. Hasan Bey'in iktidarı ele geçirmesinden sonra Bağdat'a, oradan da Mısır'a kaçtı. Hoşkadem zamanında orada vefat etti. Bkz.: Sehâvî, *ed-Dev'ü'l-lâmi*, I/294; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/154. Dehmân, *Halekatün mefkûde*, 315.

²²⁸ Hasan b. Osman b. Ahmed b. Gazi. Hasankeyf emiri. Amcasının oğlu, 859 yılında onu öldürdü ve yerine geçti. Bkz.: Sehâvî, *ed-Dev'ü'l-lâmi*, III/103.

²²⁹ Halef b. Muhammed b. Süleyman b. Ahmed el-Eyyûbî el-Âdil. Hasankeyf emiri. Ahmed b. Halil, kırk adamla birlikte gece el-Kâmil'e saldırdı. el-Kamil de Hasankeyf'e bağlı Argis Kalesi'ne kaçtı. Amcası Ali b. Mahmûd b. el-Âdil Süleyman'ın oğulları Zeynelâbidîn, Eyyûp ve Abdurrahman, ona saldırıp onu

Onunla birlikte el-Melikü'l-Âdil' Ebû Bekir b. Eyyûb'ün bahsi sona erdi.

Selahaddin Yusuf b. Eyyûb

el-Melikü'n-Nâsır Selahaddin Yusuf b. Eyyûb (no. 25) 532/1138 yılında Tikrit'te doğmuştur. Mısır'da İbn Bint Ebû Es'ad olarak bilinen İmam İbn Ebû'l-Hasan Ali İbrahim b. Müslim el-Ensârî, allame Ebû Muhammed b. Berrî ve Ebû'l-Feth Mahmud b. Ahmed es-Sâbûnî; İskenderiye'de de Hâfız Ebû Tâhir es-Selefi ve fakih Ebû't-Tâhir İsmail b. Mekkî b. Avf; Şam'da ise Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Sadaka, Kutup olarak bilinen Ebû'l-Meâlî Mesûd b. Muhammed en-Nisâbü'rî, Şeyhu's-şuyûh Ebû'l-Kâsım Abdurrahim b. İsmail en-Nisâbü'rî, Emir Ebû'l-Muzaffar Üsâme b. Mukiz el-Kenânî'den hadis dinledi. Kudüs-ü Şerif'te hadis nakletmiştir. Ondan Hâfız Ebû'l-Mevâhib b. Sasrî, ed-Dımaşkî Ebû Muhammed el-Kasım b. Ali b. Asâkir ed-Dımaşkî, fakih Ebû Muhammed Abdullatif b. Ebû'n-Necib es-Sühreverdî ve İbn Şeddâd olarak bilinen fakih Ebû'l-Mehâsin Yusuf b. Râfi' ile diğer kişiler hadis dinlemiştir Kudüs'ü fethetme ve kıyıdaki Frenk kalelerini ele geçirmesiyle tanınmaktadır. Mısır ve Şam topraklarını dolduran cömertlikleri herkesin dilindedir.²³⁰ 27 safer 589/1193 Çarşamba günü Şam'da vefat etmiştir.

Selahaddin'in oğulları

On dokuz oğlu vardır.²³¹

133. Birincisi: Şam emiri el-Melikü'l-Efdal Ebû'l-Hasan Ali.²³² İskenderiye'de de Hâfız Ebû Tâhir es-Selefi ve fakih Ebû't-Tâhir ez-Zührî'den hadis dinledi. 622/1225 yılı

öldürene kadar yedi yıl melik olarak devam etti. Oğlu Harun'u da öldürdüler. Bu iç kişi içinden Zeynelâbidîn ilk olarak melik oldu. Lakabı es-Sâlih idi. Daha sonra bu iç kişi, anlaşmazlığa düştüler. Emir Hasan Bey, emirliği ellerinden alıp onları öldürdü. Böylece Eyyûbîlerin Hasankeyf'teki devleti ortadan kalktı. Bkz.: Sehâvî, *ed-Dev'ü'l-lâmi'*, III/185. Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/154. Zambaur hataen onu Halef b. Muhammed b. Ahmed olarak zikretmiştir. İbnü'l-İmâd da vefat tarihini 867 olarak vermiştir.

Zambaur Hasankeyf'teki Eyyûbî meliklerine şu kişileri de eklemiştir:

1- Halil es-Sânî b. Süleyman b. Ahmed. 866 yılında melik olmuştur.

2- Süleyman es-Sânî b. Halil b. Süleyman. Melik olduğu yıldan bahsetmemiştir.

3- Hüseyin b. Halil b. Halil. 930 yılında melik olmuştur.

²³⁰ Bu terceme Münzirî'den alınmıştır.

²³¹ İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta on sekiz oğlu ve bir kızı olduğunu belirtmiştir. Burada Zebidî on dokuz erkek çocuktan bahsetmiş, bir kız çocuğundan bahsetmemiştir. Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*'da (VIII/434) on altı oğlu ve bir kızı olduğunu belirtmiştir. Ancak Turan Şah, Eyyûb, Ömer ve Böri gibi Zebidî'nin bahsettiği çocuklarından bahsetmemiştir. İbn Vâsıl *Müferricü'l-Kürûb*'da onun arkasında on yedi oğlu ve bir kız çocuğu bıraktığını belirtmiştir. (II/423)

²³² Ali b. Yusuf. Şam sultanı olmuştur. 622 yılında vefat etti. (Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/101; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/108; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, II/423; İbn Tağrîberdî, *en-*

Safer ayının 25'inde Sümeysat'ta cuma namazından sonra aniden vefat etti. Şeyh Alamüddin Ali b. Mahmud es-Sâbûnî'nin imamlık yaptığı kişiler arasındaydı.

134. İkincisi: el-Melikü'l-Aziz Ebü'l-Feth Osman. Babasının Mısır'daki vekilidir.²³³ 567/1172 yılında cemâziyelevvel ayının ikinci günü dünyaya geldi. İskenderiye'de de Hâfız Ebû Tâhir es-Selefi ve İsmail b. Mekkî ez-Zührî'den hadis dinledi. Mısır'da ise Ebû Muhammed b. Berrî en-Nahvî'den hadis dinledi.

Münzirî²³⁴ İskenderiye limanında hadis naklettiği haberinin kendisine ulaştığını belirtmiştir. Feyyûm'a ava gittiğinde atından düşmüş ve hummaya yakalanmıştı. Daha sonra Kahire'ye getirilmiştir. 595/1199 yılının Muharrem ayının yirminci gecesi orada vefat etmiştir. Ertesi gün İmam Şâfiî'nin yanına, onun türbesine defnedilmiştir.

Osman b. Yusuf'un oğulları

Çocukları şunlardır:

135. Rükneddin Ebû Muhammed Yunus.²³⁵
136. Selahaddin Ebü'l-Muzaffer Yusuf²³⁶
- İkisi de İbn Taberzed'den hadis dinlemiştir.
137. el-Melikü'l-Emced²³⁷
138. el-Melikü'l-Mansûr Muhammed²³⁸ Çocuk iken Mısır'da babasının vekiliğini yaptı.
139. Üçüncüsü: el-Melikü'z-Zâhir Gıyaseddin Ebû Mansûr Gazi.²³⁹ Halep emiri. 613/1216 yılında cemâziyelâhir ayında vefat etmiştir.

Nücûmü'z-zâhire, VI/262; Safedî, *Ümerâ'ü Dimaşk*, 58; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 145; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 256; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/151. Münzirî, *et-Tekmile*, III/140.

²³³ Osman b. Yusuf. Mısır emiri. 595 yılında vefat etti. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IV/319; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, II/424; Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris*, I/382; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VI/120; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/18; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 16. (596 yılında vefat ettiğini belirtmiştir.) Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/150. Zehebî, *el-İber*, IV/287; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 235; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/460; Münzirî, *et-Tekmile*, III/320.

²³⁴ Münzirî, *et-Tekmile*, I/320.

²³⁵ Hal tercemesini bulamadım.

²³⁶ Hal tercemesini bulamadım.

²³⁷ Hal tercemesini bulamadım.

²³⁸ Muhammed b. Osman b. Yusuf. 585 yılında doğdu. 595 yılında babasının ölümünden sonra dünyaya geldi. İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VI/146. Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/150. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 340;

²³⁹ Gazi b. Yusuf. Halep emiri. 613 yılında vefat etti. (Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/55; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, II/424; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 252; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*,

Çocukları:

140. Halep emiri el-Melikü'l-âzî Gıyaseddin Muhammed.²⁴⁰ 643/1246 yılında vefat etmiştir.

Üç çocuğu vardır:

141. Şam ve Halep emiri el-Melikü'n-Nâsır Yusuf.²⁴¹ 659/1261 yılında Tebriz'de Hülâgû savaşında öldürüldü.

142. el-Melikü'z-Zâhir Gazi.²⁴² Kardeşi Yusuf'la birlikte öldürüldü.

143. el-Melikü'z-Zâhir olarak da anılan Ali.²⁴³

Ali b. Muhammed b. Gazi'nin çocukları

Oğulları şunlardır:

144. Emir Nureddin Ali.²⁴⁴

145. Zübale lakaplı Emir Ahmed.²⁴⁵ Annesi Ümmü'l-Kamer'dir. Ahmed güzel, endamlı, cömert ve cesurdu. 680/1281 yılında Mısır'da vefat etmiştir.

XIII/71; İbn Tağrıberdî, *en-Nücumü'z-zâhire*, VI/217; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 94; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/152. Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/579. Münzirî, *et-Tekmile*, III/368.

²⁴⁰ Muhammed b. Gazi b. Yusuf. Halep emiri. 634 yılında vefat etmiştir. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/168; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 341. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/145; İbn Tağrıberdî, *en-Nücumü'z-zâhire*, VI/297; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 165; Kütübî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, IV/306; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/152. Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/703;

²⁴¹ Yusuf b. Muhammed b. Gazi b. Yusuf. 648 yılında Halep ve ardından Dımaşk emiri. On yıl emirliğini yapmıştır. 659 yılında öldürülmüştür. Bir görüşe göre 658 yılında vefat etmiştir. Bkz. Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris*, I/115; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/299; İbn Tağrıberdî, *en-Nücumü'z-zâhire*, VII/203. Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 212; Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/202; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 408.

²⁴² Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb*, I/156. Gazi b. Muhammed b. Gazi. 659 yılında Tatarlar tarafından öldürülmüştür. Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 421.

²⁴³ İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta ondan bahsetmekle birlikte vefatını zikretmemiştir. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 421-422. Zambaur onu zikretmemiştir. 569 yılında vefat etmiştir. Bkz.: Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, II/130. Zambaur, Muhammed b. Gazi'nin çocukları arasında II. Keyhüsrev ile evlenen Gazi Hatun ile Hama emiri II. Mansur ile evlenen Ayşe Hatun'dan da bahsetmektedir. (I/156); İzzeddin Askalânî de *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (326) onu zikretmiştir.

²⁴⁴ Hal tercemesini bulamadım.

²⁴⁵ Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Gazi b. Yusuf. 680 yılında Kahire'de yirmi altı yaşında öldü. Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 448;

146. Dördüncüsü: el-Melikü'-Mufaddal Kutbeddin.²⁴⁶ Muzaffereddin Musa da denilmektedir. Ebû Muhammed b. Berrî en-Nahvî ve başkalarından rivayet etmiştir. Hadis nakletmiştir.

147. Beşincisi: Ebû'l-Abbas.²⁴⁷ Ebû'l-Feth de denilmiştir. el-Melikü'l-Müşemmir Hızır. İbn Nukta bu şekilde zikretmiştir. Ebû Hâmid es-Sâbûnî de onu takip etmiştir. Ona el-Melikü'z-Zâfir de denilmektedir. 568/1173 yılında doğdu. Mısır'da rivayet etmiştir. Çok hadis nakletmiş ve dinlemiştir.

Bir oğlu vardır:

148. İbrahim Ebû İshak.²⁴⁸

149. Altıncısı: el-Melikü'l-E'az.²⁴⁹ Muizz Şerefeddin Ebû Yusuf Yakub da denilmektedir. 572/1177 yılında doğdu. Haremeyn ve Şam'da hadis dinlemiş ve nakletmiştir. 624/1227 yılında vefat etmiştir.

150. Yedincisi: el-Melikü'l-Muizz İshak.²⁵⁰

151. Sekizincisi: el-Melikü'l-Müeyyed Mesûd.²⁵¹

152. Dokuzuncu: el-Melikü'l-Cevâd Eyyûb ve kızı.²⁵²

153. Hatun'un soyu.²⁵³ İbrahim b. Halil'den rivayet etmiştir.

154. Onuncusu: el-Melikü'l-Eşref Azizüddin Ebû Abdullah Muhammed.²⁵⁴

²⁴⁶ Musa b. Yusuf b. Eyyûb el-Melikü'l-Mufaddal. 631 yılında vefat etti. Bkz.: Makrîzî, *es-Sülûk*, I/249; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 270. Ancak vefatını belirtmemiştir. Münzirî, *et-Tekmile*, III/377. 631 yılında orada öldü.

²⁴⁷ Hızır b. Yusuf b. Eyyûb el-Melikü'z-Zâfir. 627 yılında vefat etti. Bkz.: Makrîzî, *es-Sülûk*, I/240; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 266. Ona Müşemmir denilmesinin sebebi şudur: Babası ülkeyi çocukları arasında paylaştırırken "Ben müşemmirim" demiş ve bu kelime onun için kullanılmaya başlanmıştır.

²⁴⁸ Hal tercemesini bulamadım.

²⁴⁹ İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (270) ondan söz etmiş ve 572 yılında Mısır'da doğduğunu söylemiştir. Ancak vefatından bahsetmemiştir. (73B) *Müferricü'l-kürûb*'da geçen "Eğar" kelimesi hatalıdır.

²⁵⁰ Makrîzî, *es-Sülûk*'ta 154 yılı içinde (I/154) ondan bahsetmiştir. 625 yılında avlanırken atının ona çifte atması sonucu vefat etmiştir. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 265.

²⁵¹ Mesut b. Yusuf b. Eyyûb. 571 yılında doğdu. 606 yılında vefat etti. Bkz.: İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, II/424; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 251; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/55; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 67; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VI/262.

²⁵² Eyyûb b. Yusuf b. Eyyûb. 578 yılında doğdu. Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 270; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, II/425.

²⁵³ Zehebî *el-Müştebih*'te (III/640) onu zikretmiştir. Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, V/170. İbn Hacer, *Tebşîrü'l-müntebih*, IV/1414.

²⁵⁴ *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta onun 575 yılında doğduğu ve el-Muhsin'in kardeşi olduğu zikredilmektedir. Ancak vefatından bahsetmemiştir. (270)

Oğulları şunlardır:

155. Seyfeddin Ebû Bekir.²⁵⁵

156. Nureddin Mahmûd²⁵⁶

603/1207 yılında Halep'te babaları ile birlikte İbn Taberzed'den bütün Geylaniyyeleri dinlemiştir.

157. On birincisi: el-Melikü'l-Mansûr Ebû Bekir.²⁵⁷

158. On ikincisi: el-Melikü's-Sâlih.²⁵⁸

159. On üçüncüsü: el-Melikü'l-Gâlib Ferruhşah.²⁵⁹

160. On dördüncüsü: Böri.²⁶⁰ Fâzıl bir insandı. Bir şiir divanı vardır. Hâfız *et-Tebşîr*'de bunu nakletmiştir.

161. On beşincisi: İmadeddin Şâdi.²⁶¹

162. On altıncısı: el-Melikü'z-Zâhir.²⁶² Münzirî, *et-Tekmile*'de²⁶³ ez-Zâhir Ebû Süleyman Davud olarak belirtmiştir. Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Hamza b. Ali es-Sülemî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Harrânî ve diğer Şamlılar ile allâme Ebû Muhammed b. Berrî en-Nahvî, Ebû'l-Kasım Hibetullah b. Ali el-Ensari ve diğer Mısırlılar ona icazet vermiştir. 632/1235 yılında 9 Safer günü Fırat nehri üzerindeki meşhur Bire kalesinde vefat etmiştir.

ez-Zâhir Davud b. Yusuf'un oğlu

²⁵⁵ Bkz.: İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 271;

²⁵⁶ Hal tercemesini bulamadım.

²⁵⁷ *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta ondan söz edilmiş ve babası hayatta iken vefat ettiği belirtilmiştir. (271) İbn Şeddad, *es-Sîretü'l-Yûsufiyye*'de (26) ondan bahsetmiş ve onun ergen veya gençken öldüğünü belirtmiştir. (*Sîretü Selâhaddin*, 26; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, II/425; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, I/ 277; Ancak Ebû Şâme vefatını belirtmemiştir.

²⁵⁸ İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (269) onu zikretmiştir.

²⁵⁹ İzzeddin Askalânî ve İbn Vâsıl adını Melik Şah, doğum tarihini de 578 olarak belirtmişlerdir. Ancak vefatını belirtmemişlerdir. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 279)

²⁶⁰ Zebîdî, bu Böri'den söz ederken hata etmiştir. Zira Selahaddin'in Böri adında bir oğlu yoktu. Bu Böri, kardeşi olan Böri b. Eyyûb'tur. Küçük bir divanı olup edip ve şairdi. Bkz.: Zehebî, *el-İber*, IV/337. Zebîdî de *et-Tebşîr*'de (I/113) aynı hataya düşen İbn Hacer'in rivayet ettiği bu bilgiyi aktarmış olabilir.

²⁶¹ *Şifâ'ü'l-kulûb*'a (271) göre adı Ömer'dir. Zambaur onu zikretmemiştir. Bu kişi hakkında ihtilaf edilmiştir.

²⁶² Davud b. Yusuf. Sumeysat yakınlarındaki Bire emiridir. 632 yılında vefat etti. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/148; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 266. İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, II/424;

²⁶³ Münzirî, *et-Tekmile*, I/383.

163. el-Melikü'l-Muazzam Zeynüddin. Aynı zamanda Rükneddin Arslan da denilmektedir.²⁶⁴ 591/1195 yılında doğdu. Şam ve Kahire'deki es-Saydelânî'den genel icazet ile hadis nakletmiştir. Hâfız el-Birzâlî'ye icazet vermiştir.

Arslan b. Davud b. Yusuf'un oğlu

164. Oğlu Takiyüddin Ömer b. Aslan'dır.²⁶⁵ Annesi Ümmü'l-Hasan Fatıma bint el-Melik Hüseyin'dir. Meclislerde annesinden hadis dinlemiştir.

165. On yedincisi: el-Melikü'l-Muhsin Zahîrüddin Ebü'l-Abbâs.²⁶⁶ 577/1182 yılının rebülevvel ayında Mısır'da dünyaya geldi. Şam'da Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Sadaka el-Harrânî ile buralı olan ve buraya gelen çok sayıda âlimden hadis dinledi. Mısır'da Ebü'l-Kâsım Hibetüllah b. Ali b. Mesûd el-Ensârî ve zümresinden hadis dinledi. Mekke'de ve diğer yerlerde de çok sayıda kişiden hadis dinledi. Hadis nakletmiştir. Münzirî şöyle demiştir: Ondan²⁶⁷ semâa muvaffak olamadım. Ancak bana birden fazla icazet verdi." İbnü'l-Adîm'in *Târîhu Haleb*'inde geçtiğine göre İbn Hanbel'in *el-Müsned*'ini Hanbel el-Mükebbir ve İbn Taberzed'den dinlemiştir. 633/1236 yılında 24 Muharrem günü Halep'te vefat etmiştir.

el-Muhsin Ahmed b. Yusuf'in oğulları

Oğulları şunlardır:

166. el-Melikü'l-Mesûd Ebû Muhammed Ali.²⁶⁸ Üç yaşında kardeşi Muhammed ve babasıyla birlikte İbn Taberzed'in (meclisine) katıldı.

167. Ümmü'l-Hasan Fatıma Hatun.²⁶⁹ İbn Taberzed'den rivayet etmiştir.

²⁶⁴ İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (345) onu zikretmiştir.

²⁶⁵ Hal tercemesini bulamadım.

²⁶⁶ Ahmed b. Yusuf Selahaddin'in oğulları içinde hadise en fazla önem veren kişidir. Zâhiriye hadis mecmualarında çok sayıda semâ kaydı bulunmaktadır. Doğru vefat tarihi de yazarın belirttiği gibi değil, 634 yılıdır. Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, VI/298; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/162; Zehebî, *el-İber*, 634 yılı; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 267; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, II/425;

²⁶⁷ Münzirî, *et-Tekmile*, III/432.

²⁶⁸ Adı, İbn Taberzed'in semâında geçmektedir. Semâ kayıtları için ekler bölümüne bakılabilir. Bu kayıta iki yaşındayken katıldığı belirtilmektedir. Üç yaşındayken başka bir semâa katılmış olabilir.

²⁶⁹ Fatıma bint Ahmed b. Yusuf. Ünlü bir muhaddis olup 678 yılında vefat etmiştir. Onun faziletleri hakkında bir kitap yazılmıştır. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/362; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, IV/32. Vefat tarihi tashih edilmelidir. Ekler bölümündeki semâ kayıtlarına bakınız.

168. On sekizincisi: el-Melikü'l-Muazzam Turan Şah.²⁷⁰ 658/1260 yılında yetmiş bir yaşında vefat etti.

169. On dokuzuncusu: emir Nusratüddin İbrahim.²⁷¹ Rivayet etmiş ve hadis nakletmiştir. *el-Kâmûs* müellifi ve Hâfız *et-Tebşîr*'de ondan bahsetmiştir.

İbrahim b. Yusuf'un oğulları

Oğulları şunlardır:

170. el-Mücahid Ali.²⁷²

Ali b. İbrahim b. Yusuf'un oğulları

Ardında bıraktığı oğulları şunlardır:

171. Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Ebû Bekir b. İsmail b. Ahmed b. Ali el-Mücahidî el-Eyyûbî el-Hamevî el-Halebî eş-Şâfiî.²⁷³ İbnü's-Şemmâ' olarak bilinmektedir. 791/1390 yılında Hama'da doğdu. Babasıyla birlikte Mısır'a geldi. Bulkînî ve el-Velî el-İrakî'nin derslerine katıldı. Zeyn el-Havâfi tarafından kendisine hırka giydirildi. Halep'te ikamet etti. Orada Hâfız Sehâvî ondan hadis dinledi. 863/1459 yılında Mısır'da vefat etti.

Onunla birlikte Selahaddin Yusuf'un çocuklarının bahsi sona erdi.

Böylece 1187/1773 yılında Zilkade'nin bitmesine dokuz günü kala birbirinden ayrı iki mecliste anlatmak istediğimiz şey tamamlandı.

el-Müstedrek 'ale'l-Murtazâ (Murtazâ'nın eserinin eksiklerinin tamamlandığı bölüm)

Girişte Murtazâ'nın (Allah ona rahmet etsin) Eyyûb'un pek çok oğlu ve kızının ismini zikretmediğini belirtmiştik. İşte burada, onu kaçırdığı ve bizim ulaşabildiğimiz bazı isimleri ekleyeceğiz:

²⁷⁰Turan Şah b. Yusuf. Zamanındaki Eyyûbî hanedanının reisiydi. 658 yılında vefat etti. Bkz.: İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, V/292; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/372; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 268.

²⁷¹Makrîzî, *es-Sülûk*'ta 386 yılı içinde (I/372) ondan bahsetmiştir. 651 yılında hayattaydı. Bkz.: *el-Kâmûs*, Nsr maddesi. İbn Hacer, *et-Tebşîr*, I/94.

²⁷²*Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (74'a) ona işaret edilmiştir.

²⁷³Sehâvî *ed-Dav'ü'l-lâmi*'de (IV/142) iyi bir hal tercemesini yazmış ve Zâhir adında bir oğlu olduğundan bahsetmiştir.

1- (Murtazâ) Davud b. Şîrkûh es-Sânî'nin (no. 9) Hasan b. Davud b. Şîrkûh adında bir oğlu olduğunu belirtmeyi unutmuştur. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (395) ondan bahsetmiş ancak vefatına değinmemiştir.

2- (Murtazâ) Eyüp b. Şâdi Ebü'l-Mülûk'un iki kızı olduğunu söylememiştir. (Birincisi) Şam'daki Berrâniye ve Cevvâniye medreselerinin bânisi Sittüşşam'dır. 616 yılında Şam'da vefat etmiştir. Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, I/277; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 229;

(İkincisi) Rabia Hatun'dur. O da Selahaddin'in anne-baba öz kız kardeşidir. Şam'daki Sâlihiyye medresesinin sahibidir. Ayrıca Erbil emiri Muzaffereddin Gökböri'nin eşidir. Eyyûp oğullarının soyundan gelip kalan tek kişidir. 643 yılında Dimaşk'ta vefat etmiştir. Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, II/89; Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, 177; İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 230;

(Eyüp b. Şâdi'nin) Tâcü'l-Mülûk Böri adında bir oğlu vardır. Bkz.: Zehebî, *el-İber*, 568 yılı. Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*'da (I/295) altı kızı olduğundan bahsetmiştir.

3- (Murtazâ) el-Melikü'l-Muzaffer Ömer b. Şehinşah'ın (no. 30) Ahmed b. Ömer b. Şehinşah adında bir oğlu olduğunu zikretmemiştir. (Ahmed) 573 yılında Remle Savaşı'nda henüz sakalları yeni çıkmışken öldürülmüştür. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta ondan bahsetmiştir. No. 40'tan sonrasına eklenmelidir.

4- (Murtazâ) el-Melikü'l-Muzaffer Takiyüddin Mahmud'un (no. 45) üç kızı olduğunu zikretmemiştir:

1- Melike Hatun. 656 yılından kısa bir süre önce vefat etmiştir.

2- Dünya Hatun. 683 yılından kısa bir süre sonra vefat etmiştir.

3- Mûnise Hatun. Hama'daki Hatuniye medresesini inşa etmiştir. Bu medrese Dâru'l-Ekrem olarak bilinen Dâru'l-Vezir'dir (vezir evi). (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 447.)

5- (Murtazâ) el-Melikü'l-Efdal Nâsirüddin Muhammed b. İsmail'in (no. 51) İsmail b. Muhammed b. İsmail b. Ali İmadeddin b. el-Efdal b. el-Müeyyed adında bir oğlu olduğunu zikretmemiştir. (İsmail b. Muhammed) 758/1357'de genç yaşta vefat etmiştir. (İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I/377.)

6- (Murtazâ) tarihçi el-Melikü'l-Müeyyed İmadeddin İsmail'in (no. 50) Ali b. İsmail b. Ali b. Mahmud b. Muhammed b. Ömer b. Şehinşah b. Eyyûb el-Melikü'l-Efdal b. el-Müeyyed b. el-Efdal b. el-Muzaffer adında bir oğlu olduğunu zikretmemiştir. Babasından sonra 732/1332 yılında Hama sultanı olmuştur. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 326.)

7- (Murtazâ) el-Melikü'l-Kâhir İshak b. el-Âdil'in, Hasan b. İshak b. Ebû Bekir b. Eyyûb adında bir oğlu olduğunu belirtmemiştir. 642/1245 yılında öldürülmüştür. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 326.)

8- (Murtazâ) el-Melikü'l-Âdil Ebû Bekir'in (No. 26) diğer kızlarından bahsetmemiştir. Bunlar no. 72'den sonra eklenecektir.

Kızları şunlardır:

1- Gaziye Hatun bint Ebû Bekir b. Eyyûb. Amcasının oğlu ez-Zâhir Gazi b. Salaheddin ile evlenmiştir. 609/1213 yılında vefat etmiştir. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 327; Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris*, II/268.)

2- Melek Hatun. Hama emiri el-Mansûr Muhammed'in eşidir. el-Muzaffer Mahmud'un annesidir. 616/1219 yılında Hama'da vefat etmiştir. Kocasının için mavi bir elbise ve türbandan ibaret olan yas kıyafetleri giymişti. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 327. Askalânî, adını Melike olarak kaydetmiştir. Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris*, II/268;

3- Halep emiri Dayfe Hatun. ez-Zâhir Gazi, kız kardeşi Gaziye'den sonra 609 yılında onunla evlenmiştir. Çeyizi elli bin dinardı. ez-Zâhir ona elli beş mücevher kolye hediye etti. 640/1243 yılında Halep Kalesi'nde vefat etmiştir. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 328; Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris*, II/268.)

4- Rum emiri Kayser Şah b. Kılıç'ın eşi. (Kayser) 587/1191 yılında amcası en-Nâsır Selahaddin'in yanına geldi. Amcası onu, kardeşi el-Âdil'in kızıyla evlendirdi. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 329.) Askalânî "Adının ne olduğunu bilmiyorum" demiştir.

9- (Murtazâ) Yakub b. el-Adil'in (no. 54) Gazi b. Yakub b. Ebû Bakr b. Eyyûb adında bir oğlu olduğundan bahsetmemiştir. 693 yılında Dımaşk'ta Cûre'deki evinde vefat etmiştir. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 326.) No. 74'Ten sonrasına eklenmelidir.

10- (Murtazâ) İbrahim b. Ebû Bekr b. Yakup b. el-Âdil'in bir kızı olduğundan bahsetmemiştir.

Kızının adı Aymelek b. İbrahim'dir. Adı 733 yılında Şam Camii'nde Osman'ın da hazır olduğu, Kâdî Şüreyh'in *Kitabü'l-kazâ*'sının ikinci bölümünün semâ kaydında babası ve kardeşleri Ahmed ve Muhammed'in isimleriyle birlikte onun da adı geçmektedir. O zaman üç yaşındaydı. Kâdî Şüreyh, *Kitabü'l-kazâ*, 124'a. Aynı şekilde 736 yılında, altı yaşındayken, Kâsiyun dağındaki Mürşidiye medresesinde Râzî'nin mesahasının semâ kaydında babası ve erkek kardeşi Ahmed'in ismiyle birlikte onun adı geçmektedir. (Râzî'nin meşyahası, 175b)

Yine 733 yılında Şam'daki Ribâtü'l-Kalânisi'de Dakkâk'ın sözlüğünün semâında adı geçmektedir. (Dakkâk, *el-Mu'cem*, 114'a)

11- (Murtazâ) İsmail b. Ebû Bekir el-Adil'in (no. 61)

Mahmud b. İsmail b. Ebû Bekir b. Eyyûb, el-Melikü'l-Mansûr adında bir oğlu olduğundan bahsetmemiştir. 688 yılında vefat etmiştir. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 326; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XIII/315; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, I/317; No. 82'Den sonraya eklenmelidir.

12- (Murtazâ) aynı şekilde el-Melikü's-Sâlih İsmail'in, Hatun adındali kızından bahsetmemiştir. Hatun 723 yılında Dâru Kâfûr olarak bilinen evinde vefat etmiştir. Saygı duyulan bir liderdi. Hiç evlenmedi. Ümmü's-Sâlih'in türbesine defnedildi. (İbn Kesîr onu 723 yılı içinde zikretmiştir. Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, I/318.

13- (Murtazâ) yukarıda adı geçen İsmail b. Ebû Bekir'in torunlarından da bahsetmemiştir: Gıyaseddin Muhammed (veya İbn Muhammed) b. Abdülmelik b. İsmail. b. Ebû Bekir b. Eyyûb. 694 yılında vefat etti. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 452.)

14- (Murtazâ) Meyyâfarikîn emiri Gazi b. Ebû Bekir'in (no. 64) es-Saîd Ömer b. Gazi b. Ebû Bekir adındaki oğlundan bahsetmemiştir. es-Saîd Ömer no. 86'dan sonraya kaydedilmelidir. 642 yılında öldürülmüştür. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 326.)

15- (Murtazâ el-Melikü'l-Cevâd Yunus b. Mevdûd'un (no. 90) bir oğlu ve bir kızı olduğunu belirtmemiştir:

(Kızı) Ümmü'l-Hayr Hatun bint el-Cevâd Yunus b. el-Muazzam Memdûd b. el-Âdil'dir. 679 yılında vefat etmiştir. Babasının yanına Kâsiyun'da defnedilmiştir. Muzafferî Camii'nde cenaze namaz kılınmıştır.

(Oğlu) Ali b. el-Cevâd Yunus b. Memdûd b. el-Âdil'dir. 633 yılında vefat etmiştir. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (326) ikisinden bahsetmiş ve Hatun'un 693 yılında vefat ettiğini belirtmiştir. Bu ise yanlıştır. Bunun için İbrahim b. Ömer el-Ca'berî'nin icazet talebine bakılabilir.

16- (Murtazâ) Musa b. Ebû Bekir el-Âdil'in (no. 68) Melike Hatun bint Musa b. Ebû Bekir adında bir kızı olduğundan bahsetmemiştir. Babası bütün mücevherleri ona miras bırakmıştır. Ayrıca Dâru's-Saâde ve Neyrab Bahçesini ona vakfetmiştir. Amcasının oğlu el-Cevâd Yunus b. Memdûd onunla evlenmiş ve sonra ondan boşanmıştır. Boşandıktan sonra amcasının oğlu el-Mansûr b. es-Sâlih İsmail onunla evlenmiştir. 694 yılında vefat etmiştir. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 326.) No. 91'den öncesine eklenmelidir.

İbn Kesîr, bahsi geçen Dârû's-Saâde'den şu şekilde bahsetmiştir: “Eşref Musa, Ferruhşah'ın Dârû's-Saâde denilen evini ve Neyrab'taki bahçesini kızına bıraktı.”

Bu emirenin, 686 yılında vefat eden ve Şam'da vakıflar nâzırı olan Nasıruddin el-Makdisî ile uzun bir hikayesi vardır. O, Eşref'in bu kızının müsrif olduğunu ve bütün mal varlığını Seyf es-Sâmîrî adında bir adama sattığını iddia etmiştir.

Bunun üzerine satışı iptal etmiş ve Sâmirî'nin (aldığı mallara) el koymuş ve emireye iade etmiştir. Bu olay, *el-Vâfî bi'l-vefeyât*'ta geçmektedir. Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris*'te (I/268) Revâhiyye medresesinden bahsederken bu olayı nakletmiştir. (Bkz.: Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, '694 yılı, 164b.

17- *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta Osman b. Ebû Bekir'in (no. 65) Eyyûb adında bir oğlundan bahsedilmiş ve 630 yılında babasının vefatından sonra Subaybe emiri olduğu belirtilmiştir. Daha sonra aynı yıl vefat etmiştir. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 360.)

18- (Murtazâ) el-Muazzam b. el-Âdil'in (no. 69) *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta bahsedildiği gibi on bir kızı olduğunu belirtmemiştir. No. 93'ten sonraya eklenmelidir.

19- (Murtazâ) Davud b. el-Muazzam İsa b. el-Âdil'in Ebû Bekir b. Davud b. İsa b. Ebû Bekir b. Eyyûb Seyfeddin adından bir oğlu olduğundan bahsetmemiştir. (Ebû Bekir) liderlik ve dehayı birleştirmişti. İnsanların yanında yer alırdı. Görünüşü sevimliydi. 683/1284 yılında vefat etti. Mu'zamiye türbesine defnedilmiştir. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 326.)

20- (Murtazâ) el-Melikü'l-Emced el-Hasan b. Davud b. İsa b. el-Âdil'in (no. 100) Muhammed b. Hasan b. Davud b. İsa b. Ebû Bekir Selahaddin adında bir oğlu olduğundan bahsetmemiştir.

İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (326) onu zikretmiştir. Zambaur ondan bahsetmemiştir. *el-Kalâ'idü'l-cevheriyye*'de (147) 703/1304 yılında vefat ettiği belirtilmektedir.

20- Ayrıca (el-Melikü'l-Emced el-Hasan'ın) oğlu Seyfeddin Muhammed b. el-Melikü'l-Emced el-Hasan'dan da söz edilmemiştir. O fâzıl bir fakîh idi. Şiirleri vardır. Muhaddis el-Birzâlî onun hakkında yazmıştır. Cuma günleri babasıyla birlikte Şam'a bağlı Kellâse'de Mizzî'nin kıraatiyle hadis dinlerlerdi. 690/1291 yılından sonra vefat etmiştir. Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris*, I/582;

21- Bu Muhammed'in, Şihâbeddin Ahmed b. Muhammed b. el-Hasan b. Davud adında bir oğlu olduğundan bahsetmemiştir. (Ahmed) 719/1319 yılında vefat etmiştir. (Makrîzî, *es-Sülûk*, II/200)

22- Abdülmelik b. İsa'nın (no. 92) iki oğlu olduğundan bahsetmemiştir: Muhammed b. Abdülmelik b. İsa. 702/1303 yılında vefat etti. Ali b. Abdülmelik b. İsa. 707/1308 yılında vefat etmiştir. Kasiyun'a defnedilmiştir. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (s. 424) ikisinden bahsetmiştir. No. 100'den sonrasına eklenmelidirler.

23- Abdülaziz b. İsa'nın (no. 93) Hatun bint Abdülaziz b. el-Muazzam İsa adındaki kızından bahsetmemiştir. (Hatun) amcasının oğlu el-Muzaffâr Gazi b. en-Nâsır Davud b. el-Muazzam ile evlendi. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (s. 326) ondan bahsetmiştir. No. 102'den sonrasına eklenmelidir.

24- el-Melikü'l-Kâmil Muhammed b. Ebû Bekir'in (no. 70) üç kızı olduğundan bahsetmemiştir:

1- Gaziye Hatun bint Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyûb. 656/1258 yılında vefat etmiştir.

2- Fatıma bint Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyûb. Amcasının oğlu el-Azîz Muhammed b. ez-Zâhir Gazi b. Salaheddin ile evlenmiştir.

3- Âşûrâ bint Muhammed b. Ebû Bekir. Amcasının oğlu en-Nâsır Davud b. el-Muazzam ile evlenmiştir.

İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (s. 385-386) ondan bahsetmiştir. No. 107'den sonrasına eklenmelidir.

- el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb b. el-Kâmil'in (no. 107) Halil b. Eyyûb b. el-Kâmil Muhammed adındaki oğlundan bahsetmemiştir. Annesi Ümmü'l-Veled'dir. 638/1241 yılında doğdu. Çocukken öldü.

İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (s. 326) ondan bahsetmiştir. No. 120'den sonrasına eklenmelidir.

26- Turan Şah b. Sâlih Eyyûb'un (no. 120) torunlarından bahsetmemiştir: Eyyûb b. Ebû Bekr b. Abdullah b. Turan Şah. İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*'de ondan bahsetmiş ve şöyle demiştir: Turan Şah Mısır'da saltanat kurup Hasankeyf'ten ayrılınca, oğlu el-Muvahhid Takiyüddin Abdullah'ı orada bıraktı. Böylece mezkûr Hasankeyf sultanlığına devam etti. Kendisinden sonra yerine Ebû Bekir geçti. Daha sonra bu oğlu (Eyyûb) sultan oldu. 727/1327 yılında öldürüldü. (İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I/434.) No. 123'ten sonrasına eklenmelidir.

27- Osman b. Yusuf Selahaddin'in (no. 134) bütün çocuklarından bahsetmemiştir. *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta oğulları Ali, Ömer, İbrahim, İsa, Mahmud, Ferruhşah, Yusuf, Yunus ile üç kızı ve iki küçük erkek kardeştan bahsedilmemiştir. (İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*, 340.) Bu kişiler no. 138'den sonrasına eklenmelidir.

28- el-Melikü'z-Zâhir Gazi b. Yusuf Selahaddin'in (no. 139) iki oğlundan bahsetmemiştir: Ahmed b. Gazi b. Yusuf el-Melikü's-Sâlih. 651/1253 yılında vefat etmiştir. Yusuf b. Gazi b. Yusuf ise 590/1194 yılında doğmuş ve genç yaşta ölmüştür.

İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (s. 342-343) ondan bahsetmiş ancak vefatına değinmemiştir. Bunlar no. 140'tan sonrasına eklenmelidir.

29- (Murtazâ ez-Zebîdî) Allah ona rahmet etsin, Selahaddin'in tek kızından bahsetmeyi unutmuştur:

Mûnise Hatun bint Yusuf b. Eyyûb. Amcasının oğlu el-Kâmil Muhammed b. el-Âdil Ebû Bekir b. Eyyûb ile 596 yılında onunla evlenmiştir. İzzeddin Askalânî, *Şifâ'ü'l-kulûb*'ta (271) ondan bahsetmiştir.

30- (Murtazâ) Selahaddin'in oğlu el-Melikü'l-Mansûr Hasan'dan da bahsetmeyi unutmuştur. Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*'da 575 yılından bahsederken şöyle demiştir: “Bu yıl el-Melikü'l-Mansûr Hasan b. Sultan Selahaddin vefat etti. Mezarı, Şam'ın dışındaki El-Uveyne'de bulunan Necmiyye mezarlığında Şehinşah Eyyûb'un da olduğu kubbedeki dört mezardan, kible tarafındaki mezardır.” (Bkz.: Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris*, II/300)

Bazı Eyyûbî sultanlarının semâ meclisleri

1

el-Melikü'l-Muhsin Ahmed b. Selahaddin'in kıraat ve semâ kaydı.

Şüreyh b. Yunus'un Kâdî Şüreyh, *Kitabü'l-każâ*'sının ikinci cüzünün semâ kaydı

Zâhiriyye yazma nüshası: Koleksiyon No. 22, 123'a.

Kâdî Şüreyh'in *Kitabü'l-każâ*'sının ikinci cüzünün tamamını Şeyh Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Muammer b. Taberzed'den dinledi. O da Ebû Gâlib el-Bennâ'dan dinlemiştir. O da el-Mevlâ el-Melikü'l-Muhsin, âlim ve hâfız Ebü'l-Abbas Ahmed b. Mevlânâ el-Melikü'n-Nâsır, Salâheddin ve'd-Dünyâ, Sultanü'l-İslam ve'l-Müslimîn, Ebü'l-Muzaffer Yusuf b. Eyyûb b. Şâdi: Yusuf b. Halil b. Abdullah ed-Dimaşkî'nin kıraatiyle almıştır. Bu onun hattıdır.

Allah'ın merhametine giren diğerleri.

Bu, 603 yılının cemâziyelâhir ayının dördü perşembe günüydü. Bunu Ebû Hafs'a okudum. el-Melikü'l-Muhsin de dinledi.

Oğlu Türk Tuğrul ve Habeşli Cevher de dinledi.

İbrahim b. Samsâm b. Abdullah el-Kenânî de dinledi.

604 yılının rebûlâhir ayının on sekizi Pazar günü.

Bu doğrudur. Yusuf b. Halîl b. Abdullah tarafından yazılmıştır.

el-Melikü'l-Muhsin Ahmed b. Selahaddin'in iki çocuğunun semâ kaydı.

İbn Şâhin'in *Fezâ'ilü seyyideti'n-nisâ' ba'de Meryem Fâtıma bint Resûlillâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem*'in olduğu bir cüz

(Zâhiriyye Yazması, Koleksiyon No. 17, 144b)

Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman b. Şâhin'in telif ettiği İbn Şâhin'in *Fezâ'ilü seyyideti'n-nisâ' ba'de Meryem Fâtıma bint Resûlillâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem*'in olduğu bu cüzü, büyük ve sika Şeyh Ebû Hafs Ömer b. Muammer b. Taberzed el-Bağdâdî'nin, Ebû Mansûr Abdurrahman b. Muhammed el-Kazzâz'dan, Ebü'l-Hüseyin b. el-Mühtedî el-Kâdî'dan, onun da İbn Şâhin'den aldığı semâî hakkı ile şu kişiler dinledi:

el-Mevlâ es-Seyyid el-Veledî'l-meymûn el-Melikü'l-Mesûd Şihâbüddin Ebû Muhammed Ali, iki yaşı iken hazır bulundu. Allah onu büyütsün ve korusun.

Kızkardeşi Seyyide Hatun Ümmü'l-Hasan Fatıma, el-Mevlâ el-Melikü'l-Muhsin Zahîruddin Ebü'l-Abbas'ın iki oğlu, Ahmed b. el-Melikü'n-Nâsır Selahaddin Ebü'l-Muzaffer Yusuf b. Eyyûb b. Şâdi dinledi.

Rabbinin affına muhtaç olan İbrahim b. Yusuf b. Muhammed el-Meâfirî'nin kıraatiyle.

Bu onun hattıdır.

el-Melikü'l-Muhsin b. Selahaddin'in semâ kaydı.

(Şeyh Ebü'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. es-Salt ve Şeyh Ebû Ahmed Ubeydullah b. Muhammed b. Ebû Müslim el-Karadî'nin şeyhlerinden rivayet ettikleri rivayetlerden seçilmiş kısımların olduğu cüz.)

(Zâhiriyye Yazması, Koleksiyon No. 18, 292b)

Birçok fazileti kendisinde barındıran, efendi, büyük ve yüce âlim, ilmiyle âmil, takvalı, dinin bereketi, İslam'ın gururu, sultanların efendisi, âlimlerin sultanı el-Melikü'l-Muhsin Ebü'l-Abbas Ahmed b. Din ve dünyanın salâhı, İslam ve Müslümanların sultanı, Allah'ın

mukaddes evinin fâtihi yüce efedimiz, Emîrû'l-mü'minînin yardımcısı el-Melikü'n-Nâsır Ebû'l-Muzaffer Yusuf b. Eyyûb'un semâ (kaydı)

Allah devletini ve saadetini devam ettirsin, babasına ve dedesine rahmet eylesin.

Bu doğrudur ve Ebû'l-Yümn el-Kindî'nin hattıyladır.

4

el-Melikü's-Saîd Fethüddin Abdülmelik b. es-Sâlih İsmail'in semâi

el-Mietü'l-Ferrâviyye Kitabı

(Zâhiriyye Yazması, Koleksiyon No. 23, 1b)

Bunu ondan (Şeyh Zeynüddin Ahmed b. Abdüddâim'den) eş-Sakrâvî'nin kıraatiyle el-Melikü's-Saîd Fethüddin Abdülmelik b. el-Melikü's-Sâlih İsmail b. Ebû Bekir b. Eyyûb, oğlu Muhammed, Ebû Bekir Muhammed b. Abdulhamîd b. Abdülhâdi, Ebû Bekir b. el-Müsmi', oğlu Muhammed, Zeyneddin Ebû Bekir b. Muhammed b. Tarhan'ın oğulları Ahmed ve Muhammed, 667 yılının rebiülevvel ayı sonu Cuma günü dinledi.

5

İbrahim b. Ebû Bekir b. Yakub'un kızı Aymelek'in semâi

Hâfız Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülvâhid b. Muhammed ed-Dakkâk'ın şeyhlerinin sözlüğünün olduğu cüz.

(Zâhiriyye Yazması, Koleksiyon no. 33, 114'a)

ez-Zekî'nin oğulları Cemaleddin ve Ebû Abdullah el-Mizzî'ye sözlüğü okudum.

Üç yaşındaki Aymelek bint İmâdeddin İbrahim b. Ebû Bekir b. Yakub b. el-Melikü'l-Âdil, babasının üvey kızı Cülle ve oğlu Mübarek dinledi.

733 yılının Şaban ayının on birinci Salı günü Rabatü'l-Kalânisî'de.

Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. el-Muhib yazdı.

6

Hatun bint Abdülaziz b. el-Muazzam İsa'nın okutulması

İskenderiye limanı sakini Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. İbrahim er-Râzî'nin fehresesi

(Zâhiriyye Yazması, Koleksiyon No. 133, 175b)

Bu fehresenin tamamını büyük Şeyh, el-Muammer el-Melik Abdülaziz b. Sultan el-Melikü'l-Muazzam Şerefeddin İsa b. Sultan el-Melikü'l-Âdil Seyfeddin Ebû Bekir Muhammed b. Eyyûb dinledi. Allah onu cennetiyle mükafatlandırınsın ve seleflerine rahmet eylesin. Hatîb-i Merdâ'nın senediyle naklettiği semâ ile:

Şeyh, fakîh, âlim Ebü'l-Kâsım Muhammad b. Muhammad b. Muhammad b. Ali b. Abdurrahman el-Hilâlî el-Kaysî el-Mâlikî,

El-mevlâ İmadeddin Ebû İshak İbrahim b. Seyfeddin Ebû Bekir b. Mücîruddin Yakub b. el-Melikü'l-Âdil Seyfeddin Ebû Bekir b. Eyyûb,

çocukları Ahmed ve Aymelek,

Üvey kızı Cülle bint Abdullah dinledi.

Bu, semâ kâtibi Abdulaziz b. Muhammed b. Abdulaziz b. el-Müezzîn el-Bağdâdî el-Verrâk'ın kıraatiyle sabit ve tashih oldu.

736 yılı receb-i mübarek'in on altıncı günü Cuma namazından sonra Şâm-ı Mahrûsa dışındaki Kasiyûn'da bulunan Mürşidiye medresesi.

Kendisinin ve kendisinden rivayetin caiz olduğu herşeyde bize icazet verdi. Allah Muhammed'e ve onun ailesine salât eylesin.

Bu sahihtir. Abdülkadir b. Abdülaziz b. İsa b. Ebû Bekir Muhammed b. Eyyûb yazdı.

7

Emir İmadeddin İbrahim b. Ebû Bekir b. Yakub ile

oğulları Muhammed, Ahmed ve Aymelek,

onların oğulları ve kızlarının semâi

Şüreyh b. Yunus'un *Kitabü'l-ğazâ*'sının ikinci cüzü

(Zâhiriye elyazması, koleksiyon no: 22, 124)

Şüreyh b. Yunus'un (Allah ondan razı olsun) *Kitabü'l-ğazâ*'sının ikinci cüzünün tamamını şu dört şeyhten işittiler: Şeyhimiz, İmamımız, allâme, hâfız, zâhid, hüccet Cemaleddin Ebü'l-Haccâc Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman b. Yusuf el-Mizzî;

imam, allâme, hâfız, hüccet, dinin bayrağı Ebû Muhammed el-Kâsım b. Muhammed b. Yusuf el-Birzâlî;

İmam, âlim, muhaddis Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim b. Ganâyim b. el-Mühendis;

İmam, âlim, mukrî Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ali b. Abdülganî er-Rakkî.

(Onların da) İbnü'l-Buhârî'den, birincisi (olan Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman'ın) Kemâl Abdurrahîm ve Zeyneb bint Mekkî'den, İbnü'l-Birzâlî ve İbnü'l-Mühendis'in Ebû Şeybân'dan, İbnü'l-Mühendis'in de Zeyneb bint Mekkî'den, hepsinin İbn Taberzed'den senediyle semâî ve İmam Cemaleddin Ebû İshak İbrahim b. Yunus el-Ba'lebekî'nin kıraatiyle.

Cemaat:

Takiyüddin Muhammed b. Süleyman el-Ca'berî'nin çocukları Şerefeddin Abdullah ve üç yaşındaki İbrahim;

amcalarının oğlu Ebû Bekir b. Abdullah b. Abdullah el-Ca'berî;

Arkadaşı büyük emir İmadeddin İbrahim b. Seyfeddin Ebû Bekir b. Mücirüddin Yakub b. el-Melikü'l-Âdil;

çocukları Nâsirüddin Muhammed, Esedüddin Ahmed ve üç yaşındaki Aymelek;

Esedüddin'in küçük kızı Cülle;

oğulları Mübarek et-Tekrûrî;

kızları Dâmüssürûr;

Abdurrahim b. Cemaleddin Muhammed b. Şemseddin Muhammed b. Nebâte ve kızı Tayboğa;

Abdurrahman b. Şihabeddin Ahmed b. Mikdâd;

amcasının oğlu Ali b. Abdullah b. Mikdâd;

İbrahim b. Ali b. Ganâyim;

Hamdân b. Mü'min b. Hamdân el-Kerekî;

babası Kaymariye'nin kapıcısı Sâlih b. Abdullah b. Abdullah;

Hüseyin b. Ali b. Temîm el-Baalbekî;

Muhammed b. Ahmed b. İsmail el-Konevî;

İmam Selahaddin Muhammed b. Abdulhak'ın çocukları üç yaşındaki Ahmed ve dört yaşındaki Fatıma;

anneleri yukarıda adı geçen Şeyh Şemseddin Muhammed Rakş'ın kızı Saliha;

Muhammed b. Ahmed b. Meâlî es-Sâlihî;

Muhammed b. Hâşim b. Abdullah;

Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Baba;

Ömer b. Abdüddâim es-Sarsarî'nin kızı üç yaşındaki Sittüşşâm;

annesi Hacı İbrahim es-Sükkerî el-Accâl'ın kızı Hatice;

kızları Kutlu er-Rûmiyye;

Ahmed b. Mahmud b. Muhammed ez-Zehebî;

Muhammed b. İdullah'ın çocukları Muhammed ve beş yaşındaki Fatıma;

Şâğûr'daki Ubeyd b. Muhammed b. Abdülvâlî el-Habbâl;

Arka sayfada (124a'nın sonu) adı geçenler

isimleri yazan büyük emir Seyfeddin Kıpçak b. Sargan er-Rüknî el-Alâî;

oğlu Ebû Abdullah Muhammed;

Bilâl-i Habeşî'nin azatlısı;

tabakanın kâtibi Muhammed b. Ali b. Hasan b. Abdullah b. Abdülhamîd el-Mâlikî;

kız kardeşi dört yaşındaki Sittü'l-gurar;

annesi Hatice bint Osman b. Abdülmelik b. Mervân el-Harrâniyye.

Bu sabit ve tashih edilmiştir.

733 yılının cemâziyevvel ayının on ikisi Cumartesi günü.

Şâm-ı mahrûse'de Emevî Camii'ndeki Meşhed-i Osman'da (Allah ondan razı olsun)

Adı geçen meşâyih, adı geçen cemaate, kendilerine ve onlardan rivayet edilmesi caiz olan her şeye icazet ve izin verdiler.

Hamd yalnız Allah'a mahsustur. Allah, Peygamberimiz Muhammed'e, onun âline ve ashâbına salât ve selam eylesin.

8. Tahkikli Metnin Kaynakları ve Giriş

Yazmalar

1- Zebîdî'nin 1203 yılında Kemal el-Gazzî'yi verdiği icazet (Princeton Üniversitesi elyazması)

2- Zebîdî'nin Muhammed Saîd es-Süveydî'ye verdiği icazet (Princeton Üniversitesi Elyazması)

3- Zebîdî'nin şeylerinin sözlüğü (Medine-i Münevvere Arif Hikmet Kütüphanesi elyazması)

4- Zebîdî, *Tekmiletü 't-Tâc* (Rabat kütüphanesi elyazması)

5- Zebîdî, *et-Târîh* (Paris elyazması)

6- İbn Râfi' es-Sellâmî, *Zeylû Târîhi 'l-Birzâlî* (Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye elyazması)

7- Askalânî, *Şifâ 'ü 'l-kulûb fî menâkıbı Benî Eyyûb* (İngiltere Müzesi elyazması)

İbn Şâhin, *Fezâ 'ilü seyyideti 'n-nisâ ' ba 'de Meryem Fâtıma bint Resûlillâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem* (Zâhiriyye elyazması)

9- Şeyh Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. es-Salt ve Şeyh Ebû Ahmed Ubeydullah b. Muhammed b. Ebû Müslim el-Karadî'nin şeyhlerinden rivayet ettikleri rivayetler (Zâhiriyye elyazması Dımaşk)

10- Şüreyh b. Yunus, *Kitabü 'l-kazâ* (Zâhiriyye elyazması Dımaşk)

11- *el-Mietü 'l-Ferrâviyye* (Zâhiriyye elyazması Dımaşk)

12- Hâfız Ebû Abdullah Muhammed b. el-Vâhid b. Muhammed ed-Dakkâk, *Mu 'cemü 'ş-şüyûh* (Zâhiriyye elyazması Dımaşk)

13- Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. İbrahim er-Râzî, *Mu 'cemü 'ş-şüyûh* (Zâhiriyye elyazması)

9. Matbu Kitaplar

Baytar, *Hilyetü'l-beşer fî târîhi'l-karni's-sâlis 'aşer*, (Tahkik: Muhammed Behcet el-Baytar, Dimaşk 1961)

Cevâd, Mustafa, *Muqaddimetü Tâcü'l-'arûs*, (el-Mektebetü'l-Asriyye, Dâru'l-Fıkr, Beyrut)

Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, (el-Attâr, Kahire 1947)

Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târîhi'l-beşer*, (Kahire 1907)

el-Arşî, Hüseyin b. Ahmed, *Bulûgu'l-merâm fî şerhi miski'l-hitâm fî men tevellâ mülke'l-Yemen min melik ve imâm*, (tahkik: Anistâs Mârî el-Kermelî, Kahire 1939)

el-Cebertî, *Acâ'ibü'l-âşâr*,

el-Hanbelî, Ahmed, *Şifâ'ü'l-kulûb fî menâkıbı Benî Eyyûb* (Tahkik: Nâzım Reşîd, Bağdat 1978)

el-Hazrecî, *el-'Ukûdü'l-lü'lü'yye fî târîhi'd-devleti'r-Resûliyye*, (Komisyon, Londra 1911-1918)

el-Makrîzî, *el-Hıttat*,

el-Makrîzî, *es-Sülûk*, (tahkik: Mustafa Ziyâde, Lecnetü't-te'lîf ve'n-neşr, Kahire 1934)

el-Mehâsinî, Süleyman, *Hululü'-te'ab ve'l-âlâm bi-vüşûli Ebi'z-Zeheb ilâ Dimaşki's-Şâm*, (tahkik: Selahaddin el-Müneccid, Beyrut 1962)

el-Melikü'l-Emced Hasan b. el-Melikü'n-Nâsır Davud el-Eyyûbî, *Nesebü'l-Eyyûbiyyîn, el-Fevâidü'l-celiyye fî'l-fevâidi'n-nâşiriyye*, (Risale ve metinlerden oluşan bir koleksiyon içinde, No: 9, tahkik: Selahaddin el-Müneccid, Beyrut 1978)

el-Münzirî, *et-Tekmile li-Vefeyâti'n-nağale*, (tahkik: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, ikinci baskı, Beyrut 1981)

eş-Şeblencî, *Nûrû'l-eşşâr fî menâkıbı âli beyti'n-nebiyyi'l-muhtâr*, (Bulak 1873)

Ferrâc, Abdüsettâr, *Muqaddimetü Tâcü'l-'arûs*, (Kuveyt 1965)

Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâr*,

Hitti, Philip, *Târîhu'l-'Arabi'l-muhtavvel*, (Trc. Corci ve Cebbûr, Beyrut 1958)

- İbn Hacer, *ed-Dürerü 'l-kâmine*, (Haydarabad Deken, Hindistan)
- İbn Hacer, *Tebşîrû 'l-müntebih bi-tahrîri 'l-Müştebih*, (tahkik: Ali Al-Becâvî, Kahire 1964)
- İbn Hallikân, *Vefeyâtü 'l-a 'yân*, (tahkik: Muhyiddin Abdülhamid, Kahire, 1948)
- İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, (Kahire 1932)
- İbn Şeddâd, *es-Sîretü 'l-Yusufiyye*, (tahkik: Cemâleddin eş-Şeyyâl, Kahire 1962)
- İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü 'z-zâhire*, (Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire)
- İbn Vâsıl, *Müferricü 'l-kürûb*, (tahkik: Cemâleddin eş-Şeyyâl Kahire 1953)
- İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü 'z-zehab*, (el-Kudsî, Kahire)
- Kalkaşendî, *Şubhu 'l-a 'şâ*, (Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye)
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *A 'lâmü 'n-nisâ'*, (Dımaşk 1959, ikinci baskı)
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu 'cemü 'l-mü 'ellifîn*, (Dımaşk 1957)
- Kettânî, Abdulhay, *Fihrisü 'l-fehâris*,
- Lane-Poole, Stanley, *Tabakâtü selâfîni 'l-İslâm*, (Trc. Mekkî el-Ka'bî, Bağdat 1968)
- Mes'ûdî, *Murûcû 'z-zehab*, (Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Kahire 1958)
- Mübârek, Ali, *el-Hıta'î 't-Tevfîkiyyetü 'l-cedîde*, (Bulak 1888)
- Nassâr, Hüseyin, *el-Me 'âcimü 'l- 'Arabiyye*, Kahire.
- Nuaymî, Muhyiddin, *ed-Dâris fî târîhi 'l-medâris*, (Tahkik: Cafer el-Hüseynî, Dımaşk 1948)
- Safedî, *el-Vâfi bi 'l-vefeyât*, (Alman Oryantalist Derneği)
- Safedî, *Ümerâ 'ü Dımaşk, fî 'l-İslâm*, (tahkik: Selahaddin el-Müneccid, Dımaşk 1955)
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir 'âtü 'z-zamân*, (Haydarabad Deken, Hindistan 1951)
- Sübkî, *Tabakâtü 'ş-Şâfi 'iyye* (Kahire, el-Matba 'atü'l-Hüseyniyyetü'l-Mısriyye, 1906)
- Zambaur, *Mu 'cemü 'l-ensâb ve 'l-üsrâti 'l-hâkime fî 't-târîhi 'l-İslâmî*, (Zeki Muhammed Hasan vd., Kahire 1951)

Zebîdî, Murtazâ, *Hikmetü 'l-işrâk ilâ küttâbi 'l-âfâk*, (Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Nevâdirü'l-mahtûât, Kahire 1954)

Zehebî, *el- 'İber fî haberi men gaber*, (tahkik: Selahaddin el-Müneccid ve Fuad Seyyid, Kuveyt)

Zehebî, *el-Müştebeh*, (Tahkik: Ali Muhammed el-Beccâvî, Kahire 1962)

Zekî, Muhammed Emin, *Hulâşatü Târîhi Kürd u Kürdistân*, (Bağdat 1961)

Zeydân, Corcî, *Târîhu âdâbi 'l-luğati 'l- 'Arabiyye*, (İnceleme: Şevkî Dayf, Dâru'l-Hilâl, Kahire 1957)

Ziriklî, *el-A 'lâm*, (İkinci baskı, Kahire 1956)

10. Makaleler

Dehman, Muhammed Ahmed, *Halâkatün mefkûde min silsileti't-târîhi 'l-İslâmî*, (*Dimaşk Arap Akademisi Dergisi*, Cilt 16/306)

Azzûzî, Muhammed el-Arabî, eṭ-Ṭayyib el-Fâsî, (*Dimaşk Arap Akademisi Dergisi*, Cilt 30/87)

SONUÇ

Zengîler Hanedanı'nın devamı olarak ortaya çıkan Eyyûbîler, Türk, Kürt ve Arap kökenli olduğu iddia edilen bir hanedandır. Hanedanın kurucusu Necmeddin Eyyûb, Tikrît valisi iken İmâdüddin Zengî ile ilişkiler kurmuştur. Eyyûbîler, 1164-1169 yıllarında Mısır seferleriyle ün kazanmış, Selâhaddin Eyyûbî, Fâtımî Devletinin Mısır veziri iken Fâtımîleri ortadan kaldırmıştır. Nûreddin Zengî'nin ölümü sonrası Suriye'de etkinliklerini artıran Eyyûbîler, Selâhaddin liderliğinde Haçlılar'a karşı zaferler kazanmıştır. Ancak Selâhaddin'in ölümünden sonra hanedan içi iktidar mücadeleleri ve zayıflamalar yaşanmış, Mısır'daki hakimiyetleri Turan Şah'ın kötü yönetiminden dolayı Memlûkler tarafından sona erdirilmiştir.

Murtazâ ez-Zebîdî'nin "*Tervîhu'l-kulûb*" adlı eseri, Eyyûbîler hakkında farklı kaynaklardan yararlanarak telif ettiği bir eser olup Eyyûbî hanedanındaki kişileri zikretmekte ve haklarında bazı bilgiler vermektedir. Eser, Zebîdî'nin hattıyla yazılan bir elyazması olarak bulunmaktadır. Eser, Eyyûbî ailesinin fertlerine odaklanmakta ve bu kişilerin isimlerini, bazen doğum ve vefat tarihleriyle birlikte zikretmektedir. Ancak, eser hayatları hakkında fazla detay vermemektedir. Bundan dolayı gerektiği kadar kullanışlı değildir.

Selâhaddin el-Müneccid, Princeton Üniversitesi kütüphanesinde bulunan müellif nüshasına dayanarak eseri tahkik etmiştir. Tahkikli nüshada Murtazâ ez-Zebîdî'nin risalesine ek olarak onun hayatı, eserleri ve *Tervîhu'l-kulûb*'un elyazma nüshaları hakkında bilgiler yer almaktadır. Selâhaddin el-Müneccid tarafından tahkik edilen metin, Eyyûbî ailesi ve fertleri hakkında daha fazla detay sunmaktadır. el-Müneccid, Zebîdî'nin eserinde yer almayan bilgileri eklemiş ve isimlerin kısa hal tercemelerini, kaynakları dipnotlarda belirterek sunmuştur. Ayrıca, Zebîdî'nin zikretmediği Eyyûbî kadınlarını ve Eyyûbîlerden âlim ve sultanların isimlerini içeren bir ek de yapmıştır. Kitap isim, mekân ve eserlerin indekslerini de içermektedir.

Eserin içeriğinde, Eyyûbî ailesinin çeşitli fertleri, onların soy kütükleri, hadis dinleme ve rivayet etme faaliyetleri gibi konular detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bilgiler, Eyyûbî ailesinin tarihi ve kültürel mirasına ışık tutmakta ve bu önemli dönemin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Selâhaddin el-Müneccid'in katkılarıyla eser, daha kapsamlı ve güvenilir bir kaynak haline gelmiştir. Bu çalışmada kitabın Türkçe tercümesi ve içeriği hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre eser, Eyyûbî ailesini bir arada sunması

ve çeşitli kaynaklara dayanarak bilgilerin kaynağının verilmesi açısından önem arz etmektedir. Türkçe tercümesinin de bu alanda daha fazla çalışmaya kapı aralayacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Askalânî, İzzeddin, *Şifâ'ü'l-kulûb fî menâkıbı Benî Eyyûb* (İngiltere Müzesi elyazması)
- Azzûzî, Muhammed el-Arabî, eṭ-Ṭayyib el-Fâsî, (*Dımaşk Arap Akademisi Dergisi*, Cilt 30/87)
- Baytar, *Hilyetü'l-beşer fî târîhi'l-karni's-sâlis 'aşer*, (Tahkik: Muhammed Behcet el-Baytar, Dımaşk 1961)
- Cevâd, Mustafa, *Mukaddimetü Tâcü'l-'arûs*, (el-Mektebetü'l-Asriyye, Dâru'l-Fikr, Beyrut)
- Dakkâk, Ebû Abdullah Muhammed b. el-Vâhid b. Muhammed, *Mu'cemü's-şüyûh* (Zâhiriyye elyazması Dımaşk)
- Dehman, Muhammed Ahmed, *Halâkatün mefkûde min silsileti't-târîhi'l-İslâmî*, (*Dımaşk Arap Akademisi Dergisi*, Cilt 16/306)
- Dündar, Mahmut, *Mısır Eyyûbilerinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014)
- Ebû Şâme, *Zeylû'r-ravzateyn*, (el-Attâr, Kahire 1947)
- Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târîhi'l-beşer*, (Kahire 1907)
- el-Arşî, Hüseyin b. Ahmed, *Bulûğu'l-merâm fî şerhi miski'l-ḥitâm fî men tevellâ mülke'l-Yemen min melik ve imâm*, (tahkik: Anistâs Mârî el-Kermelî, Kahire 1939)
- el-Cebertî, *Acâ'ibü'l-âşâr*,
- el-Hanbelî, Ahmed, *Şifâ'ü'l-kulûb fî menâkıbı Benî Eyyûb* (Tahkik: Nâzım Reşîd, Bağdat 1978)
- el-Hazrecî, *el-'Ukûdü'l-lü'lü'iyye fî târîhi'd-devleti'r-Resûliyye*, (Komisyon, Londra 1911-1918)
- el-Makrîzî, *el-Hıtaṭ*, Bulak, 1853.
- el-Makrîzî, *es-Sülûk*, (tahkik: Mustafa Ziyâde, Lecnetü't-te'lîf ve'n-neşr, Kahire 1934)
- el-Mehâsinî, Süleyman, *Hululü'te'ab ve'l-âlâm bi-vüṣûli Ebi'z-Zeheb ilâ Dımaşkı's-Şâm*, (tahkik: Selahaddin el-Müneccid, Beyrut 1962)
- el-Melikü'l-Emced Hasan b. el-Melikü'n-Nâsır Davud el-Eyyûbî, *Nesebü'l-Eyyûbiyyîn, el-Fevâidü'l-celiyye fî'l-fevâidi'n-nâsiriyye*, (Risale ve metinlerden oluşan bir koleksiyon içinde, No: 9, tahkik: Selahaddin el-Müneccid, Beyrut 1978)
- el-Mietü'l-Ferrâviyye* (Zâhiriyye elyazması Dımaşk)

- el-Münzirî, *et-Tekmile li-Vefeyâti'n-naķale*, (tahkik: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, ikinci baskı, Beyrut 1981)
- eş-Şeblencî, *Nûrû'l-ebşâr fî menâķibi âli beyti'n-nebiyyi'l-muhtâr*, (Bulak 1873)
- Ferrâc, Abdüssettâr, *Muķaddimetü Tâcû'l-'arûs*, (Kuveyt 1965)
- Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâr*, (tahkik: Muhammed Nuaym Araksûsî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2005)
- Hitti, Philip, *Târîhu'l-'Arabi'l-muṭavvel*, (Trc. Corci ve Cebbûr, Beyrut 1958)
- İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, (Haydarabad Deken, Hindistan)
- İbn Hacer, *Tebşîrû'l-müntebih bi-tahrîri'l-Müştebih*, (tahkik: Ali Al-Becâvî, Kahire 1964)
- İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, (tahkik: Muhyiddin Abdülhamid, Kahire, 1948)
- İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (Kahire 1932)
- İbn Râfî' es-Sellâmî, *Ẓeylû Târîhi'l-Birzâlî* (Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye elyazması)
- İbn Şâhin, *Fezâ'ilü seyyideti'n-nisâ' ba'de Meryem Fâtıma bint Resûlillâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem* (Zâhiriyye elyazması)
- İbn Şeddâd, *es-Sîretü'l-Yusuḫiyye*, (tahkik: Cemâleddin eş-Şeyyâl, Kahire 1962)
- İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, (Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire)
- İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, (tahkik: Cemâleddin eş-Şeyyâl Kahire 1953)
- İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb*, (el-Kudsî, Kahire)
- Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'şâ*, (Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye)
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *A'lâmü'n-nisâ'*, (Dımaşk 1959, ikinci baskı)
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, (Dımaşk 1957)
- Kettânî, Abdülhay, *Fihrisü'l-fehâris*, (tahkik: İhsan Abbas, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1982)
- Lane-Poole, Stanley, *Ṭabaķâtü selâḫîni'l-İslâm*, (Trc. Mekkî el-Ka'bî, Bağdat 1968)
- Mes'ûdî, *Murûcû'z-zeheb*, (Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Kahire 1958)
- Mübârek, Ali, *el-Hıṭatü't-Tevḫîkiyyetü'l-cedîde*, (Bulak 1888)
- Nassâr, Hüseyin, *el-Me'âcimü'l-'Arabiyye*, Kahire.

- Nuaymî, Muhyiddin, *ed-Dâris fî târîhi 'l-medâris*, (Tahkik: Cafer el-Hüseynî, Dimaşk 1948)
- Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. İbrahim, *Mu'cemü's-şüyûh* (Zâhiriyye elyazması)
- Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, (Alman Oryantalist Derneği)
- Safedî, *Ümerâ'ü Dimaşk, fi'l-İslâm*, (tahkik: Selahaddin el-Müneccid, Dimaşk 1955)
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, (Haydarabad Deken, Hindistan 1951)
- Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye* (Kahire, el-Matba'atü'l-Hüseyniyyetü'l-Mısriyye, 1906)
- Şüreyh b. Yunus, *Kitabü'l-kazâ* (Zâhiriyye elyazması Dimaşk)
- Zambaur, *Mu'cemü'l-ensâb ve'l-üsrâti'l-hâkime fi't-târîhi'l-İslâmî*, (Zeki Muhammed Hasan vd., Kahire 1951)
- Zebîdî, Murtazâ, *Hikmetü'l-işrâk ilâ küttâbi'l-âfâk*, (Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Nevâdirü'l-mahtûât, Kahire 1954)
- Zebîdî, Murtazâ, Kemal el-Gazzî'yi verdiği icazet (Princeton Üniversitesi elyazması)
- Zebîdî, Murtazâ, Muhammed Saîd es-Süveydî'ye verdiği icazet (Princeton Üniversitesi Elyazması)
- Zebîdî, Murtazâ, *Mu'cemü's-şuyûh*, (Medine-i Münevvere Arif Hikmet Kütüphanesi elyazması)
- Zebîdî, Murtazâ, *Tekmiletü't-Tâc* (Rabat kütüphanesi elyazması)
- Zehebî, *el-İber fî haberi men gaber*, (tahkik: Selahaddin el-Müneccid ve Fuad Seyyid, Kuveyt)
- Zehebî, *el-Müştebeh*, (Tahkik: Ali Muhammed el-Beccâvî, Kahire 1962)
- Zekî, Muhammed Emin, *Hulâsatü Târîhi Kürd u Kürdistân*, (Bağdat 1961)
- Zeydân, Corcî, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*, (İnceleme: Şevkî Dayf, Dâru'l-Hilâl, Kahire 1957)
- Ziriklî, *el-A'lâm*, (İkinci baskı, Kahire 1956)
- KUŞÇU, Ayşe Dudu. *Eyyubi Devleti Teşkilatı* (Ankara: Türk Tarih kurumu, 2013)
- el-Melikü'l-Mansûr, *Mizmârü'l-hakâ'ik ve sırrü'l-halâ'ik* (nşr. Hasan Habeşî), Kahire 1968)
- Al-Sayyid Marsot, Afaf Lutf. *Mısır Tarihi Arapların Fethinden Bugüne*. Çev, Gül Çağalı Güven (İstanbul: 2010)

- Ramazan Şeşen, "*Eyyûbîler*"(1169-1260), (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları, 2012)
- Zafer Ümit Kolukısa, *es-Sül'uk li-ma'rifeti düveli'l-mül'uk adlı eserin I. Cildi (Eyyûbîler kısmının) çevirisi ve değerlendirilmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022)
- Kolukısa, *es-Sül'uk li-ma'rifeti düveli'l-mül'uk adlı eserin I. Cildi (Eyyûbîler kısmının-çevirisi ve değerlendirilmesi)*
- Bedrettin BASUĞULUY, *Eyyubiler: Haçlılar Karşısında İslam'ın Sağlam Bir Kalesi* (İstanbul: Siyer yayınları, 2017)
- Kazım yaşar KOPRAMAN, Mısır memlukleri tarihi- Sultan al- Malik al- Muayyad Şeh al Mahmudi Devri(1412-1421) (Ankara: Kültür bakanlığı yayınları, 1989)
- Lus guo, *Understandin Egep= History, Geography, Economy (U. S. A: OXFORD Historcal Studeis, 2011)*
- Metin Dönmez, *Nûreddin Mahmud B. Zengî ve Selahaddin Eyyûbi İlişkileri*, (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021)
- Abdulhalim Oflaz, *Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Eyyubiler (Melik Adil Dönemi)* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019)

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Ayad Abdalkhalıq RSTAM	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sallahaddin Üniverstesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Tarih Bölümü
Makale ve Bildiriler	
1. Ayad Abdalkhalıq Rstam ve Mehmet Bilal Çelik, Summary of Ayyubid state, <i>Iraqi University Journal</i> (December 2023).	